

Etäyhteydet oikeudenkäynneissä

Arviomuistio

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:2

Etäyhteydet oikeudenkäynneissä

Arviomuistio

Oikeusministeriö Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Oikeusministeriö

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-400-518-0

ISSN pdf: 2490-1172

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Etäyhteydet oikeudenkäynneissä Arviomuistio

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:2		Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Tekijä/t Kieli	Ville Hiltunen suomi	Sivumäärä	85

Tiivistelmä

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa yhdeksi oikeusvaltion kehittämistavoitteista on asetettu toimivat oikeusprosessit ja oikeusturva. Keinoina on mainittu muun muassa oikeudenhoidon riittävien resurssien turvaaminen, oikeudenkäyntien kokonaiskeston lyhentäminen sekä oikeudenkäyntien kustannusten alentaminen ja niiden sujuvoittaminen muun muassa digitalisaation avulla.

Voimassa oleva sääntely etäyhteyksien käytöstä yleisten tuomioistuinten oikeudenkäynneissä on noin kahdenkymmenen vuoden ajanjaksolla tehtyjen useiden osittaisuudistusten muodostama kokonaisuus. Nykyisen sääntelyn perusteella asianosaiset ja oikeudenkäynnissä kuultavat henkilöt voivat useissa tapauksissa osallistua etäyhteydellä sekä rikos- että riita-asioiden oikeudenkäynteihin.

Arviomuistiossa tarkastellaan etäyhteyksien käyttöä koskevien uudistusten muodostamaa oikeustilaa kokonaisuutena ja kartoitetaan mahdollisia jatkotoimia oikeudenkäyntien sujuvoittamiseksi etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia lisäämällä.

Asiasanat oikeudenkäynti, prosessioikeus, tuomioistuimet, etäkokoukset, digitalisaatio

ISBN PDF Asianumero	978-952-400-518-0	ISSN PDF Hankenumero	2490-1172 OM075:00/2022
--------------------------------	-------------------	---------------------------------	----------------------------

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-518-0>

Användning av fjärranslutningar i rättegångar

Bedömningspromemoria

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2023:2		Tema	Betänkanden och utlåtanden
Utgivare	Justitieministeriet		
Författare	Ville Hiltunen		
Språk	finska	Sidantal	85
Referat	<p>Ett av målen vad gäller utveckling av rättsstaten i regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering är fungerande rättsprocesser och rättssäkerhet. Som metoder anges bland annat att rättsvården ska tryggas tillräckliga resurser, att de totala rättegångstiderna ska förkortas och att rättegångskostnaderna ska minskas och göras smidigare bland annat med hjälp av digitaliseringen.</p> <p>De gällande bestämmelserna om användning av fjärranslutningar i rättegångar i allmänna domstolar är ett resultat av flera delreformer som genomförts under en period på cirka 20 år. Med stöd av de nuvarande bestämmelserna kan parterna och andra personer som ska höras under en rättegång i många fall delta via fjärranslutning både när det gäller rättegångar i brottmål och när det gäller rättegångar i tvistemål.</p> <p>I bedömningspromemorian analyseras det rättsläge som reformerna gällande användning av fjärranslutningar bildar. Därtill kartläggs eventuella fortsatta åtgärder för att göra rättegångarna smidigare genom utökade möjligheter att använda fjärranslutningar.</p>		
Nyckelord	rättegång, processrätt, domstolar, distansmöten, digitalisering		
ISBN PDF	978-952-400-518-0	ISSN PDF	2490-1172
Ärendenummer		Projektnummer	OM075:00/2022
URN-adress	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-518-0		

Remote Connections in Judicial Proceedings Assessment Report

Publications of the Ministry of Justice, Memorandums and statements 2023:2		Subject	Memorandums and statements
Publisher	Ministry of Justice, Finland		
Author(s)	Ville Hiltunen		
Language	Finnish	Pages	85

Abstract

One of the objectives of the Government Programme of Prime Minister Sanna Marin's Government is to strengthen the rule of law through well-functioning judicial proceedings and legal protection. The measures mentioned in the Government Programme include ensuring sufficient resources for the administration of justice, shortening the total length of judicial proceedings, and reducing the costs of judicial proceedings and making them smoother, for example by utilising digitalisation.

The current legislation governing the use of remote connections in judicial proceedings at general courts is a package that has come together as a result of several partial reforms carried out over a period of approximately twenty years. Under the current legislation, parties and persons to be heard in judicial proceedings may in many cases participate in both criminal and civil proceedings via remote connection.

This assessment report examines the legal situation formed as a result of the reforms concerning the use of remote connections as a whole. The report also explores the possibilities to further streamline judicial proceedings by increasing the use of remote connections.

Keywords legal proceedings, procedural law, courts, remote meetings, digitalisation

ISBN PDF 978-952-400-518-0

Reference number

ISSN PDF 2490-1172

Project number OM075:00/2022

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-518-0>

Sisältö

1	Tausta ja selvityksen kohde	7
2	Nykytila	8
2.1	Oikeudenkäyntimenettelyn lähtökohtia.....	8
2.2	Säätely etäyhteyksien käytöstä oikeudenkäynneissä.....	9
2.3	Perus- ja ihmisoikeuksien asettamat vaatimukset.....	12
2.4	EU-lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset.....	15
2.5	Etäyhteyksien käyttö käytännössä.....	18
2.5.1	Käytettävissä olevat keinot etäyhteyden muodostamiseksi.....	18
2.5.2	Todistelun tallentaminen.....	19
2.5.3	Etäyhteyksien käyttömäärät ja -tavat.....	20
3	Kansainvälistä vertailua	23
3.1	Yleiskatsaus kehitykseen EU:n alueella.....	23
3.2	Ruotsi.....	24
3.3	Norja.....	25
3.4	Tanska.....	27
3.5	Saksa.....	28
3.6	Yhdistynyt kuningaskunta.....	29
4	Nykytilan arviointia	31
4.1	Etäyhteys sääntelyn yleiset reunaehdot.....	31
4.2	Milloin etäyhteyden käyttö oikeudenkäynnissä on soveliaista?.....	36
4.3	Etäyhteyksiä koskevan sääntelyn toimivuus ja mahdolliset kehitystarpeet.....	38
5	Vaihtoehtoja sääntelyn kehittämiseksi	42
5.1	Tuomarin etäosallistuminen.....	42
5.1.1	Arvioinnin lähtökohtia.....	42
5.1.2	Tuomarin etäosallistumisesta säätämisen tarpeellisuudesta.....	43
5.1.3	Tuomarin etäosallistuminen ja asianosaisten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ..	49
5.1.4	Toteuttamisvaihtoehtoja.....	51
5.1.4.1	Tuomarin etäosallistumiselle asetettavista edellytyksistä.....	51
5.1.4.2	Säätelyvaihtoehtoja.....	55
5.1.4.3	Istuntopaikka ja suullisen käsittelyn julkisuus.....	57
5.1.5	Vaikutukset.....	62
5.1.5.1	Vaikutukset oikeudenkäynteihin.....	62
5.1.5.2	Taloudelliset vaikutukset.....	64
5.1.6	Johtopäätöksiä.....	65
5.2	Asianosaisten suostumusedellytyksen keventäminen.....	67
5.2.1	Nykytila ja mahdollinen kehitystarve.....	67
5.2.2	Oikeudellisista reunaehdoista.....	68
5.2.3	Arviointia.....	69

5.3	Etäyhteyden käytön edellytysten keventäminen suullista todistelua vastaanotettaessa	71
5.3.1	Nykytila ja mahdollinen kehitystarve	71
5.3.2	Voimassa olevan sääntelyn soveltamisesta	72
5.3.3	Arviointia	74
5.4	Pakkokeinojen ja poissaolon seuraamusten soveltamisalan laajentaminen	76
5.4.1	Nykytila ja mahdollinen kehitystarve	76
5.4.2	Nykyisen sääntelyn soveltamisesta	77
5.4.3	Arviointia	79
5.5	Sääntelyn yhdenmukaistaminen ja kokoaminen yhteen	80
6	Johtopäätökset	83

1 Tausta ja selvityksen kohde

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa 10.12.2019 (Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta) yhdeksi oikeusvaltion kehittämistavoitteista on asetettu toimivat oikeusprosessit ja oikeusturva. Keinoina on mainittu muun muassa oikeudenhoidon riittävien resurssien turvaaminen, oikeudenkäyntien kokonaiskeston lyhentäminen sekä oikeudenkäyntien kustannusten alentaminen ja niiden sujuvoittaminen muun muassa digitalisaation avulla.

Voimassa oleva sääntely etäyhteyksien käytöstä yleisten tuomioistuinten oikeudenkäynneissä on noin kahdenkymmenen vuoden ajanjaksolla tehtyjen useiden osittaisuudistusten muodostama kokonaisuus. Videoyhteyden käyttöä oikeudenkäynneissä on laajennettu viime vuosina todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamisen (voimaan 2016) ja oikeusprosessien keventämishankkeen (voimaan 2019) yhteydessä. Lisäksi vuoden 2022 alussa on säädetty myöhemmin voimaanpantavat lait suullisen todistelun tallentamisesta ja vastaanottamisesta yleisissä tuomioistuimissa, joilla näytön vastaanottaminen keskitetään käräjäoikeuksiin niin, että todistelu taltioidaan videotallenteelle hovioikeuskäsittelyä varten.

Etäyhteyksien käyttötarpeen voidaan arvioida viime vuosina lisääntyneen tuomioistuimissa useista syistä, kuten vuoden 2019 alusta voimaan tulleen käräjäoikeusverkoston supistamisen ja Covid-19-pandemian vuoksi. Tuomioistuinten istuntosalien teknistä varustelua on myös jatkuvasti parannettu, mikä on osaltaan luonut edellytyksiä aiempaa laajemmalle etäyhteyksien käytölle oikeudenkäynneissä. Lisäksi oikeuskäytännössä on hiljattain katsottu, että tuomari ei nykyisten säännösten perusteella voi osallistua oikeudenkäyntiasian pääkäsittelyyn etäyhteydellä.

Tässä arviomuistiossa tarkastellaan etäyhteyksien käyttöä koskevien uudistusten muodostamaa oikeustilaa kokonaisuutena ja kartoitetaan mahdollisia jatkotoimia oikeudenkäyntien sujuvoittamiseksi etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia lisäämällä. Tarkastelun kohteena ovat yleisten tuomioistuinten oikeudenkäynnit riita-, rikos- ja hakemusasioissa. Lähtökohtana arvioinnille on se, että suulliset käsittelyt toimitettaisiin jatkossakin pääsääntöisesti tuomioistuimen istuntosalissa oikeudenkäyntiin osallistuvien henkilöiden ollessa istuntosalissa henkilökohtaisesti läsnä, ja etäyhteyksien käyttäminen olisi tuomioistuimen tapauskohtaisen harkinnan varassa.

2 Nykytila

2.1 Oikeudenkäyntimenettelyn lähtökohtia

Oikeudenkäynti tulee toimittaa tarkoituksenmukaisella tavalla, ja sen tulee olla mahdollisimman varmaa, nopeaa ja halpaa. Oikeudenkäyntimenettelyä koskevalla lainsäädännöllä pyritään turvaamaan yksittäisessä asiassa aineellisesti oikeaan lopputulokseen pääseminen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä ja eettisesti hyväksyttävällä tavalla (ks. Antti Jokela: Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. Oikeudenkäynti I, 2016, s. 71–72).

Yleisissä tuomioistuimissa käsitellään riita- ja rikosasioita, joissa oikeudenkäyntimenettelyn keskiössä on suullinen pääkäsittely, jossa asianosaiset perustelevat kantaansa ja tuomioistuin ottaa vastaan todistelun. Pääkäsittelyä edeltää kirjallinen tai suullinen valmistelu, jonka tarkoitus on turvata välittömän ja keskitetyn oikeudenkäynnin toteutuminen.

Oikeudenkäyntimenettelyn keskeisiksi ohjaaviksi periaatteiksi on asetettu välittömyys-, suullisuus- ja keskitysperiaatteet. Menettelyn suullisuudella tarkoitetaan sitä, että asianosaisten lausumat sekä todistelu esitetään tuomioistuimessa suullisesti. Suullisuuden on katsottu lisäävän oikeudenkäynnin varmuutta ja julkisuutta sekä edistävän sen nopeutta. Oikeudenkäynnin suullisuus liittyy läheisesti sen välittömyyteen. Välittömyydellä tarkoitetaan sitä, että oikeudenkäynnissä koko oikeudenkäyntiaineisto esitetään välittömästi asian ratkaisevalle tuomioistuimelle. Oikeudenkäynnin välittömyys ja suullisuus edellyttävät myös keskitysperiaatteen noudattamista. Oikeudenkäynnin keskittämisellä tarkoitetaan sitä, että asian varsinainen käsittely tapahtuu yhdessä yhtäjaksoisessa menettelyssä. (HE 15/1990 vp, s. 5 ja HE 82/1995 vp, s. 16)

Riita- ja rikosasioiden lisäksi yleisissä tuomioistuimissa käsitellään hakemusasioita, joissa suullinen hakemusasian istunto toimitetaan henkilötodistelun vastaanottamiseksi tai riitaisessa asiassa asiaan osallisen vaatimuksesta. Edelleen yleisissä tuomioistuimissa käsitellään tiettyjä erityisiä asiaryhmiä, joihin pääsääntöisesti sovelletaan soveltuvilta osin joko riita- tai hakemusasioden oikeudenkäyntimenettelyä. Joissain tapauksissa, kuten pakkokeinoasioissa, menettelystä säädetään erikseen.

Käräjäoikeuden istunnot toimitetaan käräjäoikeuden istuntopaikassa tai erityisestä syystä myös käräjäoikeuden tuomiopiirissä muualla kuin istuntopaikassa tai muulla kuin käräjäoikeuden tuomiopiiriin kuuluvalla paikkakunnalla (tuomioistuinlaki 2 luku 4 §). Lain perustelujen (HE 7/2016 vp, s. 71) mukaan on tärkeää, että käräjäoikeus voi järjestää istunnon

millä tahansa tuomiopiiriinsä kuuluvalla paikkakunnalla ja tarvittaessa myös muualla kuin oman tuomiopiirinsä alueella. Tarve tällaiseen syntyy tilanteissa, joissa istunto tulisi voida järjestää esimerkiksi turvasalissa, vankilassa tai sairaalassa.

Hovioikeuden istunnot toimitetaan hovioikeuden sijaintipaikkakunnalla, hovioikeuden tuomiopiiriin kuuluvalla muulla paikkakunnalla tai erityisestä syystä myös muualla kuin hovioikeuden tuomiopiiriin kuuluvalla paikkakunnalla (tuomioistuinlaki 3 luku 6 §). Hovioikeuden istunto toimitetaan yleensä sen toimitiloissa hovioikeuden sijaintipaikkakunnalla, mutta hovioikeudet järjestävät myös matkakäräjiä eri puolilla tuomiopiiriään (ks. HE 7/2016 vp, s. 74).

Pääsääntö on, että riita- ja rikosasioiden asianosaiset osallistuvat tuomioistuimen istuntosalissa toimitettavaan suulliseen valmisteluistuntoon ja pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti tai tietyin edellytyksin oikeudenkäyntiasiamiehensä edustamana. Vastaavasti oikeudenkäynnissä kuultavat todistajat veloitetaan lähtökohtaisesti saapumaan henkilökohtaisesti istuntoon. Asianosaiset ja todistajat määrätään saapumaan istuntoon tarvittaessa sakon uhalla.

2.2 Sääntely etäyhteyksien käytöstä oikeudenkäynneissä

Etäyhteyksien käyttömahdollisuutta oikeudenkäynneissä on lisätty asteittain vuodesta 2003 lukien. Vuonna 2003 mahdollistettiin riita-asian valmisteluistunnon pitäminen puhelimitse tai muuta vastaavaa tiedonvälitystapaa käyttäen (laki 768/2002) sekä suullisen todistelun vastaanottaminen puhelimitse tai videoyhteyttä käyttäen tietyissä tilanteissa (lait 360/2003 ja 381/2003). Vuodesta 2006 lukien (laki 243/2006) myös rikosasian valmisteluistunto on voitu pitää puhelimitse tai muuta vastaavaa tiedonvälitystapaa käyttäen. Oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevien säännösten uudistamisen yhteydessä vuonna 2016 laajennettiin mahdollisuutta kuulla henkilöä pääkäsittelyssä käyttäen videoyhteyttä, mahdollistettiin videoyhteyden käyttö otettaessa vastaan suullista todistelua pääkäsittelyn ulkopuolella sekä sallittiin tietyin edellytyksin rikosasian asianomistajan osallistuminen oikeudenkäyntiin videoyhteydellä muutenkin kuin hänen kuulemisensa osalta (lait 732/2015 ja 733/2015). Asianosaisten mahdollisuutta osallistua videoyhteydellä oikeudenkäyntiin laajennettiin edelleen vuonna 2019, jolloin video-osallistumisesta tuli mahdollista kaikkien riita- ja rikosasioiden asianosaisille (lait 422/2018 ja 423/2018).

Voimassa olevat etäyhteyden käyttöä koskevat säännökset on sijoitettu oikeudenkäymiskaaren (OK) ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997; ROL) valmistelua, asianosaisia ja todistelua koskeviin lukuihin hajautetusti useiksi henkilökohtaisen läsnäolon eri tilanteissa korvaaviksi poikkeussäännöksiksi, joiden soveltamisen edellytykset poikkeavat jossain määrin toisistaan.

Oikeudenkäymiskaaren (OK) 5 luvun 15 d §:n mukaan valmisteluistunto voidaan pitää myös puhelimitse taikka käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puheyhteys keskenään, jos tuomioistuin katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi. Tällöin riita-asiaa ei kuitenkaan voida jättää sillensä tai ratkaista yksipuolisella tuomiolla tai tuomiolla, jos asianosainen jää pois istunnosta (OK 5:15d, 12:10 ja 12:11).

Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:ssä säädetään osallistumisesta suulliseen käsittelyyn videoyhteydellä:

Riita-asian asianosainen saa osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos hän siihen suostuu ja tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi. Asianosaisen kuulemiseen todistelutarkoituksessa käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa sovelletaan kuitenkin 17 luvun 52 ja 56 §:ää.

Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös asianosaisen lailliseen edustajaan sekä asianosaisen suostumuksella hänen oikeudenkäyntiavustajaansa tai -asiamieheensä.

Tässä luvussa tarkoitettuna henkilökohtaisena läsnäolona suullisessa käsittelyssä pidetään myös osallistumista suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa.

Mitä tässä luvussa säädetään kutsuista sekä pakkokeinoista ja poissaolon seurauksista, sovelletaan myös osallistumiseen suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona.

Teknisen tiedonvälitystavan käyttämisestä valmisteluistunnossa säädetään 5 luvun 15 d §:ssä.

Video- ja puhelinyhteyden käyttö on mahdollista asianosaisten, todistajien ja asiantuntijoiden kuulemiseksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ssä säädetyin edellytyksin:

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

- 1) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn;

- 2) kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;
- 3) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;
- 4) menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;
- 5) kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt; tai
- 6) rikosasiassa kuultava on muusta kuin 4 kohdassa tarkoitettusta syystä erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu.

Edellä 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Lisäksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 56 §:n perusteella videoyhteyttä voidaan käyttää henkilön kuulemiseen pääkäsittelyn ulkopuolella, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi, ja jos henkilö ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn taikka hänen saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa, tai jos ennen pääkäsittelyä on tarpeen kuulla asianosaista tai muuta henkilöä tai ottaa vastaan muuta selvitystä sellaisen seikan selvittämiseksi, josta asiantuntijaa kuullaan. Puhelin- tai videoyhteyden käyttäminen on mahdollista myös anonyymien todistajien kuulemiseksi (OK 17:53.1).

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa on oikeudenkäymiskaarta vastaavat säännökset puhelinvalmistelusta (ROL 5:10a ja 7:14a) sekä asianosaisten mahdollisuudesta osallistua suulliseen käsittelyyn videoyhteydellä rikosasiassa (ROL 8:13). Poikkeuksena videoyhteydellä ei ole sallittua osallistua tunnustamisoikeudenkäyntiin (ROL 8:13.5). Vastaajan ja asianomistajan kuulemiseen todistelutarkoituksessa sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 ja 56 §:ää (ROL 8:13.1). Videoneuvottelun käyttäminen on mahdollista myös vangitsemisasiassa (PKL 3:6.4) ja salaista pakkokeinoja koskevan lupa-asian (PKL 10:43.2) sekä muuntorangaistusasian käsittelyssä (L sakon täytäntöönpanosta 30 §).

Jos henkilön osallistuminen oikeudenkäyntiin tai hänen kuulemisensa tapahtuu etäyhteyttä käyttäen toisesta tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta, sovelletaan henkilöön tavanomaisia säännöksiä poissaolon seuraamuksista ja häneen kohdistettavista pakkokeinoista (OK 12:8.4 ja 17:41.4 sekä ROL 8:13.4). Henkilö voidaan siten kutsua osallistumaan istuntoon toisen viranomaisen toimipisteestä sakon uhalla ja määrätä hänet tarvittaessa tuotavaksi samaan tai myöhempään istuntoon. Riita-asia voidaan tällaisessa tapauksessa myös ratkaista, jos asianosainen jää kutsuttuna pois istunnosta.

Edellä mainittuja säännöksiä sovelletaan soveltuvin osin hovioikeudessa (OK 26:11 ja 26:25 sekä ROL 12:1). Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 24 a §:n 2 momenttiin on lisäksi sijoitettu puhelin- ja videokuulemisesta hovioikeudessa koskeva tarkentava säännös, joka on kumottu tarpeettomana myöhemmin voimaanpantavalla lailla 96/2022 (ks. HE 133/2021 vp, s. 78).

Korkeimman oikeuden osalta laissa ei ole tarkempia säännöksiä suulliseen käsittelyyn osallistumisesta videoyhteyden välityksellä tai mainitulla tavalla tapahtuvasta todistelun vastaanottamisesta. Korkein oikeus on katsonut, että edellä mainittuja yleisiä säännöksiä voidaan soveltuvin osin soveltaa myös korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä (KKO 2021:5, kohdat 4–7, ks. myös KKO 2017:12).

Laisa ei ole säännöksiä tuomarin osallistumisesta suulliseen käsittelyyn videoyhteydellä. Korkein oikeus on katsonut, että tuomari ei saa nykyisten säännösten mukaan osallistua pääkäsittelyyn teknisen käyttöyhteyden avulla (KKO 2021:91).

2.3 Perus- ja ihmisoikeuksien asettamat vaatimukset

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Säännöksen luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Säännöksessä tarkoitettuihin oikeus-suojatakeisiin kuuluvat siinä nimenomaisesti mainittujen osa-alueiden lisäksi muun muassa käsittelyn suullisuutta koskevat vaatimukset sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja kansalisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa erityisesti rikoksesta syytetyille taatut oikeudet. Toisaalta säännös ei estä sääntämisestä lailla vähäisiä poikkeuksia esimerkiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta, kunhan

kyseiset poikkeukset eivät muuta julkisuuden asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäisessä tapauksessa vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (HE 309/1993 vp, s. 74 ja PeVL 35/2002 vp, s. 2/II).

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla takaa jokaiselle oikeuden oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin. Julkisuudella pyritään osaltaan edistämään oikeudenkäyntien oikeudenmukaisuutta ja luottamusta tuomioistuimiin. Julkisuusvaatimuksen on katsottu sisältävän kaksi keskeistä ulottuvuutta: yleisön oikeuden seurata käsittelyä sekä oikeuden suulliseen käsittelyyn niin riita- kuin rikosasioissa (ks. esim. Döry v. Ruotsi 12.11.2002, kohta 37 ja Göç v. Turkki [suuri jaosto] 19.7.2002, kohta 47). Ihmisoikeussopimuksessa ei määritetä tarkemmin sitä, miten nämä oikeudet on toteutettava, vaan se jättää valtioille harkintavaltaa sen suhteen, millä keinoilla vähimmäisoikeudet turvataan.

Etäyhteyksien käyttö oikeudenkäynneissä

Perustuslakivaliokunta ei ole lausunut videoyhteyden käytön edellytyksistä tarkemmin sitä koskevien uudistusten yhteydessä, mutta on yleisesti todennut, että kansallisen perusoikeusjärjestelmän näkökulmasta on oleellista, että kuuleminen videokokouksen välityksellä tulee suorittaa tavalla, joka ei loukkaa Suomen lainsäädännön perusperiaatteita (PeVL 9/2003 vp s. 4/I liittyen toisessa valtiossa olevan todistajan tai asiantuntijan kuulemiseen videoyhteyksin).

Pääsääntö rikosasioissa on, että suullinen käsittely tulee toimittaa vähintään ensimmäisessä oikeusasteessa, jossa henkilöllä on oikeus olla omassa asiassaan henkilökohtaisesti läsnä ja osallistua asian käsittelyyn tehokkaasti. Syytetyn oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä sekä kuulustella tai kuulustuttaa todistajia on nimenomaisesti turvattu ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdassa. Vaatimus suullisen käsittelyn toimittamisesta ja oikeus henkilökohtaiseen läsnäoloon ei kuitenkaan ole ehdoton, vaan siitä voidaan tietyissä tilanteissa poiketa (Jussila v. Suomi [suuri jaosto] 23.11.2006, kohdat 41–43). Syytetty voi myös luopua oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista, kuten oikeudesta olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä, jos tärkeä julkinen intressi ei vaadi hänen läsnäoloaan (ks. esim. Hermi v. Italia 18.10.2006 [suuri jaosto], kohdat 73–76).

Myös riita-asioissa ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt oikeutta suulliseen käsittelyyn vahvana pääsääntönä (Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugali [suuri jaosto], 6.11.2018, kohdat 188–190). Toisaalta ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ei takaa kaikissa tilanteissa oikeutta henkilökohtaiseen läsnäoloon tuomioistuimessa, vaan yleisemmän oikeuden ajaa asiaansa oikeudessa tehokkaasti ja tasavertaisesti muiden osapuolten kanssa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useissa rikos- ja riita-asioita koskevissa ratkaisuisaan todennut, että asianosaisen osallistuminen oikeudenkäyntiin videoyhteydellä ei itsessään vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, kunhan sille on hyväksyttävä tavoite ja menettely toteuttaa ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta seuraavat vaatimukset (Jallow v. Norja 2.12.2021, kohta 64). Videoyhteyttä käytettäessä tulee erityisesti varmistaa, että rikosasian syytetty pystyy seuraamaan käsittelyä ja osallistumaan siihen ilman teknisiä esteitä sekä kommunikoidaan tehokkaasti ja luottamuksellisesti avustajansa kanssa (Marcello Viola v. Italia 5.10.2006 kohdat 73–75 ja Sakhnovskiy v. Venäjä 2.11.2010 [suuri jaosto] kohta 98).

Tapauksissa, joissa syytetty on vastoin tahtoaan määrätty osallistumaan oikeudenkäyntiin muutoksenhakuasteessa videoyhteydellä, ihmisoikeustuomioistuin on maininnut esimerkkeinä hyväksyttävistä syistä henkilökohtaisen osallistumisen rajoittamiselle vankien kuljettamiseen liittyvät turvallisuusriskit ja yhteydenpidon estämisen samaan rikollisjärjestöön kuuluviin, vastaajan painostamisen estämisen, epäjärjestyksen ja rikosten ehkäisemisen, todistajien ja asianosaisten suojelemisen henkeen, vapautteen tai turvallisuuteen kohdistuvilta rikoksilta, oikeudenkäynnin nopeuttamisen ja erityisen kiireellisen käsittelyn tarpeen sekä siirtämisestä seuraavat kulut ja ajanhukan pitkästä välimatkasta johtuen (Marcello Viola v. Italia 5.10.2006 kohdat 69–72 ja Sakhnovskiy v. Venäjä 2.11.2010 [suuri jaosto] kohta 106).

Ihmisoikeustuomioistuin on katsonut syytetyn luopuneen oikeudestaan osallistua oikeudenkäyntiin tilanteessa, jossa hän oli estynyt saapumasta oikeudenkäyntiin muutoksenhakuasteessa ollessaan vangittuna toisessa valtiossa ja tästä huolimatta kieltäytynyt useita kertoja tarjotusta mahdollisuudesta osallistua oikeudenkäyntiin videoyhteydellä (Dijkhuizen v. Alankomaat 8.6.2021, kohdat 59–60).

Riita-asioissa ihmisoikeustuomioistuin on hyväksynyt osapuolen velvoittamisen videoyhteyden käyttöön ensimmäisessä oikeusasteessa esimerkiksi silloin, kun vangittuna olevan asianosaisen tuomista istuntoon ei ole pidetty mahdollisena (Vladimir Vasilyev v. Venäjä 10.1.2012, kohta 84 ja Yevdokimov ym. v. Venäjä 16.1.2016, kohdat 42–43). Lapsen huoltoa koskevassa asiassa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei ollut loukattu, kun valittaja oli voinut osallistua muutoksenhakutuomioistuimessa asian käsittelyyn vain videoyhteydellä sen vuoksi, että hänen maahanpääsytynsä oli estetty, eikä asian käsittelyä ollut enää aihetta viivyttää (Jallow v. Norja 2.12.2021, kohdat 63–70).

Oikeudenkäynnin julkisuus

Perustuslakivaliokunta on todennut julkisuusintressin olevan oikeudenkäynnissä vieläkin vahvempi kuin viranomaistoiminnassa yleensä (PeVL 43/1998 vp, s. 7/II). Oikeudenkäynnin julkisuus liittyy asianosaisen oikeusturvan lisäksi yleisempiin vaatimuksiin vallankäytön avoimuudesta ja kontrolloitavuudesta (PeVL 31/2005 vp, s. 4/I).

Oikeudenkäynnin julkisuusvaatimus täyttyy ihmisoikeustuomioistuimen mukaan vain silloin, jos suuri yleisö saa tiedon oikeudenkäynnin ajankohdasta sekä paikasta ja yleisöllä on tähän paikkaan helppo pääsy. Yleensä vaatimus täyttyy sillä, että oikeudenkäynti järjestetään tuomioistuimen istuntosalissa, johon mahtuu riittävästi yleisöä. Jos oikeudenkäynti toimitetaan muualla kuin tuomioistuimessa, tulee erityistä huolta pitää siitä, että yleisöä tiedotetaan asianmukaisesti oikeudenkäynnin paikasta ja että heillä on myös tosiasiasa tehokas tapa seurata oikeudenkäyntiä. Riittävänä ei ole pidetty käsittelyn julkisuuden kannalta esimerkiksi sitä, että tuomioistuimessa oli saatavilla tavanomainen istuntolista, joka oli tosin toimitettu myös medialle, kun istunto oli toimitettu pienessä tilassa vankilassa aikaisin aamulla (Riepan v. Itävalta 14.11.2000, kohdat 29–31). Toisaalta ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että rikosasian oikeudenkäynti tulee järjestää niin, ettei muun muassa todistajien oikeus yksityisyyteen tarpeettomasti vaarannu (ks. esim. Doorson v. Alankomaat 26.3.1996, kohta 70 ja Van der Heijden v. Alankomaat 3.4.2012, suuri jaosto, kohta 76).

2.4 EU-lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset

EU-lainsäädäntö rikosasioissa

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin taataan edellä mainitun lisäksi myös EU:n perusoikeuskirjan 47 artiklassa, ja siitä seuraavat vaatimukset pyritään turvaamaan unionin lainsäädännössä.

Euroopan parlamentti ja neuvosto ovat antaneet direktiivin (EU) 2016/343 eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä (ns. syyttömyysolettamadirektiivi). Direktiivin tarkoituksena on lujittaa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin rikosoikeudellisissa menettelyissä vahvistamalla yhteiset vähimmäissäännöt, jotka koskevat tiettyjä syyttömyysolettamaan liittyviä näkökohtia ja oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä (johdanto-osan kohta 9).

Syyttömyysolettamadirektiivin 8 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyllä tai syytetyllä on oikeus olla läsnä omassa oikeudenkäynnissään. Direktiivin johdanto-osan 35 kohdan mukaan epäillyn tai syytetyn oikeus olla läsnä

oikeudenkäynnissä ei ole ehdoton oikeus. Epäillyn tai syytetyn olisi myös voitava tietyin edellytyksin joko nimenomaisesti tai hiljaisella suostumuksella, mutta yksiselitteisesti, luopua tästä oikeudesta.

Direktiivin ei arvioitu edellyttävän kansallisen sääntelyn muuttamista rikoksesta syytetyn läsnäolo-oikeuden osalta (ks. Arviomuistio: Syyttömyysolettamadirektiivin kansallinen täytäntöönpano 20.1.2017, s. 20–25 ja HE 177/2018 vp, s. 32–34).

Euroopan parlamentin ja neuvosto ovat antaneet myös direktiivin 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta (ns. uhridirektiivi).

Uhridirektiivin 10 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että uhria voidaan kuulla rikosoikeudellisissa menettelyissä ja että hän voi esittää todisteita. Kun on määrä kuulla lapsiuhria, lapsen ikä ja kypsyys on otettava asianmukaisesti huomioon. Artiklan 2 kohdan mukaan menettelymääräykset, joiden nojalla uhria voidaan kuulla rikosoikeudellisissa menettelyissä ja joiden nojalla uhri voi esittää todisteita, määritetään kansallisessa oikeudessa.

Uhridirektiivin 23 artiklan 3 kohdan mukaan erityissuojelun tarpeessa olevien uhrien käytettävissä on oltava oikeudenkäyntimenettelyn aikana muun muassa mahdollisuus siihen, että uhria voidaan kuulla oikeudessa ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan erityisesti asianmukaisen viestintätekniikan avulla.

Direktiivin täytäntöönpanon yhteydessä katsottiin, että edellä esitellyt kansalliset videoyhteydellä osallistumista ja kuulemista koskevat säännökset täyttävät direktiivin vaatimukset (HE 66/2015 vp, s. 33–34).

Eurooppalainen vähäisten vaatimusten menettely

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 861/2007 eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä on annettu 11 päivänä heinäkuuta 2007. Asetuksella perustettiin eurooppalainen menettely vähäisiä vaatimuksia varten, jonka tarkoituksena on yksinkertaistaa ja nopeuttaa vähäisiä vaatimuksia koskevia oikeudenkäyntejä valtion rajat ylittävissä asioissa ja alentaa kuluja.

Asetuksen johdanto-osan (kohta 20) mukaan jäsenvaltioiden olisi kannustettava nykyaikaisen viestintätekniikan käyttöä suullisten käsittelyjen ja todistelun vastaanottamisen yhteydessä, jos tämä on sen jäsenvaltion lainsäädännön mukaista, jossa tuomioistuimien sijaitsee. Tuomioistuimen olisi käytettävä yksinkertaisinta ja edullisinta todisteiden vastaanottamistapaa.

Asetuksen 5 artiklan 1 kohdan mukaan eurooppalainen vähäisiin vaatimuksiin sovellettava menettely on kirjallinen. Artiklan 1 a kohdan mukaan tuomioistuimen on järjestettävä suullinen käsittely ainoastaan silloin, jos se katsoo, että asiaa ei voi ratkaista kirjallisten todisteiden perusteella, tai jos asianosainen sitä pyytää. Tuomioistuin voi evätä tällaisen pyynnön, jos se katsoo asian olosuhteet huomioon ottaen, että suullinen käsittely ei ole tarpeen asian käsittelemiseksi oikeudenmukaisella tavalla.

Asetuksen 8 artiklan mukaan jos katsotaan tarpeelliseksi järjestää suullinen käsittely 5 artiklan 1 a kohdan mukaisesti, se järjestetään käyttäen mitä tahansa tuomioistuimen käytettävissä olevaa asianmukaista etäviestintäteknikkaa, kuten video- tai puhelinneuvottelua, paitsi jos tällaisen tekniikan käyttö on epäasianmukaista asiaan liittyvien erityisten olosuhteiden vuoksi ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta. Artiklassa on myös määräykset asianosaisten oikeudesta pyytää etäviestintäteknikan käyttöä (2 kohta) tai henkilökohtaista läsnäoloa istunnossa (3 kohta).

Asetuksen 9 artiklan 1 kohdan mukaan tuomioistuin päättää todisteiden vastaanottamistavoista ja tarvittavan todistelun laajuudesta sallittuja todisteita koskevien sääntöjen mukaisesti. Sen on käytettävä yksinkertaisinta ja vaivattominta todisteiden vastaanottamistapaa. Tuomioistuin voi hyväksyä todisteiden esittämisen todistajien, asiantuntijoiden tai asianosaisten antamina kirjallisina lausumina. Jos todisteiden vastaanottaminen edellyttää henkilön kuulemista, kuuleminen on toteutettava 8 artiklassa säädetyn edellytyksin.

Kansainvälinen oikeusapu

Videoyhteyden käyttöä sivuavat myös kansainvälistä oikeusapua koskevat instrumentit ja lainsäädäntö, joissa säännellään oikeudenkäynteihin osallistumista ja todistelun vastaanottamista rajat ylittävissä tilanteissa.

Keskeiset kansainväliset instrumentit ovat siviilioikeudellisissa asioissa EU:n alueella neuvoston asetus 1206/2001 jäsenvaltioiden tuomioistuinten välisestä yhteistyöstä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa tapahtuvassa todisteiden vastaanottamisessa (ns. todisteluasetus), Haagin vuoden 1970 todisteiden vastaanottoa siviilioikeudellisissa asioissa koskeva yleissopimus (SopS 37/1976) sekä niin kutsuttu pohjoismainen oikeusapusopimus (SopS 26/1975). Todisteluasetusta on uudistettu Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksella 2020/1783, joka on tullut voimaan 1.7.2022. Sopimukseen ja EU-lainsäädäntöön nähden toissijaisesti sovelletaan kansallista lakia kansainvälisestä oikeusavusta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (426/2015).

Rikosasioissa sovelletaan muun muassa keskinäisestä oikeusavusta Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehtyä yleissopimusta lisäpöytäkirjoineen (SopS 56/2004 ja 43/2005), keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskevaa eurooppalaista yleissopimusta (SopS 30/1981) ja sen toista lisäpöytäkirjaa (SopS 34/2014) sekä kahdenvälisiä sopimuksia toisten valtioiden kanssa. Menettelyihin sovelletaan lakia kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa (4/1994).

Yleistäen edellä mainittu sääntely mahdollistaa vieraan valtion alueella olevan henkilön kuulemisen todistelutarkoituksessa muun muassa siten, että pääasiaa käsittelevä tuomioistuimien ottaa välittömästi vastaan todistelun videoyhteyden välityksellä vieraan valtion tuomioistuimesta. Lähtökohtana on, että oikeusapupyntöihin suostutaan, ja kieltäytymisen edellyttää, että oikeusavun antaminen olisi valtion oikeusjärjestyksen perusperiaatteiden vastaista. Edellä kuvattu menettely edellyttää useissa tilanteissa videoyhteydellä kuuluttavan henkilön suostumusta.

Edellä mainitun lisäksi Euroopan unionin komissio on 1.12.2021 antanut ehdotuksen asetukseksi oikeudellisen yhteistyön digitalisoinnista ja oikeussuojasta rajat ylittävissä siviili-, kauppaa- ja rikosoikeudellisissa asioissa ja tiettyjen säädösten muuttamisesta oikeudellisen yhteistyön alalla (KOM (2021) 759 lopullinen). Asetusehdotuksen 7 ja 8 artikkelit mahdollistaisivat oikeudenkäyntiin osallistumisen toisesta valtiosta videoyhteydellä riita- ja rikosasioissa. Molemmista tapauksista pyyntö olisi mahdollista hylätä sillä perusteella, ettei videoyhteyden käyttö sopisi yhteen asiaan liittyvien erityisolosuhteiden kanssa.

2.5 Etäyhteyksien käyttö käytännössä

2.5.1 Käytettävissä olevat keinot etäyhteyden muodostamiseksi

Vaikka puhe- ja videoyhteyden käyttämisestä koskeva sääntely on pyritty muotoilemaan käytettävän tekniikan osalta neutraalilla tavalla, käytettävissä olevia yhteydenpitotapoja rajoittavat käytännössä ne välineet ja ohjelmistot, joita tuomioistuimilla on käytössään. Lisäksi yhteydenpitotavan valintaan vaikuttavat muun muassa osallistujien lukumäärä ja heidän sijaintinsa sekä tietoturvakysymykset.

Nykyisin videoyhteys oikeudenkäynnissä voidaan käytännössä muodostaa kahdella tavalla (ks. Opas tuomioistuimille etäyhteyksien käyttöön oikeudenkäynnissä. Tuomioistuinvirasto 15.4.2020).

Tuomioistuinten käytössä on ensinnäkin erillinen videoneuvottelulaitteisto ja -palvelu, jota on pidetty varsin toimintavarmana, ja johon liitetyt videoneuvottelulaitteet voivat olla keskenään tietoturvallisessa yhteydessä. Palvelussa on erityisiä ratkaisuja, jotka on

suunniteltu salassa pidettävien asioiden käsittelyyn. Videoneuvottelupalvelussa osapuolet eivät voi kommunikoida erikseen kirjallisesti, mutta osa laitteistoista tukee sähköisen aineiston esittämistä.

Toisena vaihtoehtona on videoyhteyden järjestäminen Skype for Business -viestintäsoveluksen avulla. Tällaiseen videoneuvotteluun on mahdollista osallistua sekä tuomioistuinmessä sijaitsevalla videoneuvottelulaitteella että käytännössä millä tahansa nykyaikaisella tietokoneella, tabletilla tai puhelimella. Kuvayhteyden lisäksi Skype-palvelussa on mahdollista kommunikoida kirjallisesti sekä esittää sähköistä aineistoa. Palvelun tietoturvasuuden taso riippuu siitä, osallistuvatko neuvotteluun liittyvät laitteet kokoukseen valtion suojatusta verkosta vai sen ulkopuolelta. Yksikin suojatun verkon ulkopuolelta osallistuva laite alentaa merkittävästi palvelun tietoturvasuutta.

Lisäksi jos pelkkää puheyhteyttä pidetään riittävänä, osallistuminen voidaan toteuttaa puhelimitse tai puhelinkokouksena. Puhelinyhteyttä on pidetty tietoturvallisena.

2.5.2 Todistelun tallentaminen

Etäyhteyksien käytössä oikeudenkäynneissä tulee ottaa huomioon todistelun asianmukaiseen tallentamiseen liittyvät näkökohdat.

Voimassa olevan lain mukaan käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa todistelutarkoituksessa kuullun henkilön kuulustelu on äänitettävä. Jos äänittäminen ei ole mahdollista, lausuma on sanatarkasti merkittävä pöytäkirjaan (OK 22:6 ja 26:27). Kuulustelutallennetta voidaan myöhemmin käyttää todisteena vain laissa säädetyissä tilanteissa, kuten silloin, kun lausuman antajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai hän on jäänyt tavoittamatta (OK 17:24), tai jos kuultava poikkeaa aikaisemmasta kertomuksestaan (OK 17:47).

Jatkossa käräjäoikeudessa vastaanotettavasta henkilötodistelusta on tehtävä lähtökohteisesti kuva- ja äänitallenne. Jos asiassa haetaan muutosta, muutoksenhakutuomioistuin ottaa suullisen todistelun vastaan tältä tallenteelta, jollei ole erityistä syytä kuulustella henkilöä uudelleen (lailla 96/2022 muutetut OK 22:6 ja 26:15a). Jos henkilöä kuullaan hovioikeudessa, laaditaan kuulustelusta jatkossakin vain äänitallenne (muutettu OK 26:27). Laki tulee voimaan myöhemmin annettavalla lailla.

Etäyhteyksin vastaanotettava todistelu on mahdollista äänittää tuomioistuinten istuntosaleissa olevilla laitteistoilla. Tarkoitus on, että tulevaisuudessa myös kuva- ja äänitallenteen laatiminen etäyhteydellä vastaanotettavasta todistelusta on mahdollista. Vielä ei ole tiedossa, millä tavoin kuva- ja äänitallenteiden laatiminen tällöin tapahtuu, ja millä edellytyksin tallentaminen olisi mahdollista muualla kuin istuntosalissa toimitettavassa oikeudenkäynnissä.

2.5.3 Etäyhteyksien käyttömäärät ja -tavat

Etäyhteyksien käytön määrästä oikeudenkäynneissä ei ole saatavilla kattavaa tilastotietoa. Suuntaa-antavasti etäyhteyksien käytön laajuutta voidaan pyrkiä hahmottamaan tuomioistuimiin sijoitettujen videoneuvottelulaitteiden käyttömäärien perusteella. Tämän tiedon perusteella tehtävään arviointiin liittyy kuitenkin useita epävarmuustekijöitä¹, minkä lisäksi näihin määriin eivät sisälly ne etäyhteydet, joita on käytetty ilman videoneuvottelulaitteita. Alla oleviin käyttömääriin on näistä syistä aihetta suhtautua varauksella.

Tuomioistuinvirastosta saadun tiedon mukaan vuonna 2021 tuomioistuinten istuntosaleihin sijoitettuja sekä siirreltäviä videoneuvottelulaitteita käytettiin seuraavasti:

- käräjäoikeudet 39 362 videoneuvottelua, yhteensä 41 695 tuntia
- hovioikeudet 4 661 videoneuvottelua, yhteensä 5 847 tuntia
- korkein oikeus 32 videoneuvottelua, yhteensä 16 tuntia

Vastaavasti vuonna 2021 ratkaistiin käräjäoikeuksissa suullisessa käsittelyssä 38 919 rikosasiaa sekä suullisessa valmistelussa tai pääkäsittelyssä yhteensä 2 990 riita-asiaa ja 2 019 hakemusasiaa (Tuomioistuinviraston asiamäärä- ja käsittelyaika-tilasto, ns. Power BI -tietokanta). Hovioikeuksissa toimitettiin pääkäsittely yhteensä 1 941 asiassa (Tuomioistuinlaitoksen tilinpäätös vuodelta 2021, s. 36).

Jos kaikki edellä mainitut videoneuvotteluyhteydet olisivat oikeudenkäynneissä tapahtuneita, käytettäisiin videoneuvotteluyhteyttä käräjäoikeuksissa keskimäärin noin kerran suullisessa käsittelyssä olevassa asiassa ja hovioikeuksissa yli kaksi kertaa. Käytännössä kuitenkin samassa oikeudenkäynnissä käytetyt videoneuvotteluyhteydet ovat voineet kirjautua joissain tapauksissa useita kertoja ja määrät sisältävät omina yhteyksinään esimerkiksi monipäiväisten pääkäsittelyjen eri päivien yhteydet. Lisäksi otanta sisältää väistämättä myös muita kuin suullisen käsittelyn toimittamiseen liittyviä etäyhteyksiä. Tästä huolimatta aineiston perusteella voidaan arvioida, että yleisissä tuomioistuimissa otetaan nykyisin vuosittain kymmeniä tuhansia videoneuvotteluyhteyksiä suullisten käsittelyjen toteuttamiseksi.

¹ Laitteita käytetään tuomioistuinten istuntosaleissa etäyhteyksien "vastaanottamista" varten suullisissa käsittelyissä, mutta vastaavasti myös etäyhteyden järjestämiseksi oikeusapuna toisessa tuomioistuimessa toimitettavaan istuntoon tai tuomioistuimen sisäiseen päätösneuvotteluun. Laitteita käytetään toisinaan myös muihin käyttötarkoituksiin kuin lainkäyttöön, esimerkiksi koulutuksiin ja kokouksiin. Mahdollista on myös se, että osa yhteyksistä on testiyhteyksiä tai samasta kuulemisesta on kirjautunut useampi yhteys, jos videoneuvotteluyhteys on jouduttu teknisistä tai muista syistä luomaan useita kertoja. Näiden epävarmuustekijöiden minimoimiseksi tässä muistiossa esitetään sellaisten laitteiden tiedot, jotka on laitteen kuvauksen perusteella asennettu tuomioistuinten istuntosaleihin tai merkitty siirreltäviksi, ja yhteyksien lukumäärän lisäksi esitetään myös tieto yhteyksien kestosta.

Koronavirusepidemian aikana muun muassa Tuomioistuinvirasto, Valtakunnansyyttäjän-toimisto ja Asianajajaliitto ovat antaneet suosituksia ja ohjeistusta tarkoituksenaan lisätä etäyhteyksien hyödyntämistä oikeudenkäynneissä siihen soveltuviissa tilanteissa. Tiedossa on, että epidemian aikana etäyhteyksien käyttö oikeudenkäynneissä on lisääntynyt huomattavasti. Muiden asianosaisten ja kuultavien lisäksi myös syyttäjät sekä asianosaisten avustajat ja asiamiehet ovat usein osallistuneet istuntoihin etäyhteyksin.

Oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuiston (OMML 2022:39, s. 72) mukaan videoneuvottelun ja etäyhteyksien käyttö tuomioistuimissa on yleistynyt viime vuosina merkittävästi sekä tuomioistuinten sisäisissä neuvotteluissa että oikeuden istunnoissa. Todistajien ja asianosaisten kuuleminen etäyhteydellä toisesta tuomioistuimesta edellyttää paitsi videoneuvottelulaitteita myös tarkoitukseen soveltuvia kuulemistiloja. Videoneuvottelulaitteiden määrää on lisätty huomattavasti. Lähtökohtana on ollut, että jokainen pääkäsittelysali varustellaan AV-varustelun yhteydessä videoneuvottelulaitteilla. Tuomioistuimiin on toimitettu videoneuvottelulaitteita myös muualle kuin istuntosaleihin videokuulemisten järjestämiseksi toisiin tuomioistuimiin. Näin on tehty, jos tuomioistuimessa on ollut sopiva tila, joka on voitu ottaa kuulemiskäyttöön.

Asianosaisten on myös havaittu toivovan nykyään huomattavasti aiempaa useammin mahdollisuutta osallistua oikeudenkäyntiin ilman fyysistä läsnäoloa (Oikeusministeriön ja tuomioistuinlaitoksen tulossopimus 2023, s. 7).

Etäyhteyksiä hyödyntäviä istuntoja voidaan järjestää useilla eri tavoilla. Riita-asian valmisteluistunto voidaan toimittaa siten, että yksi tai useampi asianosainen osallistuu istuntoon puhelimitse tai videoyhteydellä. Käytännössä valmisteluistuntoja on saadun tiedon mukaan toimitettu pandemian aikana ja sen jälkeenkin usein siten, että kahden osapuolen välisissä riidoissa molemmat asianosaiset ovat osallistuneet istuntosalissa järjestettyyn valmisteluistuntoon videoyhteydellä, jolloin vain asiaa käsittelevä tuomari on ollut paikalla salissa. Valmisteluistuntoja on toteutettu myös siten, että istuntoa ei ole toimitettu lainkaan istuntosalissa, vaan tuomari on osallistunut etäyhteyksin toteutettuun istuntoon esimerkiksi työhuoneestaan.

Pääkäsittelyssä etäyhteyden hyödyntäminen tarkoittaa vähimmillään yksittäisen todistajan tai asiantuntijan kuulemistä puhelimitse tai videoyhteydellä. Tällöin oikeudenkäynti toimitetaan muuten tavanomaisella tavalla istuntosalissa, mutta videoyhteydellä kuultava henkilö esiintyy oikeudessa istuntosaliin sijoitetun yhden tai useamman näyttölaitteen välityksellä. Toisaalta oikeudenkäynti voidaan jo nykyisin toimittaa myös siten, että kaikki asianosaiset ja kuultavat osallistuvat istuntoon etäyhteyksillä, jolloin tuomioistuimen istuntosalissa on henkilökohtaisesti läsnä ainoastaan tuomioistuimen ratkaisukokoonpano ja mahdollinen yleisö.

Saadun tiedon perusteella istuntoja on toteutettu usein siten, että osa istuntoon osallistuneista henkilöistä on ollut fyysisesti paikalla istuntosalissa ja osa videoyhteyden välityksellä. Tavatonta ei kuitenkaan erityisesti vähäisemmissä rikosasioissa ole ollut sekään, että istuntosalissa on ollut paikalla vain asiaa käsittelevä tuomari. Tällöin on ollut kysymys esimerkiksi tilanteesta, jossa syyttäjä sopinut osallistumisestaan etäyhteydellä ja vastaaja ei ole saapunut paikalle istuntoon. Vastaavasti riita-asioiden pääkäsittelyjä on toteutettu siten, että kaikki asianosaiset osallistuvat istuntoon etäyhteyksin.

Ennen tuomarin etäosallistumismahdollisuutta linjaavia korkeimman oikeuden ratkaisuja (KKO 2021:91-92) valmisteluistuntoja ja pääkäsittelyjä toimitettiin joissain tapauksissa sekä käräjäoikeuksissa että hovioikeuksissa siten, että asiaa yksin käsitellyt tai jäsenenä ratkaisukokoonpanossa ollut tuomari osallistui istuntoon muualta kuin istuntopaikkana toimineesta istuntosalista. Tietävästi joissakin tapauksissa asiaa yksin käsitellyt tuomari on osallistunut valmisteluistuntoon tai pääkäsittelyyn videoyhteydellä esimerkiksi työhuoneestaan tai kotoaan. Tällöin istuntoa ei ole osaksikaan toimitettu istuntosalissa ja käsittelyn julkisuutta on pyritty toteuttamaan esimerkiksi siten, että käräjäoikeuden aulaan on toimitettu juttuluettelo, jossa on ilmoitettu istunto pidettäväksi etäyhteyksin ja annettu tuomarin yhteystiedot siltä varalta, että istuntoon osallistuisi yleisöä. Usean tuomarin kokoonpanoissa etäyhteyksiä on käytetty esimerkiksi siten, että kesken käsittelyn sairastunut tai karanteeniin määrätty ratkaisukokoonpanon jäsen on osallistunut istuntosalissa toimitettuun istuntoon etäyhteydellä muiden tuomarien ollessa istunnossa fyysisesti paikalla (KKO 2021:91). Käsittelyjä on toimitettu myös ainakin yhdessä hovioikeudessa siten, että kaksi kokoonpanon jäsenistä ovat osallistuneet pääkäsittelyyn istuntosalista toiselta paikkakunnalta ja yksi jäsenistä sekä asianosaiset ja todistajat toiselta paikkakunnalta videoyhteyttä käyttäen (KKO 2021:92). Viimeksi mainittua menettelyä on oikeuskirjallisuudessa esitetyn perusteella sovellettu useita kertoja (Petteri Korhonen – Jurkka Jämsä: Tuomioistuimen jäsenen osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä. DL 3/2021, s. 701).

3 Kansainvälistä vertailua

3.1 Yleiskatsaus kehitykseen EU:n alueella

Uusimman käytettävissä olevan tilastotiedon mukaan Euroopan unionin 27:stä jäsenvaltioista 13:ssa asianosaisten kuuleminen etäviestintätekniikan avulla on yleisesti mahdollista riita- ja rikosasioiden oikeudenkäynneissä. Tämän lisäksi noin kymmenessä jäsenvaltiossa etäviestintätekniikkaa voidaan käyttää rajoitetuissa tilanteissa oikeudenkäynneissä (EU:n oikeusalan tulostaulu 2021, s. 46).

Euroopan unionin neuvoston sähköisen oikeuden strategian 2019–2023 mukaan sähköisen oikeuden tavoitteena on parantaa oikeussuojan saatavuutta yleiseurooppalaisessa kontekstissa, kehittää tieto- ja viestintätekniologioita oikeudellisten tietojen saatavuuden osalta ja integroida ne oikeusjärjestelmien toimintaan. Yhtenä keinona on helpottaa sähköistä asiointia ja viestintää oikeusviranomaisten välillä sekä kansalaisten ja toimijoiden kanssa oikeudenkäyntimenettelyissä muun muassa videokonferenssien avulla (kohta 20).

Neuvosto on myös oikeussuojan saatavuutta ja digitalisoinnin mahdollisuuksien hyödyntämistä koskeissa päätelmissään (11599/20) korostanut, että digitaalisia ratkaisuja olisi mahdollisuuksien mukaan kehitettävä koko oikeudenkäyntimenettelyä silmällä pitäen, mikä mahdollistaisi nopeammat ja turvallisemmat menettelyt ja helpottaisi jäsenvaltioiden välistä yhteistyötä (kohta 15). Digitaalitekniologioiden ja sähköisten viestintävälineiden käyttö ei kuitenkaan saisi heikentää oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin eikä etenkään oikeutta oikeuskeinojen tasapuolisuuteen ja oikeutta kontradiktoriseen menettelyyn, oikeutta julkiseen oikeudenkäyntiin, mukaan lukien tietyissä tapauksissa oikeus suulliseen kuulemiseen, jossa asianosainen on fyysisesti läsnä, eikä muutoksenhaku-oikeutta (kohta 17).

Viimeisin askel oikeudenkäytön digitalisoinnissa on edellä jaksossa 2.4 mainittu komission ehdotus asetukseksi oikeudellisen yhteistyön digitalisoinnista (KOM (2021) 759 lopullinen) ja siihen liittyvä direktiiviehdotus (KOM (2021) 760 lopullinen), joilla videoyhteyden käytön lisäämisen lisäksi tarkoitetaan muun muassa velvoittaa jäsenvaltiot käyttämään erinäisiä sähköisiä menettelytapoja rajat ylittävissä asioissa (ks. tarkemmin U 13/2022 vp). Jos asetusehdotus tulee hyväksytyksi, se tulee yhdessä muun muassa uudistetun todisteluasetuksen kanssa mahdollistamaan laaja-alaisesti osallistumisen oikeudenkäynteihin videoyhteydellä rajat ylittävissä oikeudenkäynneissä unionin alueella.

Edellä mainitun perusteella voidaan arvioida, että Euroopan unionissa omaksutut oikeudenkäytön digitalisoinnin tavoitteet ja videoyhteyksien käyttömahdollisuuksien laajentaminen ovat omiaan lisäämään myös jäsenvaltioiden tarvetta kehittää kansallisia menettelysääntöjään videoneuvottelun ja muiden etäyhteystekniikoiden käytön osalta.

3.2 Ruotsi

Ruotsissa videoyhteyden käyttöä oikeudenkäynnissä säännellään yhdellä yleissäännöksellä (rättegångsbalk 5:10). Lähtökohta on, että asianosaiset ja muut istuntoon osallistuvat saapuvat henkilökohtaisesti oikeussaliin (1 mom.). Tuomioistuimien voi kuitenkin säännöksessä asetetuilla edellytyksillä määrätä, että istuntoon tulee osallistua joko ääniyhteydellä tai ääni- ja kuvayhteydellä (2 mom.). Sanottu osallistumistapa rinnastuu henkilökohtaiseen läsnäoloon (5 mom.). Säännöstä sovelletaan yleisesti kaikkiin henkilöihin ja istuntoihin kaikissa oikeusasteissa, ja se koskee sekä oikeudenkäyntiin osallistumista että henkilöiden kuulemista todistelutarkoituksessa (Prop. 2004/05:131, s. 224). Säännöstä on viime vuosina uudistettu vähäisissä määrin oikeudenkäynnin järjestyksen ja turvallisuuden vahvistamista koskevassa lainuudistuksessa (Prop. 2018/19:81).

Säännöksen mukaan etäyhteyden käytön tulee tapahtua perustellusta syystä, ja tuomioistuimen tulee harkinnassaan kiinnittää erityisesti huomiota niihin kustannuksiin ja haittoihin, joita henkilölle istuntoon saapumisesta aiheutuisi, henkilön pelkoon osallistua istuntoon ja häneen kohdistuvaan painostukseen sekä siihen, onko etäosallistuminen välttämättömää turvallisuussyistä (2 ja 3 mom.). Etäosallistumista ei kuitenkaan saa sallia, jos se on henkilön saapumisen merkitykseen ja muihin olosuhteisiin nähden sopimatonta (4 mom.). Lain esitöissä on todettu huomioon otettavien kustannusten ja haittojen koskevan myös muille kuin tuomioistuimeen saapuvalla aiheutuvia seurauksia, kuten esimerkiksi vangin kuljetuskustannuksia (Prop. 2004/05:131, s. 224). Istuntoon osallistumisen pelko taas ei saa olla abstraktia, vaan sen tulee kytkeytyä esimerkiksi uhkauksiin tai häirintään oikeusosalissa tai sen ulkopuolella. Painostusta puolestaan voi olla avoimen uhkailun ja häirinnän lisäksi hienovaraisemmatkin toimenpiteet, kuten eleet, tuijottaminen ja vihjailut kosto- toimista tai vastaavista. Välttämättömillä turvallisuussyillä puolestaan tarkoitetaan esimerkiksi asianosaisiin tai todistajiin kohdistuvaa konkreettista uhkaa. Tällöin etäosallistumisen tarvetta on punnittava suhteessa muihin käytettävissä oleviin turvallisuustoimenpiteisiin (Prop. 2018/19:81, s. 88–89).

Ruotsissa sääntely ei edellytä henkilön omaa suostumusta etäyhteyden käytölle. Lain esitöissä on kuitenkin korostettu, että pääsääntöisesti etäosallistumisesta ei tulisi päättää vastoin henkilön omaa tahtoa. Poikkeusten tulee kuitenkin olla mahdollisia niissä tapauksissa, joissa etäosallistuminen tuomioistuimen harkinnan mukaan on perusteltua. Näin voisi olla esimerkiksi silloin, jos tutkintavankeudessa olevan henkilön läsnäolon merkitys asiassa

katsotaan vähäisemmäksi kuin siitä aiheutuvien kustannusten tai haittojen. Kun kyse on todistelutarkoituksessa kuultavasta henkilöstä, tulisi kuulemista vaativan asianosaisen kannalle antaa painoarvoa. Myös vastapuolen kanta tulee ottaa huomioon arvioinnissa. Erityisesti dispositiivisessa riita-asiassa, jos osapuolet ovat yksimielisiä henkilön osallistumisesta etäyhteydellä, tuomioistuimella ei yleensä ole aihetta tehdä toisenlaista arviota (Prop. 2004/05:131, s. 225). Painostusepäilyä koskevassa tilanteessa tuomioistuimen on voitava käsitellä asia omasta aloitteestaan, eikä painostuksen kohteena olevalta henkilöltä tulisi edellyttää toimia asiassa tai pelkonsa esille tuomista (Prop. 2018/19:81, s. 88–89).

Etäyhteyden käyttöä tulee kaikissa tilanteissa arvioida kokonaisvaltaisesti kaikki olosuhteet huomioon ottaen. Esimerkiksi todisteet on voitava arvioida tyydyttävällä tavalla, ja toisaalta joissakin tilanteissa henkilön läsnäolo oikeussalissa voi olla niin tärkeää, ettei etäosallistumista voida sallia, vaikka siihen olisi painavat syyt (Prop. 2004/05:131, s. 225).

Lisäksi Ruotsissa on säännökset sen varalta, ettei yleisön läsnäolo oikeussalissa ole mahdollista tai yleisön pääsyn rajoittamiselle on perusteltu syy (RB 5:12 ja 5:13). Syynä voi olla esimerkiksi istumapaikkojen vähäisyys, epäily istunnon häiritsemisestä tai kuultavan painostuksesta, istuntoon osallistuvan pelko tai turvallisuussyt. Tällöin tuomioistuimen tulee osoittaa yleisölle sivusali (*sidosal*), josta istuntoa voi seurata ääni- ja kuvalähetysenä. Vastaavasti jos henkilö on poistettu oikeussalista esimerkiksi häiritsevän käyttäytymisen vuoksi, hänelle tulee mahdollisuuksien mukaan tarjota mahdollisuus osallistua istuntoon etäyhteydellä (RB 5:9a).

3.3 Norja

Norjassa oikeudenkäyntiin osallistuminen videoyhteydellä on laajasti mahdollista riita-asioissa. Riita-asioiden oikeudenkäyntilain (lov om mekling og rettergang i sivile tvister; tvisteloven) § 9-4 ja 9-5 mukaan suullinen valmisteluistunto ja muut valmistelun aikana toimitettavat istunnot voidaan järjestää etäkokouksena (*fjernmøte*). Pääkäsitely ja muut istunnot voidaan toimittaa osittain tai kokonaan etäkokouksina, jos siitä määrätään laissa tai osapuolet sopivat asiasta (tvisteloven § 13-1). Säännöksen mukaan etäkokouksella tarkoitetaan kokousta, jossa kaikki osallistujat eivät ole henkilökohtaisesti läsnä, vaan osallistuvat etäkokoustekniikoita käyttäen. Asianosaisten, todistajien ja asiantuntijoiden kuuleminen todistelutarkoituksessa on mahdollista etäkuulemisena (*fjernavhør*), jos heidän läsnäolonsa ei ole mahdollista tai se olisi erityisen työlästä tai kallista. Tällöin kertomuksella ei tulisi olla erityisen painavaa merkitystä tai etäkuulemisen ei tulisi olla muuten sopimaton menettelytapa. Etäkuulemisessa tulee käyttää ensisijaisesti videoyhteyttä, ja tuomioistuin päättää missä kuuleminen tapahtuu (tvisteloven § 21-10).

Rikosasioita koskevassa oikeudenkäyntilaissa (lov om rettergangsmåten i straffesaker; straffeprosessloven) on säädetty etäkokouksen käyttämisestä tietyissä tilanteissa. Tuomioistuimien voi määrätä esimerkiksi asianomistajien ja heidän edustajiensa osallistumisesta etäkokouksella, jos se on tarpeen oikeudenkäynnin asianmukaiseksi järjestämiseksi. Tällöin asianosaisille on varattava tilaisuus lausua asiasta (straffeprosessloven § 93 c). Todistaja voidaan kuulustella etäkuulustelulla, jos se maantieteellisistä syistä tai muusta erityisestä syystä tarpeellista. Kuten riita-asioissa, edellytyksenä on, että todistajan lausunnolla ei tulisi olla erityisen painavaa merkitystä tai etäkuulemisen ei tulisi olla muuten sopimaton menettelytapa (§ 109 a). Asiantuntijoita voidaan etäkuulustella samoin edellytyksin (§ 149 a). Vangitsemisasian jatko- tai uudelleen käsittelyjä voidaan myös pitää etäkokouksina laissa määrättyin edellytyksin (§ 185). Etäkokousta on mahdollista käyttää myös asiassa, jossa annetaan tunnustukseen perustuva suppeaan menettelyyn perustuva tuomio (*tilståelsesdom*, § 248).

Etäkokouksen ja -kuulustelun säännöistä rikosasioissa määrätään erillisellä lailla (forskrift om fjernmøter og fjernavhør i straffesaker). Kun oikeuden istunto pidetään etäkokouksena, osallistuminen määrätään ensisijaisesti tapahtuvaksi tuomioistuimesta, poliisiasemalta tai vankilasta. Osallistuminen voi tapahtua myös esimerkiksi sairaalasta, jos se on terveydellisistä syistä tarpeen ja katsotaan sopivaksi. Jos tuomioistuimien pitää soveliaana, osallistuminen voi tapahtua muualtakin (§ 1 ja 2). Etäkokouksiin ja -kuulusteluihin noudatetaan yleisiä sääntöjä mm. poissaolon seuraamuksista. Henkilön, joka on saapunut ilmoitettuun etäkokouspaikkaan, katsotaan saapuneen oikeuden istuntoon (§ 3).

Norjassa on ollut voimassa ensin väliaikainen määräys ja sen jälkeen väliaikainen laki oikeudenkäyntimenettelyistä covid-19-epidemian aikana ajalla 28.3.2020–1.12.2021 (midlertidig forskrift om forenklinger og tiltak innenfor justissektoren for å avhjelpe konsekvenser av utbrudd av Covid-19 sekä midlertidig lov om tilpasninger i prosessregelverket som følge av utbruddet av covid-19 mv.). Määräyksen 2 §:n ja lain 3 §:n mukaan tuomioistuimien voi toimittaa istunnot etäkokouksina (*fjernmøte*) ja suorittaa kuulustelut etäkuulusteluina (*fjernavhør*). Edellytyksenä oli, että etätekniiikan käyttö oli tarpeellista (*nødvendig*) ja haitatonta (*ubetenkelig*). Tässä arvioinnissa tuli rikosasioissa kiinnittää huomiota erityisesti asian luonteeseen ja syytetyn oikeuksiin, ja syytetyille tuli varmistaa luottamuksellinen yhteydenpito puolustajaansa käsittelyn aikana. Ennen etäkokouksesta tai -kuulustelusta päättämistä tuomioistuimien tuli varata asianosaisille tilaisuus lausua asiasta. Päätökseen ei kuitenkaan saanut hakea muutosta erikseen.

Norjan korkein oikeus on antanut väliaikaista menettelylakia koskevan ratkaisun etäkuulemisesta (HR-2021-202-U), jossa se hyväksyi seksuaalirikosasian nuoren asianomistajan kuulemisen hovioikeudessa videoyhteyttä käyttäen. Asianomistajan kertomus oli videoitu jo aikaisemmassa käsittelyn vaiheessa, ja tämä tallenne oli katsottu hovioikeudessa, ja videoyhteyden käytössä oli kysymys asianomistajan lisäkuulemisesta hovioikeudessa.

Ratkaisua perusteltiin sillä, että asianomistajan iän vuoksi hänen henkilökohtainen kuulemisensa ei ylipäänsä ollut pääsääntö muutoksenhakuasteessa, ja että videoyhteydellä suoritettussa kuulemisessa oli mahdollista myös havainnoida asianomistajan reaktioita hänelle esitettyihin kysymyksiin.

Toisessa väliaikaista menettelylakia koskevassa ratkaisussa (HR-2020-972-U) Norjan korkein oikeus katsoi, ettei riittäviä perusteita vangitsemisistunnon toimittamiselle kärjää-oikeuden etäkokouksena ollut ollut, kun vastaaja ja hänen puolustajansa olivat vastustaneet etäkokousta, ja alemmat oikeudet olivat perustelleet etäkokousta vain yleisillä tartunnantorjuntanäkökohtilla. Korkein oikeus totesi, että väliaikaista menettelylakia tuli tulkita ja soveltaa noudattaen muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kohdan määräystä pidätetyn tai vangitun tuomisesta viipymättä tuomarin tutkitavaksi. Korkein oikeus ei ottanut kantaa siihen, voisivatko erityiset syyt oikeuttaa poikkeamaan sanotusta oikeudesta, koska alemmat oikeudet eivät olleet tällaisia perusteita edes esittäneet.

3.4 Tanska

Tanskan osalta oikeustila videoyhteyden käyttämisen osalta on vastaava kuin oikeusprosessien keventämistä koskevassa työryhmämietinnössä (Oikeusprosessien keventäminen. Työryhmän mietintö, OMLL 39/2017, s. 32–33) on esitetty:

Riita-asioissa kärjääoikeudessa asian valmistelua koskevassa tapaamisessa oikeus voi sallia osapuolen tai tämän asiamiehen osallistumisen etäviestimin (telekommunikation), ellei sitä pidetä sopimattomana (retsplejeloven; rpl 353 § 6 stk). Pääkäsittelyssä asianosaiselle voidaan myöntää osallistuminen etäyhteyksin, jos asianosainen on edustettuna oikeudessa ja etäyhteyttä ei pidetä sopimattomana. Mikäli asianosainen ei ole edustettuna oikeudessa ja osallistuminen etäyhteydellä on tarkoituksenmukaista erityisistä syistä, etäyhteys voidaan myöntää asianosaiselle tai tämän asiamiehelle (rpl. 365 § 4-5 stk). Etäyhteyden käyttämisestä hovioikeudessa valmistelukokouksessa ja pääkäsittelyssä on vastaavat säännökset (rpl. 378 § 3 stk ja 386a § sekä aiempaa päätöstä koskevissa valituksissa 398 § 2 stk).

Rikosasioissa syytetty voi oikeuden harkinnan mukaan osallistua pääkäsittelyyn kuvallisella etäyhteydellä (telekommunikation med billede), jos hänen läsnäolonsa ei ole tarpeellista ja jos asiassa on kyse vain sakosta, korkeintaan vuoden vankeusrangaistuksesta, menettämisseuraamuksesta, asemanmenetyksestä, uhkasakosta tai vahingonkorvauksista. Mahdollisen puolustusasianajajan tulee osallistua oikeudenkäyntiin samalla tavalla kuin syytetty, ellei oikeus pidä sopivana, että puolustuksen asiamies on läsnä olevana oikeudessa (rpl. 854 § 1 stk.). Etäyhteydellä

osallistumisesta ns. tunnustukseen perustuvan tuomion menettelyssä (ks. jäljempänä) on säännelty vastaavin säännöksin (rpl. 831 § 8 stk).

Jos osapuoli on pidätetty, hänet tuodaan oikeuden eteen oikeuden päätöksellä tai mikäli pidätetty itse sitä pyytää. Häntä ei kuitenkaan tuoda oikeuteen pyynnöstä huolimatta, mikäli oikeus kuultuaan pidätetyn vallitsevasta tilasta pitää henkilön paikalle tuomista sopimattomana. Oikeus myös päättää, tuodaanko henkilö läsnä olevaksi oikeuteen vai onko riittävää, että häntä kuullaan omissa sijainnissaan tai etäyhteyksin (rpl. 470 § stk. 4).

Tanskassa on lisäksi Norjaan verrattuna samankaltainen käytäntö tunnustukseen perustuvassa tuomiossa (tilståelsesdom), josta on säädetty rpl 831 §:ssa. (...)

Hallinnollisesti määrättyä vapaudenriistoa koskevan säännöksen (ks. edellä rpl. 470 §) lisäksi etäyhteyden käyttö on Tanskassa mahdollista tietyin edellytyksin pakkokeinoasioissa (rpl. 748 a ja b §).

3.5 Saksa

Saksassa suunnitellaan videoneuvottelun käytön merkittävää laajentamista oikeudenkäynneissä. Marraskuussa 2022 julkaistiin liittovaltion oikeusministeriön ehdotus videoneuvottelutekniikan kehittämiseksi oikeudenkäynneissä (Referentenentwurf des Bundesministeriums der Justiz: Entwurf eines Gesetzes zur Förderung des Einsatzes von Videokonferenztechnik in der Zivilgerichtsbarkeit und den Fachgerichtsbarkeiten).

Ehdotuksen tarkoitus on edistää videoneuvottelun käyttöä oikeudenkäynnissä, jotta oikeudenkäytöstä tulisi nykyistä modernimpaa, digitaalisempaa ja ihmisläheisempää. Videoneuvottelun katsotaan voivan tehdä oikeudenkäynneistä nykyistä nopeampia, edullisempia, kustannustehokkaampia ja ympäristöä säästävämpiä. Ehdotuksen mukaan videoneuvottelutekniikan asema oikeudenkäynneissä olisi jatkossa keskeinen.

Ehdotus koskee riita-asioita sekä hallintotuomioistuimissa ja eräissä erityistuomioistuimissa käsiteltäviä asioita. Rikosasiat on rajattu uudistuksen ulkopuolelle.

Ehdotuksessa lisättäisiin oikeudenkäyntiä riita-asioissa koskevaan siviiliprosessiasetukseen (Zivilprozessordnung) uusi 128 a §, jossa säädettäisiin videoneuvotteluna toteutettavasta oikeudenkäynnistä.

Ehdotuksen mukaan puheenjohtaja voisi joko hakemuksesta tai viran puolesta määrätä, että yksi tai useampi asianosainen taikka kaikki asianosaiset osallistuvat oikeudenkäyntiin

videoneuvottelulla. Tällaisen määräyksen antamista puoltaisivat ehdotuksen perusteluiden mukaan etenkin prosessitaloudelliset näkökohdat. Toisaalta esimerkiksi oikeudenkäyntimateriaaliin liittyvät syyt, sovintoneuvottelujen ennakoitu vaikeus tai se, että vain toisella asianosaisella olisi avustaja, voisivat puhua videoneuvottelun käyttöä vastaan.

Asianosaiset voisivat kuitenkin aina vaatia, että he saavat osallistua oikeudenkäyntiin oikeussalissa. Vaatimusta ei tarvitsisi perustella. Ajatus on, että ketään ei pakoteta käyttämään videoneuvottelua vastoin tahtoaan. Toisaalta jos asianosaiset sopivat siitä, että pääkäsittely toimitetaan videoneuvotteluna, näin tulee lähtökohtaisesti menetellä. Jos tuomioistuin kuitenkin haluaa kieltäytyä videoneuvottelusta, sen tulee antaa kieltäytymisestään perusteltu ja valituskelpoinen käsittelyratkaisu. Perusteluiden mukaan kieltäytymisen edellyttäisi, että syiden, jotka tässä asetelmassa puoltaisivat oikeudenkäynnin toimitamista istuntosalissa, tulisi olla selvästi videoneuvottelun käyttämistä painavampia.

Oikeudenkäynti voitaisiin toteuttaa myös täysin virtuaalisesti niin, ettei edes puheenjohtaja olisi istuntosalissa. Tämä edellyttäisi, että myös kaikki asianosaiset ja ratkaisukokouksen muut jäsenet osallistuvat pääkäsittelyyn videoneuvottelulla. Perusteluissa todetaan, että puheenjohtaja voisi johtaa prosessia esimerkiksi työhuoneestaan tai kotoaan. Jos näin toteutettava oikeudenkäynti olisi julkinen, sen kuva ja ääni tulisi välittää johonkin istuntosaliin tai muuhun tuomioistuimen tilaan niin, että yleisö kykenisi seuraamaan oikeudenkäyntiä.

Ehdotus on tällä hetkellä lausuntokierroksella sidosryhmillä.

3.6 Yhdistynyt kuningaskunta

Yhdistyneessä kuningaskunnassa videoyhteyttä voidaan käyttää riita-asiassa henkilön kuulemiseen todistelutarkoituksessa (Civil Procedure Rules; CPR 32.3 §).

Rikosasioissa videoyhteyden käyttömahdollisuuksia laajennettiin huomattavasti covid-19-epidemian vuoksi annetulla väliaikaislailla (Coronavirus Act 2020, 53 § ja liite 23). Kesällä 2022 väliaikaislain sääntely vakiinnutettiin joillakin tarkennuksilla ja lisäyksillä (Police, Crime, Sentencing and Courts Act 2022). Etäyhteyksien (*live link*) käytöstä säädetään rikosprosessilaissa kokonaan omassa luvussaan (Criminal Justice Act 2003; CJA, part 8).

Lainuudistuksen myötä tuomioistuin voi rikosasiassa antaa henkilölle määräyksen osallistua oikeudenkäyntiin ääni- tai videoyhteydellä (*live audio/video link*) asianosaisen pyynnöstä tai omasta aloitteestaan (CJA 51 §). Säännöstä sovelletaan laaja-alaisesti rikosasioiden suullisiin käsittelyihin osallistumiseen eri oikeusasteissa sekä suullisen todistelun

vastaanottamiseen. Määräys voidaan antaa kaikille oikeudenkäyntiin osallistuville tai valikoidulle henkilöille, ja se voidaan rajata koskemaan vain osaa oikeudenkäynnistä. Määräys voi koskea myös tuomaria sekä rajoitetuin edellytyksin valamiehistöä. Tuomioistuimen tulee ennen määräyksen antamista kuulla asianosaisia. Tuomioistuin voi oikeudenkäynnin aikana muuttaa määräystä tai peruuttaa sen.

Tuomioistuimen tulee määräystä harkitessaan ottaa huomioon tapauksen olosuhteet kokonaisuudessaan (CJA 51(5) ja 51(6)). Arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja ovat erityisesti henkilön läsnäolon tarve, kuultavan henkilön kanta etäosallistumiseen, osallistumiseen käytettyjen tilojen soveltuvuus sekä se, voiko etäyhteydellä oikeudenkäyntiin osallistuva tosiasia osallistua menettelyyn tehokkaasti. Suullisen todistelun osalta on myös otettava huomioon kertomuksen painoarvo asiassa sekä osapuolten mahdollisuus koe-tella henkilön luotettavuutta. Tuomioistuimen tulee lisäksi määräystä antaessaan turvata yleisön osallistuminen oikeudenkäyntiin.

Videoyhteydellä osallistuvan katsotaan noudattavan laissa henkilökohtaiselle läsnäololle asetettuja vaatimuksia (CJA 52A(1) §). Oikeudenkäynti katsotaan toimitettavaksi ensisijaisesti siinä oikeussalissa, josta vähintään yksi oikeuden jäsenistä osallistuu istuntoon, tai jos tällaisia saleja on useita, oikeuden määräämässä salissa. Toissijaisesti jos tällaista salia ei ole, oikeudenkäynti tapahtuu siinä oikeussalissa, josta vähintään yksi asianosainen osallistuu istuntoon, tai jos tällaisia saleja on useita, oikeuden määräämässä salissa. Viime-sijaisesti, jos kukaan ei osallistuu oikeudenkäyntiin oikeussalista, tuomioistuimen tulee määrätä istunto pidettäväksi paikassa, jossa oikeus voi lain mukaan istunnon toimittaa (CJA 52A(3) §).

4 Nykytilan arviointia

4.1 Etäyhteysääntelyn yleiset reunaehdot

Oikeudelliset reunaehdot oikeudenkäyntejä koskevalle etäyhteysääntelylle

Nykyisessä oikeudenkäyntimenettelyssä tehokkaan, oikeusvarman ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista on pyritty edellä todetuilla tavoin turvaamaan välittömyys-, suullisuus- ja keskitysperiaatteiden kautta.

Käsittelyn suullisuuden on katsottu lisäävän oikeudenkäynnin varmuutta ja julkisuutta sekä edistävän sen nopeutta. Kun käsittely on suullinen, oikeudenkäynnin asianosainen voi varmistua siitä, että tuomioistuin on ymmärtänyt asianosaisen esittämän oikeudenkäyntiaineiston asianosaisen tarkoittamalla tavalla. Suullisessa käsittelyssä asianosaisilla on puolin ja toisin tilaisuus heti vastata toistensa esityksiin, ja myös tuomioistuimen jäsenillä on mahdollisuus heti käyttää kyselyoikeuttaan. Tuomioistuin voi samalla muutoinkin tehokkaasti johtaa oikeudenkäyntiä asian selvittämiseksi. Kun oikeudenkäynti esitetään välittömästi asian ratkaisevalle tuomioistuimelle, se saa tällöin välittömän ja suoran vaikutelman oikeudenkäyntiaineistosta sekä asianosaisista ja todistajista. Tuomioistuimella on käytössään alkuperäinen ja mahdollisimman luotettava oikeudenkäyntiaineisto, mikä parantaa edellytyksiä aineellisesti oikeaan ratkaisuun päätymiselle. Välittömyys edellyttää myös, että tuomioistuimen jäsenet eivät käsittelyn aikana saa vaihtua. (HE 15/1990 vp, s. 5 ja HE 82/1995 vp, s. 16)

Sanottuja periaatteita muodostettaessa nykyinen korkealaatuinen videoneuvotteluteknologia ei ole ollut käytettävissä, ja ainoa keino toteuttaa oikeudenkäynnin välittömyyttä ja suullisuutta on ollut kokoontua fyysisesti samaan tilaan. Tästä lähtökohdasta sääntely, joka on mahdollistanut henkilötodistelun vastaanottamisen videoyhteydellä, on nähty periaatteellisesti käsittelyn välittömyyttä rajoittavana tekijänä, vaikka videoyhteydellä tapahtuvaa kuulemistä on toisaalta pidetty pitkälle samankaltaisena tilanteena kuin henkilöä välittömästi tuomioistuimen pääkäsittelyssä kuultaessa (HE 190/2002 vp, s. 31). Uudemmissa lainvalmisteluasiakirjoissa videoyhteyden käytön laajentamista todistelun vastaanottamisesta oikeudenkäyntiin osallistumiseen ei ole perusteltu suhteessa oikeudenkäynnin välittömyyteen, vaikka välittömyysperiaatteesta on sinänsä katsottu perustelluksi pitää edelleen kiinni pääsääntönä. Sen sijaan arvioinnissa on korostunut sääntelyn suhde perus- ja ihmisoikeuksiin (ks. esim. HE 46/2014 vp, s. 23 ja HE 200/2017 vp). Suullisen todistelun talentamista ja vastaanottamista koskevassa uudistuksessa puolestaan todettiin nimenomaisesti, että oikeudenkäynnin välittömyyttä ei pidetty itseisarvona. Uudistuksessa lähdettiin siitä, että välittömyysperiaatteella perinteisesti suojatut päämäärät, oikeudenkäynnin

varmuus, nopeus ja halpuus sekä oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden toteutuminen, voidaan tekniikan kehittymisen myötä saavuttaa joissain tilanteissa paremmin sellaisessa menettelyssä, joka ei nykyisessä laajuudessa perustu välittömyysperiaatteelle (HE 133/2021 vp, s. 19).

Välittömyys- ja suullisuusperiaatteiden tarkastelussa on aiheellista ottaa huomioon myös se, että prosessioikeudellista lainsäädäntöä ohjaavina periaatteina ne ovat olleet voimakkaasti esillä aikana, jolloin oikeudenkäyntimenettelyä uudistettiin suullis-pöytäkirjallisesta menettelystä kohti nykyaikaista oikeudenkäyntiä (ks. esim. HE 15/1990 vp, s. 18–20²). Tuohon aikaan Suomi ei vielä ollut liittynyt Euroopan ihmisoikeussopimukseen, eikä Suomen hallitusmuotoon ollut kirjattu perustuslain 21 §:n kaltaista oikeusturvasäännöstä. Periaatteilla on kuitenkin pyritty käytännössä toteuttamaan pitkälti samoja päämääriä, joita oikeusturvaa ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat perustuslain 21 § ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla suojaavat. Nykyisin prosessioikeudellisen sääntelyn hyväksyttävyyttä tarkastellaankin tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien lisäksi erityisesti suhteessa perus- ja ihmisoikeuksista seuraaviin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin.

Edellä sanotuista lähtökohdista etäyhteyksien käyttämiselle oikeudenkäynneissä asetettavia oikeudellisia reunaehtoja on perusteltua arvioida ennen kaikkea oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevien vaatimusten kautta. Tällöin arvioinnissa korostuvat perustuslakivaliokunnan ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännössä omaksutut vaatimukset oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisällöstä, joita on esitelty jaksossa 2.3.

Oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin seuraavat vaatimukset etäyhteyksien käytölle

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti rikos- ja riita-asioissa edellyttää pääsääntöisesti suullista käsittelyä vähintään ensimmäisessä oikeusasteessa. Käsittelyn suullisuudella toteutetaan oikeudenkäynnin julkisuutta sekä varmistetaan se, että asianosaiset voivat esittää näkemyksensä ja todistelunsa suoraan asian ratkaiseville tuomareille. Olennaista on, että asianosaisilla on tosiasiallinen mahdollisuus osallistua suulliseen oikeudenkäyntiin ja käyttää oikeudenkäynnissä tehokkaasti heille kuuluvia oikeuksia ajaa asiaansa.

Kuten edellä on todettu, ihmisoikeustuomioistuimen mukaan videoyhteydellä oikeudenkäyntiin osallistuminen ei itsessään vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, kunhan sille on hyväksyttävä tavoite ja menettely toteuttaa ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta seuraavat vaatimukset.

² Digitoitujen hallitusten esitysten sivunumerointi voi vaihdella riippuen siitä, mistä palvelusta hallituksen esityksen on ladannut. Niissä tapauksissa, joissa alkuperäinen esitys ei ole ollut käytettävissä, tässä muistiossa käytetään eduskunnan sivuilta ladattavien sähköisten esitysten sivunumerointia.

Etäyhteydellä oikeudenkäyntiin osallistuvalla asianosaisella on turvattava samat tosiasialliset osallistumismahdollisuudet istuntoon kuin istunnossa fyysisesti läsnä olevalle henkilölle. Käytännössä tämä tarkoittaa, että videoyhteyden tulee olla laadultaan riittävä ja asianosaisella tulee olla mahdollisuus kuulla ja nähdä muut oikeudenkäyntiin osallistuvat sekä käyttää puheenvuoroja. Asianosaisella ja hänen mahdollisella avustajallaan tulee myös olla mahdollisuus luottamukselliseen ja tehokkaaseen neuvonpitoon. Lisäksi tuomioistuimen tulee huolehtia siitä, että oikeudenkäynnin julkisuus toteutuu asianmukaisesti etäyhteyksien käyttämisestä huolimatta.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten näkökulmasta etäyhteyksien käyttöä on tarpeen rajoittaa vain niissä tapauksissa, joissa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset eivät täyty. Nykyinen sääntely, joka lähtökohtaisesti sallii melko laajasti etäyhteyksien käytön oikeudenkäynneissä, mutta edellyttää kaikissa tapauksissa sitä, että tuomioistuin arvioi menettelyn soveliaaksi, tekee mahdolliseksi näiden vaatimusten huomioon ottamisen jokaisessa yksittäistapauksessa.

Lisäksi etäyhteyden käyttöä on rajoitettu nimenomaisesti tietyissä tilanteissa, kuten edellyttämällä asianosaiselta suostumusta etäosallistumiselle sekä asettamalla lisäedellytyksiä etäyhteyden käytölle suullista todistelua vastaanotettaessa. Näiden lisärajoitusten tarpeellisuutta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta käsitellään jäljempänä erikseen omissa jaksoissaan.

Tarkoituksenmukaisen oikeudenkäynnin muista tavoitteista

Oikeudenkäynti tulee toimittaa tarkoituksenmukaisella tavalla, ja sen tulee olla mahdollisimman varmaa, nopeaa ja halpaa. Muilta kuin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten osalta välittömyys-, suullisuus- ja keskittämisperiaatteiden vaikutus sääntelyyn on harkinnanvaraista ja perustuu ennen kaikkea sanotulle oikeudenkäynnin tarkoituksenmukaisen järjestämisen tavoitteelle.

Etäyhteyksien käytön laajentamisen on yleisesti arvioitu johtavan kustannussäästöihin. Näitä säästöjä on arvioitu seuraavan vähentyvästä tarpeesta matkustaa tuomioistuimeen istuntoihin, mikä vaikuttaa sekä istuntoihin liittyviin viranomastehtäviin että asianosaisten matkakustannuksiin (HE 200/2017 vp, s. 29–30). Käräjäoikeusverkoston supistamisen yhteydessä perustuslakivaliokunta on todennut, että välimatkojen pitenemisestä aiheutuvaa haittaa voidaan vähentää sähköisen asioinnin ja etäyhteyksien käytön avulla (PeVL 12/2017 vp, s. 2).

Oikeudenkäynnin joutuisuuteen etäyhteyksien käytön voidaan arvioida vaikuttavan lähinnä välillisesti. Etäyhteydet eivät itsessään vaikuttane suullisten käsittelyjen kestoan, mutta niihin liittyvät tekniset ongelmat saattavat joissain tilanteissa johtaa käsittelyn

viivästyminen tai peruuntumiseen. Toisaalta etäyhteyksien käyttö saattaa myös mahdollistaa suullisen käsittelyn toimittamisen tilanteessa, jossa käsittely olisi muutoin peruutettava. Esimerkkinä tästä voidaan mainita koronavirusaltistuksesta seuranneesta karanteenista asianosaiselle tai todistajalle aiheutunut este osallistua fyysisesti istuntoon. Tällaisessa tapauksessa etäyhteyden käyttö voi edistää merkittävästikin yksittäisen oikeudenkäynnin joutuisuutta. Asianosaisille tarjottu mahdollisuus etäosallistumiseen voi myös edistää kaikille osapuolille ja oikeudenkäyntiavustajille sopivan istuntopäivän löytymistä.

Lisäksi etäyhteyksien käyttö voi joissain tapauksissa parantaa oikeudenkäyntien turvallisuutta. Oikeudenkäynnit on pyrittävä järjestämään turvallisesti vaarantamatta niihin osallistuvien terveyttä, ja etäyhteyksien käyttö voi edistää tätä tavoitetta tietyissä tilanteissa. Esimerkiksi joihinkin oikeudenkäynteihin voi kohdistua turvallisuusuhkia, joita voitaisiin minimoida määrämällä osa oikeudenkäyntiin osallistuvista henkilöistä tai yleisöä osallistumaan etäyhteydellä. Kysymys voi myös olla koronapandemian kaltaisesta laajemmasta poikkeustilasta.

Etäyhteyksien käytön lisäämiseen ja tuomioistuinmenettelyn keventämiseen liittyy lisäksi kysymys tuomioistuimen arvovalasta ja viime kädessä kansalaisten luottamuksesta oikeuslaitokseen. Tuomioistuinten legitimitettiin, eli järjestelmän koettua oikeutusta ja sen tuottamien ratkaisujen hyväksyttävyyttä, tavoitellaan aineellisesti oikeiden ratkaisujen turvaamisen lisäksi esimerkiksi tuomioistuimen arvovaltaa korostavilla puitteilla oikeudenkäynneille. Perinteisesti oikeudenkäynti järjestetään nimenomaisesti sitä varten suunnitellussa tilassa, oikeussalissa, jossa oikeudenkäynti toimitetaan varsin muodollisella tavalla kaikkien asianosaisten, todistajien ja yleisön läsnä ollessa. Tällaisen menettelyn tarkoituksena on aineellisesti oikeaan lopputulokseen pääsemisen lisäksi vahvistaa yleisesti kokemusta siitä, oikeudenkäynti on avoin, ennustettava ja arvovaltainen menettely, jonka lopputuloksena syntyy osapuolia myös moraalisesti sitovia ratkaisuja.

Etäyhteyksiä käytettäessä kokemus oikeudenkäynnistä jäänee väistämättä etäisemmäksi kuin siinä tapauksessa, että henkilöt kokoontuvat fyysisesti oikeussaliin. Vaikka oikeudenkäynti voitaisiin toteuttaa etäyhteyksiä käyttämällä siten, että riittävät menettelylliset takeet oikeaan lopputulokseen pääsemiseksi turvataan, jää harkittavaksi kysymys siitä, miten tällainen menettely vaikuttaa tuomioistuinten koettuun arvovaltaan sekä menettelyn koettuun oikeudenmukaisuuteen. Tieteellisesti tuotettua tietoa kysymyksen arvioimiseksi on vähän, mutta se viittaa siihen, että etäosallistuminen voi johtaa tuomioistuimen arvokkuuden ja vakavuuden vaikutelman menettämiseen ja mahdollisesti sitä kautta koettua arvovaltan murenemiseen, jos menettelyyn ei kyetä liittämään samanlaisia arvovaltaa korostavia tekijöitä kuin perinteisesti (Emma Rowden, *Distributed Courts and Legitimacy: What do we Lose When we Lose the Courthouse?* Law Culture and the Humanities 2018, Vol. 14(2) 263–281).

Myös kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa (Anna-Liisa Autio – Laura Ervo: Pandemian ja digitalisaation vaikutukset käräjäoikeuksien toimintaan. *Lakimies* 5/2022, s. 714) on arvioitu, että koronapandemiasta seuranneet viivästykset yhdessä tuomioistuinten käsittelyyn tulevien asioiden määrällisen kasvun kanssa voivat vaarantaa tuomioistuinpalvelujen tarkoituksenmukaisen ja turvallisen tarjoamisen, erityisesti jos ratkaisuna on digitaalisuuden yksipuolinen lisääminen. Inhimillinen suhtautuminen ja inhimilliset huolenaiheet on otettava vakavasti, ja myös asiakkaiden kohtaamisen merkitystä on painotettava.

Edelleen oikeuskirjallisuudessa (Matti Kuuliala – Tuula Linna – Timo Saranpää: Siviiliprosessi I, 2022, s. 148) on kansainvälisiin tutkimuksiin viitaten myös todettu, että se, millä tavalla ihmisiä kohdellaan oikeudenkäynnissä, vaikuttaa olennaisesti siihen, miten he suhtautuvat ratkaisun lopputulokseen sekä laajemminkin oikeusjärjestykseen ja sen määräysten noudattamiseen. Asianosainen voi asiansa hävitiesäänkin olla taipuvainen hyväksymään itselleen vastaisen ratkaisun, jos hän kokee tulleen oikeudenmukaisesti kohdelluksi siinä menettelyssä, jossa ratkaisu annetaan. Eräiden tutkimusten mukaan koetulla oikeudenmukaisuudella on jopa suurempi painoarvo kuin esimerkiksi menettelyn joutuisuutta ja kohtuuhintaisuutta koskevilla vaatimuksilla.

Etäosallistumisen on oikeuskirjallisuudessa (Autio – Ervo, *LM* 5/2022, s. 722–725) arvioitu herkästi heikentävän kokemusta koetusta oikeudenmukaisuudesta. Kirjoittajat ovat katsoneet, että etäyhteyden välityksellä osallistuvan kohtaaminen on miedompaa kokemus verrattuna pääkäsittelyyn paikan päällä. Kun kohtaaminen jää toteutumatta luonnollisella tavalla, jää välitön kokemus ja tunne läsnäolosta välitymättä. Lisäksi istuntoon keskittyminen ja todellinen läsnäolo voivat olla heikompia verrattuna ei etänä tapahtuvaan mukanaoloon. Kohtaamisten vaikuttavuutta etäkuulemisissa saattaisi kuitenkin olla mahdollista lisätä sillä, miten puheenjohtaja etäosallistumistilanteissa toimii.

Toisaalta on havaittu, että asianosaiset toivovat nykyään huomattavasti aiempaa useammin mahdollisuutta osallistua oikeudenkäyntiin ilman fyysistä läsnäoloa (Oikeusministeriön ja tuomioistuinlaitoksen tulossopimus 2023, s. 7). Tämä viitanee siihen, että etäyhteyksien käyttö on asianosaisten näkökulmasta koettu hyväksi ja toimivaksi tavaksi osallistua oikeudenkäynteihin.

Edellä mainitun perusteella etäyhteyksien käytön laajentamista harkittaessa on aiheellista antaa painoarvoa taloudellisten vaikutusten, oikeudenkäyntien turvallisuuden ja lainkäytön sujuvuuden lisäksi myös sille, millaisena etäosallistuminen eri tilanteissa näyttäytyy tuomioistuimen arvovallan ja menettelyn koetun oikeudenmukaisuuden kannalta.

4.2 Milloin etäyhteyden käyttö oikeudenkäynnissä on soveliaista?

Nykyinen etäyhteyssäätely edellyttää kaikissa tapauksissa sitä, että tuomioistuin harkitsee etäyhteyden käyttämisen oikeudenkäynnissä tarkoituksenmukaiseksi tai soveliaaksi.

Soveliaisuusharkinnassa on kysymys tapauskohtaisesta kokonaisarvioinnista, jossa tuomioistuin varmistuu siitä, että etäyhteyksien käyttö on oikeudenkäynnin toimittamisen kannalta tarkoituksenmukaista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tuomioistuimen tulee harkinnassaan ottaa huomioon useita seikkoja aina käytännön teknisistä järjestyistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten toteutumiseen.

Valmisteluistuntojen osalta lain esitöissä (HE 32/2001 vp, s. 45–46) on painotettu sitä, että etäyhteyksien käytön tulee olla valmistelun tavoitteiden saavuttamiseksi tarkoituksenmukaista. Istuntoa ei tulisi pitää etäyhteydellä silloin, kun voidaan olettaa, että valmistelun tavoitteet on tehokkaammin saavutettavissa varsinaisessa istutokäsittelyssä. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon se, ovatko sovintomahdollisuudet asianmukaisesti selvitettävissä, kuinka monimutkaisesta tai laajasta asiasta on kyse ja ovatko osapuolten osallistumismahdollisuudet tasapuolisia. Asianosaisen käsitykselle etäyhteyksien käytön soveltuvuudesta tulisi antaa painoarvoa. Myös riidan intressi voi vaikuttaa arviointiin.

Suullista todistelua koskevaa soveliaisuusharkintaa tehdessään tuomioistuimen tulisi puolestaan lain perusteluiden (HE 190/2002 vp, s. 29–30) mukaan harkita sitä, kuinka keskeinen todistaja on kysymyksessä, kuinka luotettava todistajan kertomus on, ja kuinka asianosaisen oikeudet voidaan riittävästi tuossa yksittäistapauksessa turvata.

Korkein oikeus on katsonut ratkaisussaan KKO 2021:5 (kohta 23), että videokuulemisen soveliaisuuteen voi asianosaisten suostumusten lisäksi vaikuttaa muun ohella peruste, jolla etäyhteyden käyttämistä pyydetään, jutun laatu ja laajuus, kuultavien henkilöiden lukumäärä ja rooli, käytettävän tekniikan laatu ja luotettavuus sekä se, kyetäänkö salassa pidettävän aineiston luottamuksellisuus varmistamaan etäolosuhteissa.

Ratkaisussa KKO 2021:5 asianosaisen etäosallistumisen ja videokuulemisen soveliaisuutta katsottiin puoltavan koronavirustilanne ja puolustajan terveydentila, asian selvitetty tila, henkilötodistelun vähäisyys, kuulemisen tapahtuminen toisesta tuomioistuimesta sekä asian joutuisaa käsittelyä koskeneet painavat syyt.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 21.9.2021 nro 1377 (R2020/862) evättiin syyttäjän pyyntö osallistua suulliseen käsittelyyn videoyhteyden välityksellä. Ratkaisua perusteltiin sillä, että asiassa oli kysymys näytön arvioinnista seksuaalirikosasiassa, jossa rapahumainkulku oli olennaisilta osin riidanalainen. Suullisessa käsittelyssä

oli tarkoitus kuulla asianomistajaa ja vastaajaa henkilökohtaisesti todistelutarkoituksessa sekä lisäksi kolmea todistajaa. Suullinen käsittely voitiin vallitsevissa olosuhteissa järjestää siihen osallistuvien terveyttä tarpeettomasti vaarantamatta. Korkein oikeus kuitenkin salli todistajan kuulemisen asiassa videoyhteydellä katsoen, että hänen kertomuksen uskottavuutta voitiin hänen kertomuksellaan selvitettäviin seikkoihin nähden arvioida luotettavasti ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloakin.

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankeksen työryhmäraportissa XV (2020, s. 109–110) on katsottu, että käytännössä on vain vähän tilanteita, joihin etäosallistuminen ei ehdottomasti sovellu. Raportissa on nostettu esille soveliaisuusharkintaan vaikuttavina seikkoina muun muassa rikosasiassa teon vakavuus, julkinen intressi asiassa, osapuolten vastustaminen, mahdolliset tulkkauskesymykset, etäyhteyksien määrä, sovintoneuvottelujen mahdollinen vaikeutuminen sekä se, onko asiassa osapuoliin liittyvää syytä, jonka perusteella voidaan epäillä painostusta kuulemisen aikana.

Vertailuvaltioissa etäyhteyksien käytön edellytyksiä arvioitaessa on otettava huomioon vastaavia seikkoja kuin edellä on kuvattu, ja yleensä sääntely edellyttää kokonaisharkinnan suorittamista. Ruotsissa erityisesti huomioon otettavia seikkoja ovat kustannukset ja haitat, joita henkilölle aiheutuisi istuntoon saapumisesta, henkilön pelko osallistua istuntoon ja häneen kohdistuva painostus sekä etäosallistumista edellyttävät turvallisuussyyt. Yhdistyneessä kuningaskunnassa kokonaisarvioinnissa taas on otettava huomioon erityisesti henkilön läsnäolon tarve, kuultavan henkilön kanta etäosallistumiseen, osallistumiseen käytettyjen tilojen soveltuvuus sekä se, voiko etäyhteydellä oikeudenkäyntiin osallistuva tosiasiasa osallistua menettelyyn tehokkaasti. Suullisen todistelun osalta on myös otettava huomioon kertomuksen painoarvo asiassa sekä osapuolten mahdollisuus koetella henkilön luotettavuutta.

Vaikka soveliaisuuden arvioinnissa korostuu aina tapauskohtainen kokonaisharkinta, voitaneen edellä kerrotun perusteella tehdä joitain yleistyksiä siitä, milloin etäyhteyksien käyttöä voidaan yleensä pitää soveliaana.

Etäyhteyksien käyttö tulee asianosaisten osalta tyypillisesti kysymykseen verrattain suppeissa tai intressiltään vähäisissä asioissa. Jos oikeudenkäyntiin osallistuu vain vähän henkilöitä, etäosallistuminen on helppoa toteuttaa ja osapuolten osallistumisoikeudet turvata kattavasti. Vähäisen intressin asiassa on myös tyypillisesti vähäisempi tarve edellyttää henkilökohtaista läsnäoloa, ja tällaisessa asiassa etäosallistumisesta asianosaisille aiheutuvat kustannussäästöt voivat olla asian laatuun nähden merkittäviäkin. Toisaalta myös laajoissa tai vaativissa asioissa asianosaisten rooli voi olla vähäinen tai muutoin sellainen, että hänen osaltaan etäosallistuminen voi hyvinkin olla tarkoituksenmukaista.

Etäosallistuminen ei taas välttämättä sovellu sellaisiin valmisteluistuntoihin, joissa sovintoneuvotteluille on korostunut tarve ja niiden toteuttaminen etäyhteyksin olisi hankalaa, kuten esimerkiksi riitaisissa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa voi useasti olla asian laita. Pääkäsittelyjen osalta asianosaisten etäosallistuminen voi taas muodostua ongelmalliseksi muun muassa silloin, jos jutussa on lukuisia asianosaisia ja todistajia, joista osa osallistuisi oikeudenkäyntiin etäyhteydellä ja osa istuntosalista. Tällöin esimerkiksi syyttäjän henkilökohtainen läsnäolo istunnossa voi olla välttämätöntä. On myös ajateltavissa, että vakavimpien rikosten tai muuten merkittävien asioiden osalta julkinen intressi voi vaatia asianosaisilta fyysistä osallistumista istuntoon, vaikka oikeudenkäynti ei muutoin olisikaan laaja tai monimutkainen.

Suullisen todistelun osalta etäyhteyksien käytön soveliaisuus kytkeytyy edellä mainittujen käytännöllisten teknisten ja istuntojärjestelyjä koskevien näkökohtien lisäksi keskeisesti siihen, voidaanko henkilön kertomusta arvioida luotettavasti etäyhteyden käytöstä huolimatta. Tätä kysymystä tarkastellaan erikseen jaksossa 5.3.

4.3 Etäyhteyksiä koskevan sääntelyn toimivuus ja mahdolliset kehitystarpeet

Laaja-alainen etäyhteyksien käytön mahdollistaminen edistää oikeudenkäyntien toteutumista ja joutuisuutta tarjoamalla joustavia keinoja suullisten käsittelyjen toteuttamiseksi. Toisaalta oikeudenkäyntiin osallistuminen ja todistelun vastaanottaminen etäyhteyksin poikkeaa siitä oikeusjärjestyksessämme omaksutusta lähtökohdasta, että oikeutta käydään tuomioistuimen istuntosalissa osapuolten ja todistajien ollessa fyysisesti paikalla samassa tilassa. Etäyhteyksien käytössä tulisikin löytää tasapaino siten, että oikeudenkäynnit tulevat toimituksi tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisella tavalla, mutta samalla aineellisesti oikeaan lopputulokseen pääseminen turvataan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten mukaisesti. Huomiota tulisi kiinnittää myös siihen, että oikeudenkäyntimenettely koetaan jatkossakin oikeudenmukaiseksi ja tuomioistuimen arvovalta säilyy.

Nykyisen sääntelyn perusteella asianosaiset ja oikeudenkäynnissä kuultavat henkilöt voivat useissa tapauksissa osallistua etäyhteydellä rikos- ja riita-asioiden oikeudenkäynteihin. Asianosaisten etäosallistuminen edellyttää tämän omaa suostumusta sekä sitä, että tuomioistuin harkitsee osallistuminen soveliaaksi. Lisäksi henkilön kuuleminen todistelutarkoituksessa videoyhteydellä edellyttää, että jokin laissa asetetuista kuudesta lisäedellytyksestä täyttyy. Tuomari ei saa nykyisen sääntelyn nojalla osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä.

Voimassa oleva etäyhteyksien käyttöä koskeva sääntely on noin kahdenkymmenen vuoden aikana tehtyjen useiden osittaisuudistusten muodostama kokonaisuus. Käytännössä etäyhteyksien käytön mahdollisuuksia on asteittain laajennettu oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista ja keventämistä koskevien laajempien lainuudistusten yhteydessä. Osa sääntelystä, kuten kaikkien asianosaisten mahdollisuus osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä, on ollut voimassa vasta muutamia vuosia. Toisaalta uusikin sääntely on tullut laaja-alaisesti sovellettavaksi koronaepidemian vuoksi, ja sääntelyn muodostamasta kokonaisuudesta on saatu siten jo runsaasti käyttökokemuksia sekä joitakin ennakkoratkaisuja, mikä mahdollistaa sääntelyn kehittämistarpeiden arvioinnin.

Etäyhteyksillä oikeudenkäyntiin osallistumista koskevan sääntelyn soveltamiskäytännöstä saatujen tietojen, korkeimman oikeuden ennakkoratkaisukäytännön ja kansainvälisen vertailun perusteella voidaan arvioida, että voimassa oleva sääntely toimii pääsääntöisesti tavoitellulla tavalla ja se on myös muiden valtioiden lainsäädäntöön nähden ajantasaista. Etäyhteyksien käytölle on nykyisen sääntelyn nojalla monipuoliset edellytykset ja suullisten käsittelyjen toimittaminen on ollut mahdollista etäyhteyksiä hyödyntäen niin normaalitilanteissa kuin poikkeusoloissakin. Etäyhteyksiä onkin viime vuosina hyödynnetty huomattavassa määrin yleisten tuomioistuinten oikeudenkäynneissä. Sääntely jättää kaikissa tapauksissa tuomioistuimelle harkintavaltaa sen suhteen, missä määrin etäyhteyksien käyttö on tarkoituksenmukaista kussakin yksittäistapauksessa. Tiedossa ei ole, että sääntelyn soveltamisessa esiintyisi sellaisia ongelmakohtia, joiden vuoksi soveltamisalaa olisi tarpeen supistaa nykyisestä.

Oikeuskirjallisuudessa (Autio – Ervo, LM 5/2022, s. 702) on arvioitu, että vuonna 2019 voimaan tullut viimeisin etäyhteyksien käyttöä koskeva uudistus oli pandemian näkökulmasta täydellisesti ajoitettu, ja sen myötä pandemian ”taklaus” on sujunut helpommin kuin monissa muissa maissa. Uudistuksen ansiosta mahdollisuuksia osallistua istuntoihin etäyhteyden avulla ryhdyttiin hyödyntämään entistä laajemmin, ja ne nivoutuivat osaksi suomalaisten käräjäoikeuksien arkea.

Sen sijaan esille on noussut joitakin yksittäisiä kysymyksiä etäyhteyksien käyttöä koskevan sääntelyn yhdenmukaistamisen ja soveltamisalan laajentamisen tarpeesta. Tuomioistuinten istuntosalien teknisen varustelun kehittyminen, etäyhteyksien käytön voimakas kasvu korona-aikana ja vakiintuminen tuomioistuinten työkaluvalikoimaan vaikuttaisi lisänneen tuomioistuinten ja asianosaisten halua soveltaa etäyhteyssääntelyä. Etäyhteyksiä voidaan kuitenkin käyttää oikeudenkäynneissä vain laissa säädetyissä tilanteissa, eikä näistä edellytyksistä ole sallittua poiketa esimerkiksi koronaviruspandemian kaltaisissa poikkeusoloissa (ks. KKO 2021:5, kohta 16 ja KKO 2021:91-92). Siten sääntelyn kehittämistarpeisiin tulisi vastata kehittämällä lainsäädäntöä tavalla, joka mahdollistaa joustavan etäyhteyksien käytön siten, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten toteutumisesta voidaan varmistua.

Oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuistiossa (OMML 2022:39, s. 79) on katsottu, että tuomioistuimia koskeva lainsäädäntö on monin paikoin jäänyt jälkeen digitalisaation kehittymisestä. Voimassa olevat säännökset ovat tämän päivän tarpeiden näkökulmasta monilta osin vanhentuneita, minkä vuoksi tuomioistuintyössä törmätään jatkuvasti käytännön ongelmiin. Muistion mukaan (s. 138) oikeudenkäyntimenettelyjä tulisi arvioida aivan uusista lähtökohdista. Teknologian luomat mahdollisuudet tulisi hyödyntää täysimääräisesti ja siten, että ne tukisivat tuomioistuinten toimintaa. Tämä tarkoittaa paitsi toimivia ja moderneja asianhallintajärjestelmiä ja palveluportaaleja myös sähköisen oikeudenkäynnin ja etäyhteyksien nykyistä laajempaa hyödyntämistä. Nykyteknologialla olisi mahdollista järjestää täysin virtuaalisia verkko-oikeudenkäyntejä. Tässä kehittämisessä on luonnollisesti huomioitava myös julkisuuden ja tietosuojan toteutuminen.

Oikeudenhoidon selonteossa (Valtioneuvoston julkaisu 2022:67, s. 14) on todettu, että oikeuslaitoksessa digisiirtymä on ollut hidasta ja oikeudenhoidon toimintaa, taloutta ja henkilöstöä kuormittavaa. Yhtenä toimenpide-ehdotuksena selonteossa ehdotetaan (s. 58), että rikos- ja riita-asioiden käsittelyyn liittyvät menettelysäännökset ajantasaistetaan nykyistä virtaviivaisemmiksi. Lainsäädännön kehittämisessä on huomioitava sähköisen asioinnin ja sähköisten työtapojen edistäminen.

Oikeuskirjallisuudessa (Autio – Ervo, LM 5/2022, s. 702) on pidetty suorastaan yllättävänä, miten suomalaisten tuomioistuinten arki on koronapandemian johdosta muuttunut ilman, että lainsäädäntöä on lainkaan muutettu. Sopeutuminen on tapahtunut Tuomioistuinviraston antamien ohjeissa olleiden suositusten ja tuomioistuinten sisäisten ohjeistusten turvin. Kirjoittajat ovat katsoneet, että esimerkiksi julkisuuden toteutumisen varmistaminen etäkuulemisissa on edellyttänyt luovuutta, ja osittain laillisuuden rajojen testaamistaakin. Edelleen kirjoittajat ovat todenneet (s. 714–715), että etäyhteyslainsäädännön alkuperäinen tarkoitus ja tavoitteet eivät täysin vastanneet poikkeustilaan liittyviä tarpeita. Tästä syystä tulkintoja ei olisi tullut myöskään muuttaa pelkästään käytännön syistä. Oikeusvarmuuden näkökulmasta oikeusturvan, ennakoitavuuden ja läpinäkyvyyden tulisi pysyä muuttumattomina pandemiasta tai muusta poikkeustilasta huolimatta.

Muistion seuraavassa luvussa on edellä mainituista lähtökohdista hahmoteltu erilaisia lain-säädännöllisiä keinoja, joilla etäyhteyksien käyttöä oikeudenkäynneissä voitaisiin edelleen kehittää. Lähtökohdista harkinnalle on ollut se, että suulliset käsittelyt toimitettaisiin jatkossakin pääsääntöisesti tuomioistuimen istuntosalissa oikeudenkäyntiin osallistuvien henkilöiden ollessa istuntosalissa henkilökohtaisesti läsnä, ja etäyhteyksien käyttäminen olisi tuomioistuimen tapauskohtaisen harkinnan varassa. Arviointi kohdistuu keskeisesti seuraaviin kysymyksiin:

- Tulisiko tuomarilla olla mahdollisuus osallistua suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä? Mitä edellytyksiä tuomarin etäosallistumiselle tulisi asettaa? Missä istuntopaikka tällöin olisi, ja miten käsittelyn julkisuus tulisi turvatuksi?
- Onko tarpeellista edellyttää kaikissa tilanteissa sitä, että asianosainen suostuu itse etäyhteyden käyttöön?
- Ovatko laissa säädetyt lisäedellytykset henkilön kuulemiseksi todistelutarkoituksessa videoneuvotteluyhteyttä hyödyntäen edelleen tarpeellisia?
- Tulisiko tavanomaisia säännöksiä poissaolon seuraamuksista ja pakkokeinoista soveltaa etäyhteyksiä käytettäessä nykyistä laajemmin?
- Onko etäyhteyksien käyttöä koskevan sääntelyn hajauttaminen lukuisiin eri säännöksiin perusteltua; olisiko sääntelyn kokoamiselle tai yhdenmukaistamiselle tarvetta?

5 Vaihtoehtoja sääntelyn kehittämiseksi

5.1 Tuomarin etäosallistuminen

5.1.1 Arvioinnin lähtökohtia

Oikeudenkäymiskaaren sääntely rakentuu oletukselle siitä, että oikeudenkäynnin valmisteluistunto ja pääkäsittely toimitetaan tuomioistuimen istuntosalissa, johon tuomioistuimen ratkaisukokoonpano, asianosaiset, todistajat ja yleisö kokoontuvat (ks. esim. KKO 2021:91, erit. kohdat 11 ja 16–17 sekä NJA 1994 s. 545). Tuomioistuinlaisissa säädetään käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien istuntopaikoista sekä siitä, missä istuntoja voidaan toimittaa.

Tuomioistuimen päätösvaltaisuutta sekä asian valmistelua ja pääkäsittelyä koskevissa oikeudenkäymiskaaren säännöksissä ei ole määräyksiä siitä, missä paikassa tuomioistuimen istunto tulee toimittaa. Asianosaisten, todistajien ja asianosaisten osalta sääntelyn lähtökohtana on henkilökohtainen läsnäolo istunnossa. Asianosaisten osallistuminen istuntoon etäyhteydellä rinnastetaan erityissäännösten perusteella henkilökohtaiseen läsnäoloon, ja todistelun vastaanottamisesta etäyhteyden välityksellä säädetään poikkeuksena henkilökohtaiseen läsnäoloon. Laissa ei ole säännöksiä siitä, miten tuomarin tulee osallistua suulliseen istuntoon.

Korkein oikeus on ratkaisuissaan KKO 2021:91 ja 2021:92 katsonut, että tuomari ei saa nykyisten säännösten mukaan osallistua pääkäsittelyyn teknisen käyttöyhteyden avulla. Korkein oikeus on perustellut ratkaisuaan sillä, että toisin kuin asianosaisten, todistajien ja asiantuntijoiden osalta on tehty, lainsäädäntötoimin ei ole missään vaiheessa poikettu siitä lähtökohdasta, että tuomarin on oltava fyysisesti läsnä pääkäsittelyssä. Lain mukaan vain sellainen tuomioistuimen jäsen, joka on paikalla koko pääkäsittelyn ajan, saa osallistua asian ratkaisemiseen. Korkein oikeus on katsonut, että pelkästään käytännölliset syyt eivät oikeuta tuomaria osallistumaan pääkäsittelyyn videoyhteydellä ilman, että tästä periaatteellisesta kysymyksestä säädetään lailla.

Edellä mainitun perusteella on selvää, että nykysääntelyn perusteella asiaa käsittelevän tuomarin tulee olla fyysisesti läsnä oikeudenkäynnin toimittamispaikassa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että oikeuden istunto tulee toimittaa tuomioistuimen istuntosalissa tai laissa säädetyn edellytyksin sellaisessa muussa paikassa, jossa muun muassa oikeudenkäynnin julkisuudelle sekä todistelun tallentamiselle asetetut vaatimukset täyttyvät. Kaikkien asian ratkaisukokoonpanoon kuuluvien tuomareiden ja lautamiesten tulee osallistua

oikeudenkäyntiin tästä tilasta, myös siinä tapauksessa, että kukaan oikeudenkäynnin asianosaisista ei osallistu fyysisesti istuntoon. Mikäli sanotusta lähtökohdasta halutaan poiketa, tulee asiasta säätää lailla.

Selvittämisen kohteena tässä arviomuistiossa on se, onko tuomarin etäosallistumiselle ilmennyt sellaista tarvetta, joka voitaisiin nykyisen oikeudenkäyntimenettelyn perusteita muuttamatta ottaa huomioon lainsäädännössä. Tällöin lähtökohdaksi arvioinnissa on se, että jatkossakin oikeudenkäynnit toimitettaisiin pääsääntöisesti tuomioistuimen istuntosalissa. Tuomarin etäosallistuminen olisi tällöin harkinnanvaraista ja poikkeus pääsäännöstä. Sanotusta lähtökohdasta mahdollista tuomarin etäosallistuminen olisi kuitenkin mahdollista toteuttaa useilla eri tavoilla ja edellytyksillä, joiden tarvetta ja toteuttamiskelpoisuutta pyritään arvioimaan alla.

5.1.2 Tuomarin etäosallistumisesta säätämisen tarpeellisuudesta

Tuomioistuinvirasto teki vuosien 2020–2021 aikana tuomioistuimille suunnatun kyselyn tuomarin etäosallistumisen tarpeesta sekä mahdollisen sääntelytarpeen laajuudesta ja sääntelyn tarkemmasta sisällöstä (Tiivistelmä tuomioistuinten vastauksista kyselyyn lainsäädäntötarpeista, jotka koskevat tuomioistuimen ratkaisukokoonpanoon kuuluvan henkilön osallistumista asian suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä, 5.7.2021).

Vastanneista 23 tuomioistuimesta 70,8 prosenttia piti tarpeellisena, että tuomioistuimen ratkaisukokoonpanoon kuuluvan henkilön läsnäolosta pääkäsitelyssä ja suullisessa käsittelyssä säädettäisiin laissa³. Vastaavasti 70,8 prosenttia suhtautui myönteisesti ja 16,7 prosenttia kielteisesti siihen, että ratkaisukokoonpanoon kuuluvan jäsenen osallistuminen etäyhteydellä sallittaisiin. Kyselyssä ei tarkemmin määritelyä siitä, millä edellytyksin osallistuminen voisi tapahtua ja miten oikeudenkäynti tällöin toimitettaisiin.

Useissa vastauksissa on yleisesti todettu, että pääsäännön tulisi yhä olla istuntosalissa tapahtuva työskentely, ja että etäosallistuminen tulisi sallia vain laissa määritellyin edellytyksin. Vastauksissa esitetään erilaisia näkemyksiä muun muassa siitä, tulisiko etäosallistuminen sallia yhden tuomarin kokoonpanossa tai monijäsenisessä kokoonpanossa, ja voisiko puheenjohtaja osallistua etäyhteydellä. Useassa vastauksessa annettiin merkitystä myös sille, osallistuvatko asianosaiset ja todistajat istuntoon istuntosalista vai etäyhteydellä.

3 Kysely on tehty ennen oikeustilaa selventäneitä korkeimman oikeuden ratkaisuja KKO 2021:91-92.

Vastauksissa nähtiin tarvetta etäosallistumiselle esimerkiksi silloin, jos sillä voitaisiin välttää pääkäsittelyn peruuntuminen. Yhdessä vastauksessa nostettiin esille tarve sääntelylle poikkeustilanteessa, jossa etäyhteydellä osallistumiseen on esimerkiksi oman tai toisen henkilön terveydentilan vaarantamiseen liittyvä tai muu vastaava erityisen painava syy, joka tulee tietoon niin myöhään, ettei jäsenen tilalle ole enää mahdollista saada toista jäsentä ja istunto jouduttaisiin muutoin peruuttamaan. Toisessa vastauksessa puolestaan katsottiin, että etäyhteyden käytön sallimalla pystytettäisiin paremmin huomioimaan erilaisiin riskiryhmiin kuuluvat työntekijät.

Kuten edellä jaksossa 2.5 on todettu, ennen tuomarin etäosallistumismahdollisuutta linjaavia korkeimman oikeuden ratkaisuja kärjäoikeuksissa on tietävästi toimitettu joissain tapauksissa istuntoja pelkäämään etäyhteyksiä hyödyntäen ja tuomarin ollessa muualla kuin istuntosalissa, jos kukaan asianosaisista tai todistajista ole ollut saapumassa fyysisesti istuntoon. Monijäsenisissä kokoonpanoissa tuomari on osallistunut etäyhteydellä ainakin karanteenitapauksessa sekä tilanteessa, jossa hovioikeuden jäsenet ja asianosaiset ovat olleet istuntosaleissa eri paikkakunnilla.

Lähtökohtana tuomarin etäosallistumisen tarvetta arvioitaessa voitaneen pitää sitä, että tilanteita, joissa asianosaisia ja todistajia kokoontuisi istuntosaliin ilman ratkaisukokoonpanoon kuuluvaa tuomaria, tulisi välttää. Tämä seuraa jo siitä, että tuomioistuimen puheenjohtaja on velvollinen valvomaan järjestyksen noudattamista istunnossa ja antamaan tätä varten tarvittavat määräykset (OK 14:6). Sanotun velvollisuuden toteuttaminen voisi olla käytännössä vaikeaa, jos puheenjohtaja tai vähintään yksi ratkaisukokoonpanon lainoppineista jäsenistä ei olisi läsnä istuntosalissa. Toiseksi tällainen menettely antaisi erikoisen vaikutelman oikeudenkäynnistä asianosaisille ja voisi johtaa ymmärrettävästi myös siihen, että asianosaiset ja todistajat pelkäisivät esiintyä oikeudessa ja antaa kertomuksensa.

Tuomarin etäosallistuminen voisi ensinnäkin tuoda tuomioistuimen keinovalikoimaan *joustavuutta poikkeustilanteissa* ja siten edistää suullisten käsittelyjen toteutumista. Kysymys voisi olla yksittäistapauksellisesta tilanteesta, kuten siitä, että viime hetkellä ilmenneen esteen vuoksi olisi tarve korvata kokoonpanon jäsen toisella tuomarilla, jotta kiireellisenä käsiteltävän asian istunto ei peruuntuisi. Toisaalta kysymys voisi olla myös koronapandemian kaltaisesta laajemmasta poikkeustilasta, jolloin etäyhteyksien käytöllä voitaisiin välttää huomattava määrä istuntojen peruuntumisia.

Toiseksi tuomarin etäosallistumismahdollisuus voisi joissain tilanteissa *vähentää virkamatkustamisen tarvetta*. Esimerkkinä tästä voidaan pitää tilannetta, jossa monijäsenisen kokoonpanon kaikkien jäsenten ei tarvitsisi matkustaa pääkäsittelyä varten toiselle paikkakunnalle matkakäräjille. Esimerkiksi vuonna 2021 hovioikeuksissa järjestettiin matkakäräjät

yhteensä 259 asiassa, mikä muodostaa 13 prosenttia hovioikeuksien pääkäsittelyssä olleista asioista (Tuomioistuinlaitoksen tilinpäätös vuodelta 2021, s. 36).

Oikeudenkäytön kehitystyöryhmä (OMML 2022:39, s. 147) on pitänyt tärkeänä, että pitkistä välimatkoista aiheutuvia haittoja pyritään vähentämään kehittämällä tuomioistuinten toimintatapoja, edistämällä etäyhteyksien käyttöä ja selvittämällä mahdollisuuksia lisätä tuomariesurssien joustavampaa käyttöä.

Vuonna 2021 julkaistun artikkelin (Petteri Korhonen – Jurkka Jämsä: Tuomioistuimen jäsenen osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä. DL 3/2021, s. 701) mukaan Vaasan hovioikeudessa toimitettiin pääkäsittelyjä varsinkin koronapandemian aikana myös siten, että kaksi tuomaria oli osallistunut istuntoon etäyhteydellä hovioikeuden tiloista Vaasasta ja yksi Jyväskylästä tai Porista paikallisen kärjäu oikeuden tiloista. Lähtökohtaisesti myös asianosaiset olivat tällöin osallistuneet oikeudenkäyntiin siitä kärjäu oikeudesta, jossa tuomioistuimen yksi jäsen oli. Vangitut vastaajat olivat yleensä osallistuneet näin järjestettyyn oikeudenkäyntiin puolustajansa kanssa vankilasta käsin. Sanotun kaltainen menettely katsottiin sittemmin korkeimman oikeuden ratkaisulla KKO 2021:92 nykyisen lain nojalla virheelliseksi.

Kolmanneksi tuomarin etäosallistumiselle saattaisi olla tarvetta *käsittelyn joutuisuuden edistämisen ja istuntosaliresurssien näkökulmasta*. Tietävästi ainakin joissain kärjäu oikeuksissa esiintyy tilanteita, joissa istunnon toimittaminen viivästyy siitä syystä, että osapuolille ja tuomarille sopivina aikoina vapaita istuntosaleja ei ole. Jos kukaan oikeudenkäyntiin saapuvista henkilöistä ei muutoinkaan olisi tulossa fyysisesti istuntoon, istunto olisi näissä tapauksissa mahdollista toteuttaa verkko-oikeudenkäyntinä, jolloin istunto olisi toimitettavissa riippumatta salivaraustilanteesta.

Säätelyn tarvetta voidaan pyrkiä hahmottelemaan myös sitä kautta, millaisissa asioissa ja istunnoissa etäosallistuminen voisi tulla kysymykseen.

Asiaryhmät. Kärjäu oikeuksissa käsiteltävistä asioista tuomarin osallistuminen etäyhteydellä saattaisi tulla useimmiten kysymykseen riita-asioissa ja hakemusasioissa. Näissä asiaryhmissä istunnoista ja niihin osallistumisesta sovitaan pääsääntöisesti etukäteen asianosaisten kanssa, jolloin tiedossa on, millä tavalla asianosaiset ja mahdolliset todistajat tulevat osallistumaan istuntoon. Tällöin tuomarilla olisi hyvät edellytykset harkita, onko istunto tarpeellista toimittaa istuntosalissa tuomarin ollessa fyysisesti läsnä. Toisaalta hakemusasioiden istunnoissa käsitellään sellaisia asiaryhmiä, kuten riitaisia edunvalvontaja lapsiasioita, jotka keskimäärin soveltunevat huonosti etäyhteyksin käsiteltäviksi.

Tavanomaisissa rikosasioissa puolestaan vastaaja haastetaan usein suoraan istuntoon vastaamaan syytteeseen. Jos vastaajan osallistuminen oikeudenkäyntiin ei ole tarpeellista,

hänet voidaan tietyin edellytyksin haastaa istuntoon sillä uhalla, että asia voidaan hänen poissaolostaan huolimatta tutkia ja ratkaista (ROL 8:11.1). Näissä tapauksissa on usein etukäteen epävarmaa, keitä istuntoon on osallistumassa. Lisäksi kun tuomarit saattavat yhden istuntopäivän aikana käsitellä lukuisia tavanomaisia rikosasioita, lienee useimmiten epätodennäköistä, ettei tuomarin fyysiselle läsnäololle olisi lainkaan tarvetta istuntopäivän aikana.

Muista asiaryhmistä mainittakoon pakkokeinoasiat, joissa tuomarin etäosallistuminen voisi tulla melko usein kyseeseen esimerkiksi vangitsemisasioiden käsittelyssä, mutta menettelyn sallittavuus ei nyky sääntelyn perusteella ole täysin selvä⁴.

Muutoksenhakutuomioistuimissa asiaryhmäkohtaiset erot tuomarin etäyhteyden käytön kohdalla eivät liene yhtä merkittäviä.

Istunnon laatu. Tuomarin etäosallistuminen voisi verrattain usein tulla kysymykseen etenkin valmisteluistuntojen osalta. Valmisteluistuntoon osallistuvat lähtökohtaisesti vain jutun asianosaiset, ja istunto voidaan toimittaa varsin joustavasti. Tulkinnanvaraisesta säännöksen sanamuodosta huolimatta valmisteluistunto tulee kuitenkin pääsääntöisesti toimittaa istuntosalissa⁵. Vastaavasti hakemusasioiden istunnoissa on usein läsnä vain asianosaisia, ja riitaisessa hakemusasiassa istunto saattaa tulla toimitettavaksi yksin asianosaisen vaatimuksesta (OK 8:3.3). Pääkäsittelyjen osalta tuomarin etäosallistuminen voisi tulla kysymykseen edellä todetulla tavoin esimerkiksi tapauksissa, joissa asianosaiset ja mahdolliset todistajat osallistuvat istuntoon etäyhteydellä, tai monijäsenisen kokoonpanon istunnossa tilanteessa, jossa asianosaisten kanssa istuntosalissa on joku kokoonpanon jäsenistä. Pääkäsittely olisi myös mahdollista toteuttaa osittain etäyhteyksin esimerkiksi tapauksissa, joissa pääkäsittelyn jatkaminen myöhempänä ajankohtana on tarpeen esimerkiksi tilattavan yhdyskuntapalveluselivityksen tai mielentilatutkimuksen käsittelemiseksi.

4 Salaisia pakkokeinoja käsitellään melko vakiintuneesti pakkokeinolain 10 luvun 43 §:n 2 momentin perusteella muualla kuin istuntosalissa, esimerkiksi tuomarin työhuoneessa, osallistui vaatimuksen tekijä käsittelyyn fyysisesti tai etäyhteydellä. Vangitsemisasioiden käsittelyssä puolestaan asianosaiset ovat etenkin uudelleen käsittelyjen osalta usein etäyhteyden päässä, ja vangitsemisistunnon käsittelyssä voidaan pakkokeinolain 3 luvun 6 §:n 4 momentin mukaan käyttää videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa. Saman luvun 1 §:n mukaan istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin yleisen alioikeuden istunnosta säädetään. Istunto on myös tyypillisesti salainen. Lain esitöistä ei kuitenkaan ilmene, että pakkokeinolain etäyhteyden käyttöä koskevien säännösten oikeudenkäymiskaaren vastaavista säännöksistä poikkeavalla sanamuodolla olisi tavoiteltu erilaista lopputulosta. Päinvastoin lain perusteluissa (HE 271/2004, s. 67–68 ja HE 222/2010 vp, s. 254) puhutaan oikeudenkäymiskaaren säännöksiä vastaavalla tavalla osapuolten kuulemisesta videoyhteydellä.

5 OK 5:15d:n sanamuodon mukaan valmisteluistunto voidaan pitää myös puhelimitse taikka käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puheysteys keskenään, jos tuomioistuin katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi. Lain esitöissä on kuitenkin lähdetty siitä, että oikeudenkäynnin julkisuuden vuoksi istunto tulisi toimittaa istuntosalissa (HE 32/2001 vp, s. 46).

Kokoonpano. Käräjäoikeus on asiasta riippuen päätösvaltainen yhden tuomarin, tuomarin ja kahden lautamiehen tai kolmen tuomarin kokoonpanossa (OK 2:1 ja 2:5-6). Pääkäsittelyissä ja suullisissa istunnoissa käsiteltävien asioiden osalta hovioikeus on pääasiassa päätösvaltainen kolmijäsenisenä ja korkein oikeus viisijäsenisenä (OK 2:8 ja 2:9). Kaikkia näistä kokoonpanosta voidaan vahvistaa yhdellä lainoppineella jäsenellä ja käräjäoikeuden lautamieskokoonpanoa myös kolmannella lautamiehellä (OK 2:11). Päätösvaltaisuus säilyy, vaikka monijäsenisen kokoonpanon jäsenistä yhdelle tulisi este istunnon aloittamisen jälkeen (OK 2:12). Käräjäoikeuden kolmejäsenistä kokoonpanoa voidaan myös täydentää kesken pääkäsittelyn, jos tuomioistuimeen otettava uusi jäsen on ollut läsnä koko pääkäsittelyn ajan (OK 6:1.3).

Käräjäoikeuden yhden tuomarin kokoonpanossa käsitellään tyypillisesti riita-asioita, hakemusasioita ja tavanomaisia rikosasioita. Laadultaan nämä asiat voisivat sopia usein käsiteltäväksi myös etäyhteyksin, mutta edellä todetulla tavoin tuomarin etäosallistuminen voi tulla kysymykseen lähinnä silloin, kun kaikki asianosaiset ja todistajat osallistuisivat etäyhteydellä oikeudenkäyntiin.

Monijäsenisissä kokoonpanoissa tuomarien etäosallistuminen voisi tulla kysymykseen paitsi kaikkien tuomarien osalta asianosaisten ja todistajien osallistuessa etäyhteydellä oikeudenkäyntiin, myös siten, että osa ratkaisukokoonpanosta ja oikeudenkäyntiin osallistuvista olisi istuntosalissa ja osa osallistuisi istuntosalissa toimitettavaan käsittelyyn etäyhteydellä. Tällainen tarve voisi olla esimerkiksi silloin, jos yhdelle kokoonpanon jäsenistä tulisi viime hetken este osallistua istuntoon, eikä häntä pystyttäisi korvaamaan fyysisesti paikalle saapuvalla tuomarilla. Myös pitkäkestoissa, useiden viikkojen tai kuukausien aikana toimitettavissa pääkäsittelyissä päätösvaltaisen kokoonpanon säilyminen oikeudenkäynnin ajan on tietävästi ollut joissain tapauksissa haastavaa. Jos yhdelle tuomareista tulee este yksittäisenä pääkäsittelypäivänä, vaihtoehtona on käytännössä peruuttaa pääkäsittely tuolta päivältä tai jatkaa käsittelyä kokonaan ilman kyseistä tuomaria. Tuomioistuimen päätösvaltaisuus kestää sinänsä yhden tuomarin poisjäännin (OK 2:12), mutta joissain tapauksissa esteisiin on varauduttu myös siten, että ratkaisukokoonpanoon kuulumaton tuomari on läsnä pääkäsittelyn alusta asti, jotta hän voi tarvittaessa korvata estyneen tuomarin (OK 6:1.3). Osassa näistä tapauksista yksittäisen kokoonpanon jäsenen etäosallistumismahdollisuus voisi johtaa siihen, että estettä kesken pääkäsittelyn ei synnyisi. Toisaalta tällaiset tilanteet voisivat käytännössä olla verrattain harvassa, koska oletettavasti valtaosa tuomareiden sanotun kaltaisista esteistä johtuu sairastumisesta, eikä sairauslomalla olevan tuomarin tulisi osallistua istuntoon edes etäyhteydellä.

Monijäsenisen kokoonpanon jäsenen etäosallistumista olisi mahdollista käyttää myös matkakäräjistä aiheutuvan virkamatkustamisen vähentämiseksi. Tällöin kuitenkin istunto ja sen johtaminen tulisi voida toteuttaa selkeällä ja johdonmukaisella tavalla, mikä saattaisi

edellyttää sitä, että vähintään kokoonpanon puheenjohtaja olisi samassa tilassa muiden oikeudenkäyntiin fyysisesti osallistuvien tahojen kanssa.

Ratkaisussa KKO 2021:91 hovioikeus oli välituomion jälkeen jatkanut pääkäsittelyä mielentilalausunnon käsittelemiseksi ja loppulausuntojen antamiseksi siten, että yksi koronakaranteeniin asetettu ratkaisukokoonpanon jäsen oli tällöin osallistunut istuntosalissa toimitettuun pääkäsittelyyn etäyhteydellä. Korkein oikeus katsoi menettelyn virheelliseksi, mutta ei pitänyt tarpeellisena palauttaa asiaa hovioikeuteen käsiteltäväksi uudelleen.

Ratkaisussa KKO 2021:92 oli kysymys tilanteesta, jossa pääkäsittely oli toimitettu siten, että hovioikeuden kokoonpanon puheenjohtaja ja asian valmistelusta vastaava jäsen olivat osallistuneet pääkäsittelyyn Vaasan hovioikeuden istuntosalissa. Hovioikeuden kolmas jäsen samoin kuin asianosaiset ja todistajat olivat osallistuneet pääkäsittelyyn etäyhteydellä Satakunnan kärjäoikeuden istuntosalista Porista. Korkein oikeus totesi, että menettelylle ei ollut ollut painavaa ja hyväksyttävää syytä, minkä lisäksi hovioikeuden omaksuma menettely näytti olleen omiaan aiheuttamaan sekavuutta oikeudenkäynnin järjestämisessä ja johtamisessa (kohdat 14–15). Asia palautettiin hovioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi.

Tuomioistuinviraston kyselyssä tuomioistuimet esittivät vaihtelevia käsityksiä siitä, voisiko monijäsenisen kokoonpanon jäsenet tai osa jäsenistä osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä. Myös käsitykset siitä, voisiko puheenjohtaja osallistua etäyhteydellä, vaihtelivat. Edellä todetulla tavalla enemmistö vastaajista suhtautui kuitenkin myönteisesti tuomioistuimen jäsenen etäosallistumiseen ja piti selvänä lähtökohdana sitä, että vähintään kokoonpanon puheenjohtajan tulisi olla läsnä istuntosalissa ainakin silloin, jos oikeudenkäyntiin osallistuu henkilöitä istuntosalista.

Lisäksi asioita käsitellään kärjäoikeuksissa niin sanotuissa lautamieskokoonpanoissa, joissa ratkaisukokoonpanoon kuuluu puheenjohtajana toimivan kärjätuomarin lisäksi lautamiehiä, eli kunnanvaltuuston valitsemia maallikkotuomareita. Tällaisen monijäsenisen kokoonpanon erityispiirteenä on se, että puheenjohtajalla on velvollisuus selostaa lautamiehille voimassa olevan oikeuden sisältö sekä asiassa ratkaistavat kysymykset (ks. OK 23:2). Tyypillisesti näiden ratkaisukokoonpanojen jäsenten kyselyoikeus asianosaisilta toteutuu istunnossa myös puheenjohtajan kautta. Sanottujen erityispiirteiden vuoksi etäosallistuminen ei soveltune kovin hyvin kärjäoikeuden lautamieskokoonpanoihin.

Oikeusaste. Edellä todetuista syistä tuomarin etäosallistuminen kärjäoikeudessa voisi tulla kysymykseen lähinnä tapauksissa, jossa kaikki oikeudenkäyntiin osallistuvat henkilöt osallistuvat valmisteluistuntoon tai pääkäsittelyyn etäyhteydellä, tai kärjätuomarien

monijäsenisissä kokoonpanoissa istuntosalissa toimitetussa oikeudenkäynnissä siten, että puheenjohtaja tai vähintään yksi kokoonpanon jäsenistä olisi istuntosalissa.

Hovioikeuksissa esittelystä ratkaistaviin asioihin sääntely tuomarin etäosallistumisoikeudesta ei vaikuttaisi, vaan esittelyt voidaan jo nykyisellään toimittaa tarkoituksenmukaisella tavalla hovioikeuksien työjärjestysten mukaisesti. Sen sijaan tuomarin etäosallistuminen voisi käräjäoikeuden tavoin tulla kysymykseen valmisteluistunnossa tai pääkäsittelyssä kaikkien asianosaisten ja todistajien osallistuessa istuntoon etäyhteyksillä sekä pääkäsittelyissä, joissa osa monijäsenisen ratkaisukokoonpanon jäsenistä voisi osallistua käsittelyyn etäyhteydellä.

Korkeimmassa oikeudessa muutoksenhakuasiat ratkaistaan lähtökohtaisesti esittelystä, joiden toimittamiseen tuomarin etäosallistumista koskeva sääntely ei vaikuttaisi. Sen sijaan tuomarin etäosallistuminen voisi tulla kysymykseen joissain tapauksissa korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä.

5.1.3 Tuomarin etäosallistuminen ja asianosaisten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

Tuomarin etäosallistumisen hyväksyttävyyttä ei ole käsitelty ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä tai perustuslakivaliokunnan lausunnoissa.

Edellä esillä olleissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa KKO 2021:91 ja 92 näkökulmana on ollut se, että tuomarin etäosallistuminen on ollut oikeudenkäyntivirhe, koska tällaisesta osallistumisesta ei ollut säädetty laissa. Ratkaisuissa on arvioitu etäyhteyden käyttöä ennen kaikkea sen kannalta, onko tällainen oikeudenkäyntivirhe esillä olleiden tapausten yksittäistapauksellisissa olosuhteissa loukannut niin vakavasti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia, että pääkäsittely olisi tullut toimittaa uudestaan. Molemmissa tapauksissa oli ratkaisusta ilmeneviä erityispiirteitä, joiden perusteella korkein oikeus päätyi oikeudenkäyntivirheen vakavuuden perusteella erisuuntaisiin lopputuloksiin. Ratkaisuista ei voitane hakea kovin pitkälle menevää tukea sen arvioimiseksi, voidaanko, ja missä tilanteissa, tuomarin etäosallistuminen yleisesti sallia lainsäädännössä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytysten näkökulmasta.

Jaksoissa 2.3 ja 4.1 on käsitelty yleisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksesta seuraavia reunaehtoja etäyhteyksien käytölle oikeudenkäynneissä. Nykyisen tulkintakäytännön valossa vaikuttaisi siltä, että etäyhteyksien käytön ei itsessään katsota vaarantavan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, jos etäyhteyksien käytölle on hyväksyttävä tavoite ja oikeudenkäynti toteuttaa kokonaisuutena arvioiden

oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Keskeistä on, että oikeudenkäyntiin osallistuvalla asianosaisella on turvattava samat tosiasialliset osallistumismahdollisuudet istuntoon kuin silloin, jos kaikki oikeudenkäyntiin osallistuvat henkilöt olisivat samassa tilassa, ja että todistelu asiassa voidaan ottaa vastaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Lisäksi oikeudenkäynnin julkisuuden on toteuduttava asianmukaisesti etäyhteyksien käytämisestä huolimatta. Selvää on, että näiden vaatimusten toteutuminen on edellytyksenä myös tuomarin etäosallistumiselle kaikissa tapauksissa.

Perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään (PeVL 5/2018 vp, s. 3) todennut, että oikeudenkäyntiä sinänsä ei ole määritelty sen paremmin perustuslaissa kuin ihmisoikeussopimuksessakaan. Oikeudenkäynnille on kuitenkin luonteenomaista tuomioistuimen istunnossa tapahtuva asian vastavuoroinen ja puolueeton käsittely. Tuomiovaltaa oikeudenkäynnissä käyttävät tuomarit, jotka ovat samanaikaisesti paikalla tuomioistuimen lakisäätteisessä kokoonpanossa ja jotka perustavat päätöksensä keskinäiseen neuvotteluun. Valiokunta on todennut, että oikeus- ja näyttökysymysten monipuolinen arviointi tuomioistuimen sisäisessä neuvottelussa toteuttaa oikeusturvan vaatimuksia.

Edellisessä jaksossa esitetyin perustein tuomarin etäosallistuminen voisi olla tarkoituksenmukaista lähinnä silloin, kun oikeuden istunto toimitettaisiin kokonaan etäyhteyksin siten, ettei fyysiselle istuntopaikalle ole tarvetta, tai silloin, kun yksi tai useampi monijäsenisen ratkaisukokoonpanon jäsen osallistuisi istuntosalissa toimitettavaan oikeudenkäyntiin etäyhteydellä. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta näissä tilanteissa korostuvat hieman toisistaan poikkeavat näkökulmat. Kokonaan etäyhteyksin toteutettavan oikeudenkäynnin osalta keskeistä olisi varmistaa asianosaisten osallistumisoikeuksien ja oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen, kun taas istuntosalissa toimitettavaan istuntoon osallistumisen osalta korostuisivat etäyhteydellä istuntoon osallistuvan tuomarin riittävät mahdollisuudet havainnoida istuntoa ja todistelua sekä asianmukaisen prosessinjohton ja istunnossa tapahtuvan ratkaisukokoonpanon sisäisen neuvottelun ja päätöksenteon toteutumiseen liittyvät näkökohdat.

Asianosaisten osallistumisen ja suullisen todistelun vastaanottamisen näkökulmasta tuomarin etäosallistuminen ei käytännössä eroa tilanteesta, jossa asianosainen tai todistaja on etäyhteydessä tuomioistuimeen (näin myös KKO 2021:91, kohta 22). Videoyhteydellä vastaanotettavan todistelun osalta tilannetta on pidetty pitkälti samankaltaisena kuin henkilöä välittömästi tuomioistuimen pääkäsittelyssä kuultaessa (KKO 2021:91, kohta 16, KKO 2021:5, kohta 9 ja HE 190/2002 vp s. 31). Vaikka videoyhteyttä käytettäessä havainnointimahdollisuudet eivät ole aivan samalla tasolla kuin henkilöä välittömästi läsnä olevana kuultaessa, henkilötodistelun luotettavuuden kannalta keskeisiä seikkoja voidaan pääsääntöisesti arvioida riittävällä tavalla hyvälaatuiselta videotallenteelta tai videoyhteyden välityksin (ks. tarkemmin KKO 2021:5, kohta 21, HE 133/2021 vp, s. 21 sekä jäljempänä jakso 5.3). Tällaisessa tilanteessa kysymys ei niinkään ole siitä, onko tuomarin

etäosallistuminen itsessään hyväksyttävää, vaan videoyhteyden soveltuvuudesta henkilön kuulemiseen todistelutarkoituksessa, mitä näkökohtaa tuomioistuimen tulee arvioida aina, jos todistelua tavalla tai toisella otetaan vastaan etäyhteydellä.

Istuntosalissa toimitettavaan istuntoon etäyhteydellä osallistuvan tuomarin osalta keskeistä olisi ensinnäkin se, että hän pystyisi havainnoimaan istunnon kulkua ja todistelu samalla tavoin kuin istuntosalista osallistuvat tuomarit. Käytännössä tämä tarkoittanee sitä, että tuomarilla tulisi olla riittävän laadukas yleiskuva istuntosalista sekä tarvittaessa lähikuva todistelutarkoituksessa kuultavista henkilöistä. Toiseksi tuomarin tulisi pystyä osallistumaan tuomioistuimen sisäisiin neuvotteluihin istunnon aikana ja sen jälkeen. Vaikka istuntotyöskentelyn johtaminen on puheenjohtajan vastuulla, istuntojen aikana esiintyy monesti asioita, joista kokoonpanon on aiheellista neuvotella heti tai ainakin istuntopäivän kuluessa. Kokoonpanon tulisi myös lähtökohtaisesti pitää päätösneuvottelu heti pääkäsittelyn päätyttyä (OK 24:8 ja 24:17 sekä ROL 11:7). Tällaiset neuvottelut lienevät järjestettävissä kokoonpanon jäsenten kesken myös videoyhteydellä ja käyttämällä pikaviestipalvelua, mutta käytännössä etäyhteyden käyttämisestä voisi seurata nykyistä useammin tarvetta neuvottelutaukojen pitämiseen istunnon kuluessa.

Edellä mainitun perusteella vaikuttaisi siltä, ettei oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista seuraa kategorista estettä tuomarin etäosallistumiselle suullisiin käsittelyihin. Tuomarin etäosallistumisen hyväksyttävyyden arvioinnissa on asianosaisten etäosallistumiselle asetettujen vaatimusten lisäksi kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, että tuomari kykenee havainnoimaan istuntoa kokonaisuudessaan riittävällä tavalla ja että prosessinjohto sekä ratkaisukokoonpanon neuvottelut voivat toteutua asianmukaisesti. Harkittaessa erilaisia tuomarin etäosallistumista koskevia sääntelyvaihtoehtoja nämä reunaehdot on otettava huomioon siten, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset toteutuvat kaikissa tilanteissa. Käytännössä tämä lopputulos voitaisiin saavuttaa rajaamalla tuomarin etäosallistumismahdollisuus vain tiettyihin tilanteisiin, edellyttämällä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin huomioon ottavaa tapauskohtaista soveliaisuus-harkintaa tai näiden vaihtoehtojen yhdistelmällä.

5.1.4 Toteuttamisvaihtoehtoja

5.1.4.1 Tuomarin etäosallistumiselle asetettavista edellytyksistä

Nykyinen oikeudenkäyntimenettely perustuu pääsääntöisesti oikeussalissa toimitettaviin istuntoihin, mitä lähtökohtaa tässä arviomuistiossa tarkasteltavalla tuomarin etäosallistumisella ei olisi tarkoitus muuttaa. Etäyhteyksiä tulisi siten käyttää vain silloin, kun se olisi oikeudenkäynnin tarkoituksenmukaisen toimittamisen kannalta perusteltua.

Soveliaisuusharkinta. Nykyiset etäosallistumista koskevat säännökset edellyttävät, että etäyhteyden käyttäminen on aina kokonaisuutena arvioiden soveliasta. Kuten edellä on todettu, etäyhteyksiä hyödyntävä istunto tulee pystyä toteuttamaan siten, että asianosaisten osallistumisoikeudet, oikeudenkäynnin julkisuus ja ratkaisukokoonpanon toimintakyky toteutuvat samalla tavalla kuin oikeussalissa kokonaan toimitetussa istunnossa. Näiden seikkojen toteutumista on aina viime kädessä arvioitava tapauskohtaisesti kokonaisuutena, mistä syystä myös tuomarin etäosallistumiselta olisi aiheellista edellyttää aina soveliaisuusharkintaa.

Laajimmillaan tuomarin etäosallistumisen edellytykset voisi jättää pelkästään avoimen soveliaisuusharkinnan varaan. Oikeuskäytännössä on katsottu, että etäyhteyksien käyttöä koskevassa soveliaisuusharkinnassa tulee ottaa huomioon muun ohella se peruste, jonka vuoksi etäyhteyksiä halutaan käyttää (KKO 2021:5, kohta 23). Soveliaisuusedellytys ei kuitenkaan asettane kovin pitkälle meneviä vaatimuksia sille, millainen peruste tuomarin osalta etäosallistumiselle olisi hyväksyttävä.

Yksin soveliaisuusharkintaan perustuvan sääntelymallin etuna olisi se, että mahdollisuus tuomarin etäosallistumiseen olisi käytettävissä joustavasti erilaisissa istunnoissa ja ratkaisukokoonpanoissa, kunhan tapauskohtaisesti varmistuttaisiin oikeusturvan toteutumisesta. Tällöin arvioinnissa huomioon otettavat seikat jäisivät kuitenkin yksin esityölausumien varaan ja syntyisi riski siitä, että tiettyjä menettelyä koskevia vähimmäisvaatimuksia ei kaikissa tapauksissa noudatettaisi. Jos tuomarin etäosallistumisen hyväksyttävyyys olisi viime kädessä yksin soveliaisuusharkinnan varassa, voisi tämä ainakin periaatteessa johtaa siihen, että etäosallistuminen muodostuisi useissa tilanteissa poikkeuksen sijasta pääsäännöksi. Soveltamiskäytäntö voisi myös muodostua epäyhtenäiseksi ja edellyttää useita oikeuskäytäntöä ohjaavia ennakkoratkaisuja.

Tuomarin etäosallistumissääntelyn soveltamisalaa olisikin mahdollista rajoittaa useilla tavoilla, joiden tarkoituksena olisi rajata menettelyn käyttöä tarkoituksenmukaisena pidettäviin ja oikeusturvan kannalta hyväksyttäviin tilanteisiin. Keskeisiä harkittavia vaihtoehtoja voisivat olla seuraavat.

Henkilöpiiri. Tuomarin etäosallistuminen olisi mahdollista rajata koskemaan esimerkiksi vain osaa monijäsenisten kokoonpanon jäsenistä. Luonteva lähtökohta tässä tapauksessa olisi se, että vähintään puheenjohtajan tulisi osallistua istuntoon fyysisesti. Tällöin istunnot tulisi jatkossakin toimittaa aina istuntosalissa tai muussa istuntopaikassa. Sanottulla rajoituksella voitaisiin pyrkiä varmistamaan oikeudenkäynnin julkisuuden ja asianmukaisen prosessin johdon toteutumista istunnoissa. Toisaalta rajoituksella suljettaisiin soveltamisalan ulkopuolelle kaikki käräjäoikeudessa yhden tuomarin kokoonpanossa käsiteltävät asiat, jotka muodostavat huomattavan osan suullisista istunnoista, sekä kaikkien ratkaisukokoonpanon jäsenten etäosallistuminen tilanteessa, jossa kukaan

asianosaisista ei osallistu fyysisesti istuntoon. Näin voimakas soveltamisalan rajoitus väistämättä heikentäisi sääntelyn mahdollisuuksia edistää istuntojen toimittamista joustavasti poikkeustilanteissa.

Tuomarin etäosallistumista voisi joka tapauksessa olla aiheellista rajoittaa kärjäoikeuden lautamieskokoonpanojen osalta niihin liittyvien erityispiirteiden vuoksi (ks. edellä jakso 5.1.2). Lautamieskokoonpanoissa ainakin puheenjohtajana toimivan kärjätuomarin ja lautamiesten olisi aiheellista osallistua oikeudenkäyntiin samasta tilasta.

Muiden istuntoon osallistuvien läsnäolo. Tuomioistuimen prosessinjohton ja tuomioistuimen koetun arvovallan kannalta tulisi välttää tilanteita, joissa asianosaisia ja todistajia kokoontuisi istuntosaliin ilman ratkaisukokoonpanoon kuuluvaa tuomaria. Nämä tilanteet voisi olla tarkoituksenmukaista rajata kategorisesti sääntelyn soveltamisalan ulkopuolelle. Tällaisen rajoituksen etuna olisi se, että etäyhteydet voisivat olla tarvittaessa yksijäsenisen kokoonpanon tai koko monijäsenisen kokoonpanon käytettävissä, jos oikeudenkäyntiin ei osallistuisi muitakaan henkilöitä istuntosalista. Jos taas istuntosalista osallistuisi henkilöitä oikeudenkäyntiin, tulisi vähintään yhden kokoonpanon jäsenen olla läsnä istuntosalissa. Prosessinjohton selkeyden kannalta voisi olla aiheellista edellyttää, että fyysinen läsnäolovelvollisuus koskisi tällöin nimenomaisesti puheenjohtajaa.

Asianosaisten suostumus. Nykyinen sääntely edellyttää asianosaisilta suostumusta siihen, että he osallistuvat rikos- tai riita-asian pääkäsittelyyn etäyhteydellä. Ajatuksena suostumusta edellyttävässä sääntelyssä on ollut se, että suostumuksen antamalla asianosaiset luopuvat oikeudestaan olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä (HE 200/2017 vp, s. 17). Ihmisoikeustuomioistuin ei kuitenkaan edellä jaksossa 2.3 todetulla tavoin ole edellyttänyt videoyhteyden käytöltä asianosaisen suostumusta, vaan asianosainen on useissa tilanteissa voitu määrätä osallistumaan oikeudenkäyntiin etäyhteydellä vastoin tahtoaan, jos siihen on ollut hyväksyttävä syy ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset ovat kokonaisuutena arvioiden toteutuneet. Huomionarvoista on myös se, että nykyinen sääntely edellyttää suostumusta vain etäyhteydellä osallistuvalta, eikä esimerkiksi hänen vastapuoleltaan. Tuomioistuimen tuleekin arvioidessaan asianosaisen etäosallistumista ottaa soveliaisuusarvioinnissa huomioon myös vastapuolen kanta asiassa sekä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset kaikkien asianosaisten osalta. Jäljempänä jaksossa 5.2 arvioidaan tarkemmin oikeustilaa asianosaisen suostumusedellytyksen osalta sekä sitä, olisiko asianosaisen etäosallistumisen edellytyksiä suostumuksen osalta mahdollista keventää.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista ei edellä sanottu ja jäljempänä jaksossa 5.2 esitetty huomioon ottaen vaikuttaisi seuraavan vaatimusta asianosaisten suostumukselle tuomarin etäosallistumiseen. Tuomarin etäosallistuminen on myös osittain erillinen kysymys asianosaisen läsnäolo-oikeudesta oikeudenkäynnissä. Asianosaisten

suostumuksen edellyttäminen tuomarin etäosallistumiselle herättäisi kysymyksen siitä, minkälainen asianosaisten määräysvalta suhteessa oikeudenkäyntimenettelyyn on asianmukaista. Jos asianosaiselta edellytettäisiin suostumusta, tämä voisi käytännössä mieltävaltaisesti esimerkiksi viivästyttää pääkäsittelyn toimittamista joissain tilanteissa tai jopa välillisesti vaikuttaa tuomioistuimen ratkaisukokoonpanon määräytymiseen. Riita-asioissa asianosaisilla on sinänsä jossain määrin sananvaltaa myös kärjäoikeuden kokoonpanon osalta, mutta päätösvalta prosessin kulusta on tällöinkin tuomioistuimella (ks. OK 2:5.2).

Vaikka asianosaisilta ei edellytettäisi suostumusta tuomarin etäosallistumiselle, selvää on, että asianosaisille tulisi varata tilaisuus esittää käsityksensä asiasta, ja asianosaisten mieltävaltaisesti tulisi antaa merkitystä harkittaessa menettelyn soveliaisuutta. Erityisesti rikosasian pääkäsittelyssä kärjäoikeudessa etäosallistumissäännösten soveltaminen vastoin vastaajan tahtoa olisi poikkeuksellista ja edellyttäisi painavia perusteita etenkin silloin, jos oikeudenkäynti toteutettaisiin kokonaan etäyhteyksin. Tuomioistuimen tulisi myös perustella asianosaisten kannoista poikkeava ratkaisunsa istunnon toimittamisesta. Näitä seikkoja olisi mahdollista korostaa nimenomaisesti säännöstekstissä, tai ne voitaisiin jättää yleisten periaatteiden ja soveliaisuusharkinnan kautta määräytyviksi.

Asian ja istunnon laatu. Tuomarin etäosallistumisesta voitaisiin periaatteessa säätää eri edellytyksin oikeudenkäyntiasian tai istunnon laadun perusteella, kuten nykyisin on asianosaisten osallistumista koskevan sääntelyn osalta tehty. On sinänsä ajateltavissa, että tuomarin etäosallistuminen voisi tulla kysymykseen useammin esimerkiksi riita-asian valmisteluistunnossa kuin rikosasian pääkäsittelyssä ensimmäisessä oikeusasteessa. Mahdollista olisikin esimerkiksi asettaa sääntelyn soveltamiselle sisäedellytyksiä rikosasioissa tai rajata rikosasian pääkäsittely kokonaan sääntelyn soveltamisalan ulkopuolelle. Tämä ei kuitenkaan vaikuttaisi tarpeelliselta, koska tuomarin etäosallistumiselta tulisi kaikissa tilanteissa edellyttää soveliaisuusharkintaa, jossa asian ja istunnon laatu sekä asianosaisten kannat tulisi joka tapauksessa ottaa huomioon. Eri edellytysten asettaminen oikeudenkäynnin tai istunnon laadun perusteella olisi myös omiaan monimutkaistamaan sääntelyä.

Perustellun tai erityisen syyn vaatimus. Tuomarin etäosallistumista olisi mahdollista rajata myös edellyttämällä perusteltua tai erityistä syytä etäosallistumiselle. Tällaisella edellytyksellä olisi käytännössä mahdollista ohjata sitä, kuinka yleisesti sääntelyä haluttaisiin sovellettavan.

Perustellun syyn vaatimus asettaisi tuomarin etäosallistumisen kynnyksen vielä verrattain matalalle. Perusteltu syy voisi periaatteessa olla mikä tahansa perusteltavissa oleva tarve istunnon toimittamiselle etäyhteyksin tuomarin osalta edellyttäen, että menettely on lisäksi kokonaisuutena arvioiden soveliaista. Nimenomainen perustellun syyn vaatimus terävöittäisi sitä, että etäyhteyden käyttämiselle tulisi olla nimettävissä oleva hyväksyttävä syy. Tällainen voisi olla esimerkiksi se, että kaikki muut oikeudenkäyntiin osallistuvat

henkilöt osallistuvat istuntoon etäyhteydellä, tai että muiden ratkaisukokoonpanon jäsenten kuin puheenjohtajan etäosallistumisella voitaisiin välttää asian laatuun ja laajuuteen nähden tarpeetonta virkamatkustamista.

Perustellun syyn edellyttäminen olisi linjassa myös sen kanssa, että ihmisoikeustuomioistuimien on edellyttävä hyväksyttävää syytä sille, että asianosainen määrätään vastoin tahtoaan osallistumaan oikeuden istuntoon etäyhteydellä. Jos tuomarin etäosallistuminen ei edellyttäisi asianosaisen suostumusta, on todennäköistä, että joissain tilanteissa tuomarin etäosallistumiselle tulisi joka tapauksessa olla hyväksyttävä peruste oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten näkökulmasta.

Erityisen syyn edellyttäminen rajaisi tuomarin etäosallistumisen vain poikkeuksellisiin tilanteisiin. Erityinen syy edellyttäisi painavaa tapauskohtaista tarvetta tuomarin etäosallistumiselle, eivätkä yksin oikeudenkäynnin tarkoituksenmukaiseen toimittamiseen liittyvät näkökohdat olisi vielä yleensä riittäviä perusteita etäyhteyden käyttämiselle. Erityisen syyn voisi ajatella olevan käsillä esimerkiksi silloin, jos kiireellisen asian pääkäsittelyn toimittaminen viivästyisi ilman etäyhteyden käyttämistä tai jos ratkaisukokoonpano ei oikeudenkäynnin aikana säilyisi päätösvaltaisena ilman tuomarin etäosallistumista.

Erityisen syyn vaatimuksella voitaisiin pyrkiä varmistumaan siitä, että tuomarin etäosallistuminen olisi mahdollista vain tilanteissa, joissa istuntoa ei käytännössä voitaisi toteuttaa ilman etäosallistumista. Tällöin sääntelyn soveltamisala jäisi kuitenkin verrattain kapeaksi, eikä sillä saavutettaisi normaalioloissa juurikaan istuntojen joutuisaan toimittamiseen ja virkamatkustamisen vähentymiseen liittyviä hyötyjä. Toisaalta erityisen syyn peruste olisi mahdollista sisällyttää sääntelyyn niin sanottuna varaventiilinä sovellettavaksi muuten sääntelyn soveltamisalan ulkopuolelle jäävissä erityistilanteissa.

5.1.4.2 Sääntelyvaihtoehtoja

Nykyinen asianosaisia ja todistajia koskeva etäyhteyssääntely on hajautettu oikeudenkäyntilakien valmistelua, asianosaisia ja todistelua koskeviin lukuihin. Säännökset on sijoitettu siten, että tuomarin etäosallistumisesta säätäminen nykyisiä säännöksiä muuttamalla vaikuttaisi hankalalta erityisesti oikeudenkäyntilakien systematiikan kannalta. Tästä syystä tuomarin etäosallistumisesta olisi aiheellista joko säätää erikseen tai etäyhteyssääntelyä tulisi laajemminkin koota ja yhdenmukaistaa. Tässä jaksossa tarkastellaan yksin tuomarin etäosallistumisesta säätämisen vaihtoehtoja, ja jäljempänä jaksossa 5.5 etäyhteyssääntelyn yhdenmukaistamisen mahdollisuuksia.

Nykyisessä oikeudenkäymiskaaren systematiikassa tuomarin etäosallistumista koskeva yleissäännös voisi sijoittua luontevasti tuomioistuimen päätösvaltaisuutta koskevaan 2 lukuun. Uusi säännös olisi mahdollista laatia esimerkiksi siten, että siinä todettaisiin

lähtökohdaksi tuomarin henkilökohtainen läsnäolo suullisessa käsittelyssä, minkä lisäksi tuomari voisi tietyin edellytyksin osallistua tällaiseen käsittelyyn videoyhteydellä.

Edellä esitetyn perusteella voidaan hahmotella muutamia erilaisia perusratkaisuja, joilla tuomarin etäosallistumisesta voitaisiin säätää nykyistä etäyhteysääntelyä täydentäen.

Vaihtoehto 1. Yleisluontoinen säännös. Sääntely olisi mahdollista jättää vain yleisen soveliaisuusharkinnan tai perustellun taikka erityisen syyn vaatimuksen varaan. Etuna olisi sääntelyn joustavuus ja tapauskohtaisen harkinnan jääminen tuomioistuimille. Haittana taas olisi se, soveltamiskäytäntö saattaisi muodostua epäyhtenäiseksi ja matalampien kynnysten osalta riskinä olisi sääntelyn tarpeettoman laaja soveltaminen oikeudenkäyntiperiaatteiden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten kannalta.

Esimerkkisäännös I (esim. uusi OK 2:15)

Tämän luvun säännösten perusteella määräytyneen tuomioistuimen päätösvaltaisen kokoonpanon tulee olla suullisessa käsittelyssä samanaikaisesti henkilökohtaisesti läsnä.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuimen lainoppinut jäsen voi [perustellusta / erityisestä syystä] osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi.

Vaihtoehto 2. Rajatut soveltamistilanteet. Laissa olisi mahdollista säätää tyhjentävästi niistä nimenomaisista tilanteista, joissa tuomarin etäosallistuminen olisi sallittua. Sääntelytapa olisi hyvin selkeä ja sen soveltaminen ennakoitavaa, mutta sääntelyn joustavuus kärsisi. Säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäisi todennäköisesti esimerkiksi sellaisia poikkeustilanteita, joissa tuomarin etäosallistuminen voisi olisi tarkoituksenmukaista.

Esimerkkisäännös II (esim. uusi OK 2:15)

Tämän luvun säännösten perusteella määräytyneen tuomioistuimen päätösvaltaisen kokoonpanon tulee olla suullisessa käsittelyssä samanaikaisesti henkilökohtaisesti läsnä.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuimen lainoppinut jäsen voi osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

- 1) puheenjohtaja on suullisessa käsittelyssä henkilökohtaisesti läsnä; tai
- 2) kaikki oikeudenkäynnin asianosaiset ja oikeudenkäynnissä kuultavat henkilöt osallistuvat suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa.

Vaihtoehto 3. Rajatut soveltamistilanteet sekä varaventtiili. Yhtenä vaihtoehtona olisi yhdistellä edellä mainittuja vaihtoehtoja tasapainoisen ratkaisun löytämiseksi. Tällöin olisi mahdollista säätää suoraan laissa ne tilanteet, joissa tuomarin etäosallistuminen olisi lähtökohtaisesti sallittua, jos menettely olisi myös kokonaisuutena soveliaista. Lisäksi poikkeuksellisiin tilanteisiin olisi mahdollista varautua siten, että tuomarin etäosallistuminen olisi mahdollista lisäksi silloin, jos menettelyyn olisi erityinen syy.

Esimerkkisäännös III (esim. uusi OK 2:15)

Tämän luvun säännösten perusteella määräytyneen tuomioistuimen päätösvaltaisen kokoonpanon tulee olla suullisessa käsittelyssä samanaikaisesti henkilökohtaisesti läsnä.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuimen lainoppinut jäsen voi osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

- 1) puheenjohtaja on suullisessa käsittelyssä henkilökohtaisesti läsnä;
- 2) kaikki oikeudenkäynnin asianosaiset ja oikeudenkäynnissä kuultavat henkilöt osallistuvat suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa; tai
- 3) teknisen tiedonvälitystavan käyttämiselle on erityinen syy.

5.1.4.3 Istuntopaikka ja suullisen käsittelyn julkisuus

Tuomarin etäosallistumisesta säätäminen voisi aiheuttaa muutostarpeita tuomioistuinten istuntoja ja istunnon julkisuutta koskevaan sääntelyyn. Lisäksi harkittavaksi tulisi se, miten istuntojen julkisuus toteutuisi eri tilanteissa.

Voimassa olevan sääntelyn mukaan käräjäoikeuden istunnot toimitetaan käräjäoikeuden istuntopaikassa tai erityisestä syystä myös käräjäoikeuden tuomiopiirissä muualla kuin istuntopaikassa tai muulla kuin käräjäoikeuden tuomiopiiriin kuuluvalla paikkakunnalla

(tuomioistuinlaki 2 luku 4 §). Hovioikeuden istunnot puolestaan toimitetaan hovioikeuden sijaintipaikkakunnalla, hovioikeuden tuomiopiiriin kuuluvalla muulla paikkakunnalla tai erityisestä syystä myös muulla kuin hovioikeuden tuomiopiiriin kuuluvalla paikkakunnalla (tuomioistuinlaki 3 luku 6 §).

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007; YTJulKL) mukaan pääsääntö on, että oikeudenkäynti ja oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia, jollei toisin säädetä (1 §). Asian suullinen käsittely on julkinen, jollei tuomioistuin laissa määritellyissä tilanteissa määrää käsittelyn toimittamisesta yleisön läsnä olematta. Jokaisella on lähtökohtaisesti oikeus olla läsnä asian julkisessa käsittelyssä. Tuomioistuimen on ilmoitettava suullisesta käsittelystä istuntopaikalla viimeistään istunnon alkaessa juttuluettelolla, johon on muun ohella merkittävä suullisen käsittelyn käsittelypaikka (YTJulKL 14 ja 15 §).

Istuntopaikka

Istuntojen toimittamista koskeva sääntely on laadittu siten, että oikeudenkäynti tulee käytännössä aina toimittaa yksilöitävissä olevassa fyysisessä tilassa. Lisäksi istunnon toimittaminen tavanomaisesta istuntopaikasta poikkeavassa paikassa edellyttää erityistä syytä.

Nykyinen sääntely soveltuisi ongelmitta tilanteisiin, joissa puheenjohtaja tai ratkaisukokoonpanon muu jäsen osallistuisi istuntoon istuntosalista, jossa istunto olisi määrätty toimitettavaksi.

Sen sijaan, jos tuomarin etäosallistumista koskevalla sääntelyllä haluttaisiin sallia oikeudenkäynnin toimittaminen muun ohella niin sanottuna verkko-oikeudenkäyntinä, jossa kukaan oikeudenkäyntiin osallistuvista henkilöistä ei olisi tuomioistuimen istuntosalissa, nykyiseen istuntopaikkaa ja istunnon julkisuutta koskevaan sääntelyyn tulisi tehdä muutoksia.

Yksi vaihtoehto olisi lisätä lakiin säännökset siitä, että verkko-oikeudenkäynti katsottaisiin tuomioistuimen määräyksestä toimitettavaksi sellaisessa tuomioistuimen istuntopaikassa, jossa kyseinen tuomioistuin voi tuomioistuinlain nojalla istuntoja toimittaa. Tällöin istunnosta ilmoitettaisiin nykyiseen tapaan istuntopaikalla juttuluettelolla, jossa annettaisiin muun ohella ohjeistus siitä, miten istuntoa on mahdollista seurata.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa oikeudenkäynti katsotaan pidettävän ensisijaisesti siinä oikeussalissa, josta vähintään yksi oikeuden jäsenistä osallistuu istuntoon, tai jos tällaisia saleja on useita, oikeuden määräämässä salissa. Toissijaisesti jos tällaista salia ei ole, oikeudenkäynti tapahtuu siinä oikeussalissa, josta vähintään yksi asianosainen osallistuu istuntoon, tai jos tällaisia saleja on useita, oikeuden

määräämässä salissa. Viimesijaisesti, jos kukaan ei osallistu oikeudenkäyntiin oikeus-
salista, tuomioistuimen tulee määrätä istunto pidettäväksi paikassa, jossa oikeus
voisi lain mukaan istunnon toimittaa.

Oma kysymyksensä on se, tulisiko laissa säätää siitä, minkälaisesta tilasta tuomari voisi etä-
osallistua istuntoon. On nimittäin ajateltavissa, että etäyhteyden laadun ja toimintavar-
muuden, tietoturvan sekä tuomioistuimen arvovallan kannalta tuomarin ei olisi asian-
mukaista osallistua istuntoon mistä tahansa paikasta. Tuomarin etäosallistumisen paik-
kaa rajoittava säännös voisi olla esimerkiksi sellainen, joka määräisi tuomarin osallistumis-
paikaksi tuomioistuimen tai muun viranomaisen toimitilan. Tällainen sääntely ei
kuitenkaan liene tarkoituksenmukaista siitä syystä, että se rajoittaisi etäosallistumista kos-
kevan sääntelyn sovellettavuutta, eikä kuitenkaan sellaisenaan vielä varmistaisi menette-
lyn soveliaisuutta. Tuomarin etäosallistumisen paikka ja siihen liittyvät kysymykset kuulu-
vatkin luontevasti osaksi menettelyn soveliaisuusarviointia. Näin on nykyisessä sääntelyssä
menetelty myös asianosaisten ja todistajien etäosallistumisen osalta.

Suullisen käsittelyn julkisuus

Verkko-oikeudenkäyntien yleisöjulkisuuden tulisi toteutua oikeudenkäynnin julkisuutta
koskevien peruseriaatteiden mukaisesti. Siten yleisön tulisi saada tieto oikeudenkäynnin
ajankohdasta sekä paikasta ja yleisöllä tulisi olla helppo pääsy oikeudenkäyntiin.

Verkko-oikeudenkäyntien, kuten myös periaatteessa istuntosalissa toimitettavien
oikeudenkäyntien, yleisöjulkisuus olisi mahdollista toteuttaa internetin välityksellä suora-
toistopalveluna. Tällöin yleisö voisi osallistua istuntoon esimerkiksi kotitietokoneeltaan
tuomioistuimen internetsivuilla päivitettävien istuntokohtaisten linkkien kautta.

Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Yhdysvalloissa on mahdollista
seurata oikeudenkäyntejä osittain suoratoistopalveluna tuomioistuinten verkko-
sivuilta. Yhdysvalloissa on myös meneillään pilottihanke, jossa tiettyjen tuomio-
istuinten istuntoja on mahdollista seurata audiosuoratoistona (ns. Audio Streaming
Pilot⁶). Pilotin piiriin eivät kuitenkaan kuulu oikeudenkäynnit, joissa otetaan vastaan
henkilötodistelua tai joissa käsitellään salassa pidettävää aineistoa.

Oikeudenkäyntien suoratoisto toisi tuomioistuinten suulliset käsittelyt helposti ja tehok-
kaasti suuren yleisön seurattaviksi, ja siten tällainen ratkaisu edistäisi oikeudenkäynnin
julkisuuden toteutumista. Toisaalta oikeudenkäynnin julkisuutta arvioitaessa tulee ottaa
huomioon myös muut perus- ja ihmisoikeudet. Valvoton suoratoisto mahdollistaisi

6 <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/judicial-administration/audio-streaming-pilot>

esimerkiksi istunnon luvattoman tallentamisen ja tällaisen tallenteen myöhemmän levittämisen, mitä voidaan pitää tallenteilla esiintyvien henkilöiden yksityisyyden ja henkilötietojen suojan kannalta ongelmallisena. Luvattonta tallentamista voitaisiin pyrkiä ehkäisemään esimerkiksi edellyttämällä yleisöltä sähköistä tunnistautumista, mutta tämä voisi olla ongelmallista oikeudenkäynnin julkaisuutta koskevien näkökohtien vuoksi⁷.

Suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamisessa päädyttiin oikeudenkäynnin julkisuuden sekä yksityisyyden ja henkilötietojen suojan yhteensovittamiseen siten, että videotallenteiden katsominen on mahdollista vain tuomioistuimessa kontrolloidusti siten, että turvatarkastuksessa katsojilta otetaan kuvan tallentamiseen soveltuvat välineet pois (ks. erit. HE 133/2021 vp, s. 96–97 ja LaVM 16/2021 vp, s. 9–10). Lakivaliokunta korosti arvioinnissaan erityisesti tallenteilla esiintyvien henkilöiden yksityisyyden ja henkilötietojen suojaa sekä henkilökohtaista turvallisuutta.

Myös oikeuskirjallisuudessa (Autio – Ervo, LM 5/2022, s. 719) on noteerattu suoratoistoon liittyvä oikeudenkäynnin luvattoman nauhoittamisen riski sekä mahdollinen merkittävä haitta, jota tietojen verkossa levittämisestä voi aiheutua henkilön koko loppuelämän ajan. Kirjoittajat ovat katsoneet, että nykyinen lainsäädäntö ei mahdollista julkisuusperiaatteen toteuttamista esimerkiksi Skype-neuvottelun linkkiä jakamalla.

Toinen vaihtoehto verkko-oikeudenkäyntien yleisöjulkisuuden toteuttamiseksi olisi säätää siitä, että istuntoja olisi mahdollista tulla seuraamaan tuomioistuimeen tai muuhun viranomaiseen suoratoistona valvotusti. Tällöin istuntojen seuraaminen tapahtuisi tähän tarkoitukseen varatusta erillisestä tilasta. Mahdollista olisi säätää videotallenteiden katsomisen tavoin siitä, että turvatarkastuksessa katsojilta otettaisiin kuvan tallentamiseen soveltuvat välineet pois. Jos tiedossa olisi, että asia on herättänyt yleistä mielenkiintoa, istunnon seuraamista varten olisi mahdollista järjestää käyttöön myös istuntosali tai muu suurempi tila, johon yleisö kootusti ohjattaisiin. Toisaalta juttuun kohdistuva yleinen mielenkiinto ja vahva julkinen intressi voisivat olla sellaisia seikkoja, joiden perusteella istunnon toteuttamista verkko-oikeudenkäyntinä ei ainakaan kaikissa tapauksissa voitaisi pitää soveliaana.

Käytännössä valtaosassa oikeudenkäyntejä ei ole lainkaan yleisöä, tai sitä on hyvin vähän. Yleisöä, mukaan lukien media, kiinnostaa tyypillisesti ennen kaikkea julkisuudessa esillä olleet asiat. Näihin asioihin verkko-oikeudenkäynnit eivät edellä

⁷ YTJulkL:n esitöissä (HE 13/2006 vp, s. 51) on eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytäntöön viitaten katsottu, että oikeudenkäynnissä läsnä olevan ei ole pääsääntöisesti tarpeen selvittää tuomioistuimessa henkilöllisyytään eikä perustella läsnäoloaan. Ihmisoikeustuomioistuin on myös edellyttänyt, että yleisöllä tulee olla oikeudenkäyntiin helppo pääsy.

todetulla tavoin usein muutoinkin soveltune, vaan istunnot on tarkoituksenmukaista toimittaa istuntosalissa.

Ruotsissa on säännökset siitä, että tuomioistuimen tulee osoittaa yleisölle sivusali (*sidosal*), josta istuntoa voi seurata ääni- ja kuvalähetyksenä, jos yleisön läsnäolo oikeussalissa ole mahdollista tai yleisön pääsyn rajoittamiselle on perusteltu syy (RB 5:12 ja 5:13). Myös istunnosta poistetulle henkilölle tulee mahdollisuuksien mukaan tarjota mahdollisuus osallistua istuntoon etäyhteydellä (RB 5:9a).

Nykyinen oikeudenkäynnin julkisuutta koskeva lainsäädäntö lähtee siitä, että yleisöllä on oikeus olla läsnä asian julkisessa käsittelyssä, jollei laissa toisin säädetä (YTJulkL 14.2 §). Yleisön ohjaaminen muuhun tilaan seuraamaan oikeudenkäyntiä voisi tulla kysymykseen lähinnä silloin, jos tuomioistuimella on laissa säädetty peruste rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä. Tällaisia perusteita ovat nykyisin henkilön suojaaminen henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta sekä tungoksen välttäminen (20 §).

Olisi myös ajateltavissa, että verkko-oikeudenkäynnit tallennettaisiin, ja niiden yleisöjulkisuutta toteutettaisiin siten, että näitä tallenteita voisi jälkikäteen tulla katsomaan tuomioistuimeen samoin edellytyksin kuin todistelutallenteita. Tällaisessa jälkikäteisessä julkisuuskontrollissa olisi kuitenkin kysymys oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamisesta, johon ei tulisi ryhtyä, jos yleisöjulkisuus voidaan muilla tavoilla toteuttaa. Lisäksi tallenteiden säilyttämisestä aiheutuisi kustannuksia.

Edelleen olisi ajateltavissa, että suullisen käsittelyn julkisuuden toteutuminen verkko-oikeudenkäyntien osalta jäisi tapauskohtaisen harkinnan varaan. Tällöin olisi kuitenkin riski siitä, että tuomioistuimissa muodostuisi vaihtelevia ja mahdollisesti myös ongelmallisia käytäntöjä. Esimerkiksi edellä jaksossa 2.5 mainittua käytäntöä siitä, että istunnon julkisuus toteutettaisiin yksin juttuluettelolla, jossa on tuomarin yhteystiedot, ei voitane pitää asiallisena menettelytapana ottaen huomioon ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä asetetut vaatimukset oikeudenkäynnin julkisuudelle.

Myös oikeuskirjallisuudessa (Autio – Ervo, LM 5/2022, s. 717) on katsottu, että puheenjohtajaan yhteyden ottaminen lisätietojen saamiseksi käsittelyn julkisuudesta vaikuttaa ongelmalliselta. Yleisön velvollisuus ei ole ottaa yhteyttä keneenkään voidakseen seurata julkista istuntoa. Käytössä tulisi luonnollisesti olla valmis käytäntö, ja yleisölle tulisi etäyhteydenkäytöstä huolimatta viran puolesta ilmoittaa, miten käsittelyn julkisuusperiaate toteutetaan.

5.1.5 Vaikutukset

Tuomarin etäosallistumisesta säättämisen vaikutusten arviointiin vaikuttaa keskeisesti se, millaiset edellytykset tuomarin etäosallistumiselle asetettaisiin. Sääntelyn soveltaminen olisi myös kaikissa tilanteissa tuomioistuimelle harkinnanvaraista, eikä etäyhteyksiä todennäköisesti käytettäisi säännönmukaisesti tilanteissa, jossa se olisi sinänsä sallittua. Lisäksi vaikutusten arviointia vaikeuttaa se, että tiettävästi etäyhteyksien käyttö tuomioistuimissa on kasvanut huomattavasti koronapandemian aikana, eikä luotettavaa tilastotietoa ole saatavilla siitä, miten nykyistä etäyhteyssääntelyä sovelletaan tuomioistuimissa tällä hetkellä.

Näiden seikkojen vuoksi tuomarin etäosallistumisen vaikutuksia pyritään tässä arviomuitiossa arvioimaan ainoastaan suuntaa-antavasti yleisellä tasolla. Jos etäyhteyksien käyttöä koskevan sääntelyn uudistamista aletaan valmistella, etäyhteyksien käytöstä tuomioistuimissa olisi tarpeellista kerätä ajantasaista tietoa.

5.1.5.1 Vaikutukset oikeudenkäynteihin

Edellä jaksossa 5.1.2 on käsitelty sitä, missä tilanteissa tuomarin etäosallistumiselle voisi nykyisen oikeudenkäyntimenettelyn puitteissa olla tarvetta. Esitetyn perusteella voidaan arvioida, että tuomarin etäosallistumisesta säättämällä olisi ennen kaikkea oikeudenkäyntimenettelyä joustavoittava vaikutus, mikä voisi edistää suullisten käsittelyjen suunniteltua toteutumista sekä oikeudenkäynnin joutuisuutta.

Tuomarin etäosallistumissääntelyn oikeudenkäynteihin kohdistuviin vaikutuksiin vaikuttaa keskeisesti se, kuinka korkea kynnys etäosallistumiselle asetettaisiin. Jos tuomarin etäosallistuminen sallittaisiin verrattain matalalla kynnyksellä, monijäsenisissä kokoonpanoissa tuomarin etäosallistuminen voisi jossain määrin edistää istuntojen toteutumista suunnitellulla tavalla sekä vapauttaa työskentelyaikaa virkamatkustamiselta etenkin niissä tuomioistuimissa, joilla on useita kanslioita ja istuntopaikkoja. Sen sijaan, jos kynnys asetettaisiin korkealle esimerkiksi edellyttämällä aina erityistä syytä, etäosallistuminen ei säännönmukaisesti soveltuisi tilanteisiin, joissa kaikki asianosaiset ja todistajat osallistuvat etäyhteyksillä, tai joissa hovioikeuden matkakäräjät voitaisiin toteuttaa siten, että vain puheenjohtaja matkustaa istuntopaikalle toiselle paikkakunnalle.

Yleisesti sääntely voisi edistää suullisten käsittelyjen toteutumista poikkeuksellisissa tilanteissa. On esimerkiksi ajateltavissa, että joissain tapauksissa istunnon peruuntuminen voitaisiin välttää, jos ratkaisukokoonpanon jäsen olisi estynyt osallistumaan istuntoon fyysisesti, tai jos ilmenisi viime hetkellä ilmenneen esteen vuoksi tarve korvata kokoonpanon jäsen toisella tuomarilla. Vastaavasti pitkäkestoisissa oikeudenkäynneissä voitaisiin etäosallistumisella välttää joissakin tilanteissa yllättävien esteiden vuoksi syntyviä

päätösvaltaisuusongelmia. Tuomarin etäosallistuminen voisi tulla kysymykseen myös tilanteissa, jossa se edistäisi oikeudenkäynnin turvallista toimittamista.

Erityisesti poikkeusoloissa sääntely voisi edistää lainkäytön toimivuutta ja sillä voitaisiin varmistaa nykyistä parempi oikeusturvan saatavuus tilanteissa, joissa suullisia käsittelyjä jouduttaisiin muutoin laajamittaisesti peruuttamaan.

Koronapandemian aikana oikeudenkäyntejä keskeytettiin ja suullisia käsittelyjä peruutettiin huomattavia määriä. Tuomioistuinviraston tilastojen mukaan vuonna 2020 keskeytyksessä oli kärjäoikeuksissa enimmillään yli 6 000 rikosasiaa ja noin 1 500 riita-asiaa, ja hovioikeuksissa noin 300 asiaa. Lisäksi samaan aikaan tuli vireille uusia asioita, joita ei saatu vietyä istuntoihin. Tuolloin tapahtunut ruuhkautuminen vaikuttaa kärjäoikeuksien toimintaan edelleen.

Jos oikeudenkäynnin toimittaminen olisi mahdollista verkko-oikeudenkäyntinä, jossa kukaan oikeudenkäyntiin osallistuvista henkilöistä ei olisi tuomioistuimen istuntosalissa, tuomarin etäosallistumista koskeva sääntely voisi lyhentää oikeudenkäynnin kestoa myös siten, että suullinen käsittely voitaisiin toimittaa heti asianosaisille ja tuomioistuimelle sopivana ajankohtana riippumatta siitä, milloin vapaita istuntosaleja olisi käytettävissä.

Kärjäoikeuksissa tuomarin etäosallistuminen voisi tulla kysymykseen lähinnä tapauksissa, jossa kaikki oikeudenkäyntiin osallistuvat henkilöt osallistuvat valmisteluistuntoon tai pääkäsittelyyn etäyhteydellä, tai kärjätuomarien monijäsenisissä kokoonpanoissa istuntosalissa toimitetussa oikeudenkäynnissä muiden kokoonpanon jäsenten kuin puheenjohtajan osalta.

Voidaan arvioida, että kärjäoikeuksissa tuomarin etäosallistuminen tulisi kysymykseen etenkin valmisteluistunnoissa ja suppeahkoissa riita-asioiden pääkäsittelyissä. Vuonna 2021 kärjäoikeuksissa ratkaistiin suullisessa valmistelussa 1 281 ja pääkäsittelyssä yhteensä 1 709 riita-asiaa (Tuomioistuinviraston asiamäärä- ja käsittelyaikatilasto, ns. Power BI -tietokanta). Valtaosa-asioista on ratkaistu yhden tuomarin kokoonpanossa. Esimerkinomaisesti jos tuomarin etäosallistumisen kynnys olisi verrattain matala ja etäosallistuminen tulisi kyseeseen 10–20 prosentissa valmisteluistuntoja ja 5–10 prosentissa pääkäsittelyjä, voisi tuomarin etäosallistumissääntely tulla sovellettavaksi noin 280–470 riita-asian suullisessa käsittelyssä vuosittain.

Kärjäoikeudessa käsiteltävissä rikosasioissa tuomarin etäosallistumisen voidaan arvioida tulevan kysymykseen riita-asioita harvemmin. Toisaalta kärjäoikeuksissa ratkaistiin vuonna 2021 pääkäsittelyssä rikosasioita huomattavasti riita-asioita enemmän, yhteensä 38 919 kappaletta. Vaikka tuomarin etäosallistuminen tulisi kyseeseen vain esimerkiksi joka sadannessa rikosasiassa, näitä asioita olisi silti vuosittain noin 400 kappaletta.

Hovioikeuksissa tuomarin etäosallistuminen voisi käräjäoikeuden tavoin tulla kysymykseen valmisteluistunnossa tai pääkäsittelyssä kaikkien asianosaisten ja todistajien osallisuudessa istuntoon etäyhteyksillä sekä pääkäsittelyissä, joissa osa monijäsenisen ratkaisukokoonpanon jäsenistä voisi osallistua käsittelyyn etäyhteydellä.

Hovioikeuksissa esitettävän välittömän suullisen todistelun määrä tulee vähentymään huomattavasti videotallenneuudistuksen voimaantulon jälkeen. Tämän voidaan arvioida lisäävän selvästi sellaisten suullisten käsittelyiden määrää, jossa vähimmäisedellytykset kaikkien oikeudenkäyntiin osallistuvien etäosallistumiselle ovat olemassa. Hovioikeuksissa tuomarin etäosallistuminen voisi myös tulla kysymykseen käräjäoikeutta useammin rikosasioissa. Lisäksi osa hovioikeuksista toimittaa säännöllisesti matkakäräjiä, joissa kokoonpanon jäsenten etäosallistumisella olisi mahdollista saavuttaa säästöjä virkamatkustamisen kustannusten ja ajanhukan kannalta.

Vuonna 2021 hovioikeuksissa toimitettiin pääkäsittely yhteensä 1 941 asiassa, ja matkakäräjät järjestettiin yhteensä 259 asiassa (Tuomioistuineläytöksen tilinpäätös vuodelta 2021, s. 36). Laajoja yli yhden päivän pääkäsittelyjä oli 335 asiassa. Jälleen esimerkinomaisesti, jos tuomarin etäosallistumisen kynnyksellä olisi verrattain matala, voisi etäosallistumisen olla mahdollista noin 10–20 prosentissa pääkäsittelyistä, eli noin 200–400 pääkäsittelyssä vuosittain. Matkakäräjien osalta osuus voisi olla huomattavasti suurempikin.

Korkeimmassa oikeudessa toimitetaan vuosittain keskimäärin noin 10–15 suullista käsittelyä. Vuonna 2021 suullisia käsittelyjä oli tosin vain 6 kappaletta. Suullisia käsittelyjä toimitetaan sekä korkeimman oikeuden oikeussalissa että tarpeen mukaan muilla paikkakunnilla. Tuomarin etäosallistuminen voisi tulla kysymykseen korkeimman oikeuden osalta muutamia kertoja vuodessa.

5.1.5.2 Taloudelliset vaikutukset

Tuomarin etäosallistuminen edellyttää, että etäyhteydellä osallistuvalla tuomarilla on käytössään riittävä tekninen laitteisto videoyhteyden muodostamiseksi. Lisäksi jos suullinen käsittely toimitetaan istuntosalissa, tulee istuntosalin olla riittävällä tavalla varusteltu, jotta etäyhteydellä osallistuva tuomari kykenee havainnoimaan istuntosalin tapahtumia.

Tuomioistuinten istuntosalit on jo nykyisin varusteltu varsin kattavasti AV-esitystekniikalla ja videoneuvottelulaitteilla. Lisäksi tuomioistuimiin on hankittu videoneuvottelulaitteita myös muualle kuin istuntosaleihin videokuulemisten järjestämiseksi toisiin tuomioistuimiin (Oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuistio 18.8.2022, s. 43). Jos tuomarin etäosallistuminen sallittaisiin laajasti, saattaisi ainakin osassa oikeustaloista esiintyä tarvetta järjestää erillisiä tiloja sekä uusia videoneuvottelulaitteita tuomareiden käytettäväksi tähän tarkoitukseen.

Verkko-oikeudenkäyntien sallimisesta seuraisi se, että näissä asioissa istuntosalit vapautuisivat käytettäväksi muihin istuntoihin. Toisaalta oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen edellyttäisi, että näitäkin istuntoja voisi seurata, mikä tapahtuisi todennäköisesti istuntosalista tai muusta tilasta tuomioistuimessa. Tämä puolestaan edellyttäisi mahdollisesti uusien tilojen varustamista asianmukaisin teknisin laitteistoin.

Videotallenneuudistus edellyttää jatkossa sitä, että tuomioistuimissa on käytössä tila, jossa asianosaiset ja yleisö voivat katsoa suullisesta todistelusta laadittuja tallenteita. Lainuudistuksen perusteluissa on arvioitu, ettei tallenteita juuri käytäisi katsomassa, ja että niiden katsomiseen voitaisiin käyttää esimerkiksi vapaina olevia istuntosaleja (HE 133/2021 vp, s. 27).

Yksi vaihtoehto olisi, että jatkossa tuomioistuihin varusteltaisiin tiloja, jotka voisivat olla tarpeesta riippuen käytettävissä sekä videotallenteiden katsomiseen että verkko-oikeudenkäyntien seuraamiseen. Edellä todetulla tavoin yleisön osallistuminen muihin kuin julkisuudessa huomiota herättäneisiin oikeudenkäynteihin on verrattain harvinaista.

Sääntelyllä voitaisiin saavuttaa säästöjä sitä kautta, että joissain tapauksissa tuomarin etäosallistumisella voitaisiin välttää suullisen käsittelyn peruuntuminen. Normaalioloissa näiden tapausten lukumäärä ei kuitenkaan liene niin merkittäviä, että se vaikuttaisi tuomioistuimen jo muutenkin haastavaan resursointitarpeeseen. Sen sijaan edellä kuvatuissa poikkeusoloissa, joissa sääntely voisi osittain ehkäistä laajamittaista tarvetta peruuttaa pääkäsittelyjä, taloudelliset hyödyt voisivat olla merkittäviäkin.

Vastaavasti oikeudenkäyntiasioiden asianosaisille voisi aiheutua yksittäistapauksissa säästöjä siitä, että suullisen käsittelyn peruuntumiselta vältyttäisiin.

Edellä sanottua kokonaisuutena arvioiden tuomarin etäosallistumisesta sääntämisellä ei vaikuttaisi olevan merkittäviä taloudellisia vaikutuksia. Sääntely voisi kuitenkin jossain määrin helpottaa tuomioistuinten lisäresursointitarvetta mahdollisissa poikkeusoloissa.

5.1.6 Johtopäätöksiä

Tuomarin etäosallistuminen olisi poikkeus siitä lähtökohdasta, että oikeudenkäynnit toimitetaan tuomioistuimen istuntosalissa siten, että asian ratkaiseva tuomioistuimen kokoonpano on henkilökohtaisesti läsnä. Reunaehdot sääntelylle tulevat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista, mutta sääntelyn soveltamisalan laajuuden harkintaan vaikuttaa keskeisesti myös se, kuinka tärkeänä tuomarin henkilökohtaista läsnäoloa pidetään oikeudenhoidon asianmukaisuuden ja tuomioistuimen arvoallan sekä oikeudenkäynnin koetun oikeudenmukaisuuden kannalta.

Vaikuttaisi siltä, että tuomarin etäosallistumisesta säätämiseksi ei sinänsä olisi perustusta tai ihmisoikeusvelvoitteista johtuvaa estettä, jos sääntelyllä pystytään turvaamaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin yleiset vaatimukset. Keskeistä olisi, että oikeudenkäyntiin osallistuvalla asianosaisella on turvattava samat tosiasialliset osallistumismahdollisuudet istuntoon kuin silloin, jos kaikki oikeudenkäyntiin osallistuvat henkilöt olisivat samassa tilassa, ja että todistelu asiassa voidaan ottaa vastaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Lisäksi oikeudenkäynnin julkisuuden olisi toteuduttava asianmukaisesti etäyhteyksien käyttämisestä huolimatta. Tuomarin osalta olisi kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, että tuomari kykenee havainnoimaan istuntoa kokonaisuudessaan riittäväällä tavalla ja että prosessinjohto sekä ratkaisukokoonpanon neuvottelut voisivat toteutua asianmukaisesti.

Tuomarin osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä voisi tulla kysymykseen erityisesti kahdessa tilanteessa. Ensinnäkin tuomarin etäosallistuminen voisi olla luontevaa salia tilanteessa, jossa asian asianosaiset ja todistajat osallistuvat suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä. Tällöin erona nykytilaan olisi se, että istuntoa ei tarvitsisi toimittaa tuomioistuimen istuntosalissa, ja oikeudenkäynnin julkisuus toteutettaisiin esimerkiksi yleisön mahdollisuudella seurata istuntoa etäyhteydellä tähän tarkoitukseen varatuista tuomioistuimen tiloista. Toiseksi tuomarin etäosallistumista voisi ajatella monijäsenisissä ratkaisukokoonpanoissa tilanteissa, joissa suullinen käsittely toimitettaisiin puheenjohtajan henkilökohtaisesti läsnä ollessa tuomioistuimen istuntosalissa, mutta muut kokoonpanon jäsenet tai osa heistä osallistuisivat istuntoon etäyhteydellä.

Tuomarin etäosallistumisesta olisi mahdollista säätää melko vähäisillä muutoksilla nykyisiin oikeudenkäyntilakeihin, tuomioistuinlakiin ja oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettuun lakiin. Tuomarin etäosallistumiselle voisi olla perusteltua asettaa yleisen soveliaisuusedellytyksen lisäksi joitakin lisäedellytyksiä, joilla tuomarin etäosallistuminen rajattaisiin vain sellaisiin tilanteisiin, joissa sille katsottaisiin olevan riittävät perusteet oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten ja oikeudenkäynnin tarkoituksenmukaisen toimittamisen näkökulmasta.

Tuomarin etäosallistumisesta säätämisellä olisi oikeudenkäyntimenettelyä joustavoittava vaikutus, mikä voisi edistää suullisten käsittelyjen suunniteltua toteutumista ja siten vähentää oikeudenkäyntien kestoa. Sääntelyn myötä esimerkiksi istunnon peruuttamisia voitaisiin erinäisissä poikkeustilanteissa välttää. Erityisesti poikkeusoloissa sääntely voisi edistää lainkäytön toimivuutta ja sillä voitaisiin varmistaa nykyistä parempi oikeusturvan saatavuus tilanteissa, joissa suullisia käsittelyjä jouduttaisiin muutoin laajamittaisesti peruuttamaan. Jos etäosallistumisen kynnyksestä ei asetettaisi kovin korkeaksi, sääntelyllä voitaisiin lisäksi saavuttaa jonkin verran virkamatkustamisen vähenemisestä aiheutuvia säästöjä.

5.2 Asianosaisen suostumusedellytyksen keventäminen

5.2.1 Nykytila ja mahdollinen kehitystarve

Nykyinen sääntely, jonka perusteella asianosainen voi osallistua riita-, hakemus- tai rikosasian suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä edellyttää, että asianosainen antaa suostumuksensa menettelyyn (OK 12:8 ja ROL 8:13). Suostumusta ei kuitenkaan edellytetä silloin, jos suullinen valmisteluistunto toimitetaan etäyhteydellä (OK 5:15d ja ROL 5:10a), tai silloin kun asianosaista kuullaan etäyhteydellä todistelutarkoituksessa (OK 17:52).

Käytännössä voimassa oleva sääntely tarkoittaa sitä, että asianosaista ei voida määrätä osallistumaan riita- tai rikosasian pääkäsittelyyn videoyhteydellä. Asianosaisella on siten aina oikeus osallistua pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti istunnon toimittamispaikasta. On kuitenkin ajateltavissa tilanteita, joissa asianosaisen määrääminen osallistumaan etäyhteydellä oikeudenkäyntiin voisi edistää oikeudenkäynnin turvallisuutta tai tehdä mahdolliseksi suullisen käsittelyn toimittamisen tilanteessa, jossa istunto muutoin jouduttaisiin peruuttamaan.

Etäosallistumista koskevan määräyksen antaminen voisi olla tarpeen esimerkiksi silloin, jos tuomioistuimen tiloissa tai vankilassa toimitettavan istunnon turvallisuuden varmistaminen olisi erityistapauksessa hyvin vaikeaa tai tällaiset istuntojärjestelyt aiheuttaisivat huomattavia kustannuksia. Vastaavasti jos esimerkiksi koronapandemian kaltaisen poikkeus-tilanteen vuoksi istuntojen toimittaminen asianosaisten läsnä ollen ei olisi mahdollista, voisi joissain tilanteissa istunnon peruuttamisen välttää sillä, että asianosaiset määrättäisiin osallistumaan istuntoon etäyhteyksin.

Tuomioistuinviraston tuomarin etäosallistumista koskevassa kyselyssä (ks. edellä jakso 4.3.2) ainakin kaksi hovioikeutta ja yksi kärjäoikeus katsoivat, että oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:n ja rikosoikeudenkäyntilain 8 luvun 13 §:n suostumusedellytyksistä voisi olla aiheellista luopua.

Oikeuskirjallisuudessa (Korhonen – Jämsä, DL 3/2021, s. 707) on puolestaan katsottu, että rikosasian vastaajan ehdoton oikeus olla fyysisesti läsnä oikeudenkäynnissä ei liene perusteltua, jos se johtaisi oikeudenkäynnin turvallisuuden vakavaan vaarantumiseen ja sen mukaisiin mittaviin ja kalliisiin poliisioperaatioihin, jotka olisi vältettävissä määrämällä vangittu vastaaja osallistumaan oikeudenkäyntiin videoyhteyden välityksellä. Tällaisten punnintaratkaisujen tulisi olla painavista syistä mahdollisia.

5.2.2 Oikeudellisista reunaehdoista

Nykyisten oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 8 §:n ja rikosoikeudenkäyntilain 8 luvun 13 §:n säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 200/2017 vp, s. 17) todettiin, että ihmisoikeustuomioistuimen käytännön perusteella ei olisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten vastaista säätää syytetyn osallistumisesta oikeudenkäyntiin videoyhteyksin, kunhan tuomioistuimen oikeuskäytännössä omaksutut vaatimukset otettaisiin asianmukaisesti huomioon. Tällöin katsottiin, että syytetyn osallistumisen oikeudenkäyntiin videoyhteydellä tulee perustua hänen suostumukseensa, jolloin hän samalla luopuu oikeudestaan olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä. Tärkeä julkinen intressi voi kuitenkin vaatia, että syytetyn on oltava henkilökohtaisesti läsnä, vaikka hän on tästä oikeudestaan luopunut.

Lakivaliokunta on sanottua hallituksen esitystä koskevassa mietinnössään (LaVM 2/2019 vp, s. 11) pitänyt videoyhteyden käytön hyväksyttävyyden kannalta erittäin keskeisenä sitä, videoyhteyden käyttö sekä rikos- että riita-asiassa edellyttää asianosaisen suostumusta ja sitä, että tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi. Samassa yhteydessä valiokunta on painottanut, että tuomioistuimen tulee tapauskohtaisesti arvioida videoyhteyden käytön soveltuvuus oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta. Valiokunta ei ole lausunnossaan perustellut tarkemmin sitä, miksi se on pitänyt asianosaisen suostumusta keskeisenä menettelyn hyväksyttävyyden kannalta.

Edellä jaksossa 2.3 todetulla tavalla ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on katsottu, että pääsääntöisesti rikos- ja riita-asioissa suullinen käsittely tulee toimittaa vähintään ensimmäisessä oikeusasteessa, jossa henkilöllä on oikeus olla omassa asiassa henkilökohtaisesti läsnä ja osallistua asian käsittelyyn tehokkaasti. Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin jo melko vakiintuneesti todennut ratkaisuisaan, että asianosaisen osallistuminen oikeudenkäyntiin videoyhteydellä ei itsessään vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, kunhan sille on hyväksyttävä tavoite ja menettely toteuttaa ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta seuraavat vaatimukset (ks. Jallow v. Norja 2.12.2021, kohta 64 ja siinä viitatus ratkaisut). Ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään hyväksynyt sen, että rikosasian syytetty tai riita-asian asiaosainen voidaan muutoksenhakutuomioistuimessa velvoittaa osallistumaan käsittelyyn videoyhteydellä, jos menettelylle on hyväksyttävät perusteet. Vastaavasti ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt mahdollisena sitä, että asianosainen veloitetaan etäyhteyden käyttöön riita-asian suullisessa käsittelyssä ensimmäisessä oikeusasteessa.

Rikosasioiden ensimmäisen oikeusasteen suullisen käsittelyn osalta oikeustila on jossain määrin epäselvä. Ihmisoikeustuomioistuin ei toistaiseksi ole antanut ratkaisua, joka koski rikoksesta syytetyn velvoittamista videoyhteyden käyttöön ensimmäisen oikeusasteen käsittelyssä. Rikosasiassa vastaajan oikeus suulliseen käsittelyyn ensimmäisessä oikeusasteessa on vahvempi kuin riita-asioissa. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö on

kuitenkin jatkuvasti kehittyvää, ja tuomioistuimen ratkaisukäytännössä on suhtauduttu etäyhteyksien käyttöön melko myönteisesti. Edellä kuvatusta ratkaisukäytännöstä ei näyttäisi olevan johdettavissa kategorista kieltoa vastaajan velvoittamiseen etäyhteyden käyttöön ensimmäisen oikeusasteen suullisessa käsittelyssä, vaan ihmisoikeustuomioistuimen perustelut vaikuttaisivat viittaavan ennemmin siihen, että se katsoo videoyhteydellä osallistumisen rinnastuvan henkilökohtaiseen läsnäoloon suullisessa käsittelyssä, kunhan tietyt vähimmäisvaatimukset täyttyvät.

Muiden maiden lainsäädäntöön verraten asianosaisen suostumuksen edellyttäminen etäosallistumiselle vaikuttaisi harvinaiselta, eikä tällaista vaatimusta esiinny vertailuvaltioissa. Esimerkiksi Ruotsissa on katsottu, että sääntely ei edellytä henkilön omaa suostumusta etäyhteyden käytölle, mutta pääsääntöisesti etäosallistumisesta ei tulisi päättää vastoin henkilön omaa tahtoa. Poikkeusten tulee kuitenkin olla mahdollisia niissä tapauksissa, joissa etäosallistuminen tuomioistuimen harkinnan mukaan on perusteltua.

5.2.3 Arviointia

Asianosaisten etäosallistumista koskevassa sääntelyssä näyttäisi olevan liikkumavaraa sen suhteen, millä tavoin asianosaisen kanta etäyhteyden käyttöön otetaan arvioinnissa huomioon.

Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta asianosaisen kanta hänen omaan etäosallistumiseensa vaikuttaisi olevan yksi – sinänsä painoarvoltaan merkittävä – seikka, joka tulee ottaa huomioon arvioitaessa tapauskohtaisesti sitä, toteutuvatko oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Suostumuksen ei kuitenkaan voitane katsoa olevan ehdoton edellytys asianosaisen etäosallistumiselle sen paremmin ensimmäisen oikeusasteen käsittelyssä kuin muutoksenhaussa.

Selvää kuitenkin on, että vastoin asianosaisen tahtoa annetulle etäosallistumismääräykselle tulisi olla hyväksyttävät perusteet. Erityisesti rikosasian ensimmäisen oikeusasteen osalta vastaajan tulee lähtökohtaisesti saada vaatimuksestaan osallistua henkilökohtaisesti suulliseen käsittelyyn, ja tällainen vaatimus voitaneen hylätä vain poikkeuksellisesti. Toisaalta antamalla suostumuksensa vastaaja voi sinänsä luopua oikeudestaan henkilökohtaiseen läsnäoloon oikeudenkäynnissä silloinkin, kun tuomioistuimella ei muutoin olisi riittäviä perusteita määrätä etäosallistumisesta. Tällöinkin tuomioistuimen tulee kuitenkin arvioida, onko etäosallistuminen kaikki seikat huomioon ottaen soveliaista.

Edellä sanotun perusteella vaikuttaisi siltä, että asianosaisen etäyhteyden käyttöä koskeva suostumusedellytyksestä olisi mahdollista luopua riita-, hakemus- ja rikosasioiden

suullisten käsittelyjen osalta. Tällöin asianosaisen kanta häntä koskevaan etäyhteyden käyttöön olisi seikka, joka tulisi ottaa huomioon osana tuomioistuimen soveliaisuus-harkintaa. Asianosainen voitaisiin määrätä osallistumaan vastoin tahtoaan etäyhteydellä istuntoon vain toisesta tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta (ks. myös jäljempänä jakso 5.4).

Viimekätisen ratkaisuvallan siirtäminen asianosaiselta tuomioistuimelle vastaisi sitä prosessioikeudessa omaksuttua lähtökohtaa, että tuomioistuin vastaa oikeudenkäynnin eteenpäin viemisestä ja prosessin ulkoisesta kulusta huolehtiminen on ensisijaisesti tuomioistuimen vastuulla (ks. Vuorenpää et al.: Prosessioikeus, jatkuvasti päivittyvä verkkokirja, viitattu 28.11.2022, s. 193).

Vaikka muutos olisi periaatteellisesti merkittävä, käytännössä ero nykytilaan jäisi verrattain vähäiseksi. Asianosaiset nimittäin tiettävästi pyytävät itse etäyhteyden käyttöä melko säännöllisesti ja usein myös suostuvat tuomioistuimen tekemään ehdotukseen etäyhteyden käytöstä. Lisäksi vaikka suostumusedellytyksestä luovuttaisiin, asianosaisen omalla näkemyksellä olisi jatkossakin huomattava painoarvo sekä riita- että rikosasioissa, ja vaatimukseen henkilökohtaisesta läsnäolosta tulisi pääsääntöisesti suostua ainakin käräjäoikeudessa.

Mahdollista olisi myös se, että suostumusedellytyksestä luovuttaisiin vain riita- ja hakemusasioissa, joissa oikeus henkilökohtaiseen läsnäoloon ei ole yhtä vahva kuin vastaajan osalta rikosasioissa. Tällöin sääntely olisi kuitenkin rikosasioiden osalta edelleen järkevä siinä mielessä, että asianosaisen suostumusta ei olisi mahdollista ohittaa millään perusteella, jolloin rikosasian vastaaja tai asianomistaja voisi viivästyttää asian käsittelyä, jos suullista käsittelyä ei pystyittäisi erikoistilanteessa tai poikkeusoloissa toimittamaan kohtuullisessa ajassa ilman etäyhteyksiä. Tällöin suostumuksen edellyttäminen saattaisi johtaa siihen, että objektiivisesti arvioiden oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset toteutuisivat yksittäistapauksessa huomommin kuin etäyhteyden käytöstä vasten henkilön tahtoa määrättäessä.

Suostumusedellytyksestä luopuminen voisi edistää erikoistapauksissa istunnon turvallista toimittamista, kun tuomioistuin voisi esimerkiksi määrätä asianosaisten etäosallistumisesta istuntoon kohdistuvan vakavan turvallisuusuhan vuoksi. Sääntely myös antaisi tuomioistuimelle joustavan mahdollisuuden määrätä istunto toimitettavaksi tarkoituksenmukaisella tavalla poikkeuksellisessa tilanteessa, jossa asiaa ei muuten saataisi käsiteltyä sen laatuun nähden riittävän nopeasti.

5.3 Etäyhteyden käytön edellytysten keventäminen suullista todistelua vastaanottaessa

5.3.1 Nykytila ja mahdollinen kehitystarve

Asianosaisia, todistajia ja asianosaisia on mahdollista kuulla todistelutarkoituksessa video- tai puhelinyhteydellä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ssä säädetyin edellytyksin. Säännös poikkeaa muista etäyhteyksien käyttöä koskevista säännöksistä siten, että yleisen soveliaisuusharkinnan lisäksi pykälässä on asetettu kuusi nimenomaista lisäedellytystä, joista jonkin tulee täytyä, jotta suullista todistelua voidaan ottaa vastaan etäyhteydellä.

Sääntely suullisen todistelun vastaanottamisesta etäyhteyksin on pääpiirteissään säädetty vuonna 2003, jolloin nykyinen korkealaatuinen videoneuvotteluteknologia ei ole ollut käytettävissä tuomioistuimissa. Myös vallitseva oikeuspsykologinen käsitys henkilötodistelun luotettavuuden arvioinnista on jatkuvasti kehittynyt. Lainuudistuksessa, jonka myötä suullinen todistelu tullaan lähtökohtaisesti ottamaan vastaisuudessa vastaan muutoksenhaussa käräjäoikeudessa laaditulta videotallenteelta, onkin katsottu, että suullinen todistelu on luotettavasti arvioitavissa riittävän laadukkaalta videotallenteelta.

Edellä mainitun perusteella on aiheellista arvioida, ovatko suullisen todistelun vastaanottamiselle asetetut lisäedellytykset enää tarpeellisia, vai voisiko etäyhteyksien käytön arvioinnin jättää yksin soveliaisuusharkinnan varaan.

Tuomioistuinviraston tuomarin etäosallistumista koskevassa kyselyssä (ks. edellä jakso 4.3.2) ainakin kaksi hovioikeutta nosti esille sen, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ssä asetettujen rajoitusten tarpeellisuutta olisi aiheellista arvioida uudelleen.

Muissa pohjoismaissa lainsäädäntö vaihtelee sen osalta, asetetaanko laissa erityisiä edellytyksiä etäyhteyden käyttämiseksi todistelun vastaanottamisessa. Ruotsissa etäyhteyden käytön tulee perustua perusteltuun syyhyn, ja lakiin on kirjattu harkinnassa huomioon otettavia seikkoja. Norjassa taas suullista todistelua voidaan ottaa vastaan etäyhteydellä, jos henkilön läsnäolo ei muuten olisi mahdollista tai se olisi erityisen työlästä tai kallista. Kertomuksella ei tulisi olla erityisen painavaa merkitystä asiassa.

5.3.2 Voimassa olevan sääntelyn soveltamisesta

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n mukaan

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

- 1) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn;
- 2) kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;
- 3) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;
- 4) menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;
- 5) kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt; tai
- 6) rikosasiassa kuultava on muusta kuin 4 kohdassa tarkoitettusta syystä erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu.

Edellä 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Suullisen todistelun vastaanottamiselle etäyhteydellä on asetettu kuusi toisilleen vaihtoehtoista ensisijaista edellytystä, joista kolmen osalta myös puhelimen käyttäminen on mahdollista. Pääosa todistelun vastaanottamisesta etäyhteyksin tapahtuu pykälän 1 momentin 3 kohdan uskottavuusedellytyksen nojalla. Muissa säännöksessä tarkoitetuissa ensisijaisissa edellytyksissä on kysymys tilanteista, joissa kuuleminen on mahdollista tilanteen poikkeuksellisen luonteen perusteella. Näissä tilanteissa voi lisäksi täyttyä 3 kohdan uskottavuusedellytys.

Uskottavuusedellytys. Lain esitöissä (HE 190/2002 vp, s. 31) on todettu olevan selvää, että todistajan välitön kuuleminen tuomioistuimessa läsnä olevana antaa tuomioistuimelle parhaat mahdollisuudet arvioida hänen kertomuksensa uskottavuutta. Suullisen todistelun uskottavuuden arviointi ei kuitenkaan aina ole kovin vaikea tehtävä, ja siksi näissä tilanteissa voidaan ehdottomasta todistelun välittömyysperiaatteesta joskus poiketa. Näin on esimerkiksi tilanteissa, joissa kuullaan asiantuntijaa tai niin sanottua asiantuntevaa todistajaa kysymyksestä, joka ei ole erityisen altis uskottavuusongelmille. Olisi kuitenkin viime kädessä tuomioistuimen harkinnassa, milloin se katsoo voivansa luotettavasti arvioida kuultavan kertomuksen uskottavuutta ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan. Videoneuvottelussa henkilöä voidaan kuulla siten, että tilanne on pitkälle samankaltainen kuin henkilöä välittömästi tuomioistuimen pääkäsittelyssä kuultaessa. Luonnollisesti tähän voi vaikuttaa käytetyn tekniikan laatu. Videoneuvottelussa toteutuvat joka tapauksessa pitkälti sekä suullisuus että välittömyys, ja se voisi siten tulla kysymykseen useammin kuin pelkkä puhelinneuvottelu.

Oikeuskäytännössä (KKO 2021:5, kohta 21) on todettu, että vaikka videokuuleminen mahdollistaa puhelinneuvottelusta selvästi pidemmälle menevien välittömien havaintojen tekemisen kuultavasta, tuomioistuin ei voi kuitenkaan edes hyvälaatuisen videoyhteyden välityksellä havainnoida kuultavan olemusta, ilmeitä, eleitä, äänensävyä, puhetapaa tai tunnereaktioita aivan samalla tavalla kuin häntä välittömästi tuomioistuimessa läsnä olevana kuultaessa. Toisaalta vallitsevan oikeuspsykologisen käsityksen mukaan henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä ja eleistä taikka tunnereaktiosta oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan, vaan suurempi merkitys on kertomuksella itsellään, kuten sen keskeisen sisällön johdonmukaisuudella, realistisuudella ja muuttumattomuudella sekä yksityiskohtien runsaudella.

Videoyhteyden käyttöä koskevassa yksittäistapauksellisessa uskottavuusarvioinnissa korkein oikeus on edellä mainittujen yleisten lähtökohtien lisäksi antanut painoarvoa tapahtumainkulun osittaiselle riidattomuudelle, henkilöiden kuulemiselle sellaisista seikoista, joihin ei lähtökohtaisesti liity merkittäviä uskottavuuden arviointiin liittyviä ongelmia sekä henkilöiden kuulemiselle välittömästi kahdessa alemmassa oikeusasteessa (KKO 2021:5, kohta 22).

Puhelinneuvottelusta koskevassa oikeuskäytännössä (KKO 2007:82, 2013:68 ja 2014:78) on varsin vakiintuneesti katsottu, että puhelinneuvottelu ei pääsääntöisesti sovellu tilanteisiin, joissa on kysymys uskottavuusarvioinnista.

Soveliaisuusharkinta. Lain esitöiden (HE 190/2002 vp, s. 29–30) mukaan vaikka eri kohdissa mainitut kriteerit täytyisivät, tuomioistuimella on vielä tapauskohtaista harkintavaltaa erityismenettelyyn ryhtymisessä. Soveliaisuusharkintaa tehdessään tuomioistuimen tulisi viime kädessä punnita tilannetta kokonaisuudessaan. Kuinka keskeinen todistaja on

kysymyksessä, kuinka luotettava todistajan kertomus on, ja kuinka asianosaisen oikeudet voidaan riittävästi tuossa yksittäistapauksessa turvata, olisivat kysymyksiä, joita soveliaisuusharkinnassa voidaan ottaa huomioon.

Oikeuskäytännössä vaikuttaisi olevan hieman vaihtelua sen suhteen, millä tavoin soveliaisuusharkintaa on perusteltu.

Tuoreessa ratkaisussa (KKO 2021:5, erit. kohta 18) korkein oikeus on selkeästi erottanut uskottavuusarvioinnin ja soveliaisuusharkinnan toisistaan ja todennut, että esimerkiksi asianosaisen suostumuksella menettelyyn ja koronavirustilanteen kaltaisella tarpeella videoyhteyden käyttämiseen voi olla merkitystä lähinnä soveliaisuusarvioinnissa. Korkein oikeus on katsonut, että videokuulemisen soveliaisuuteen voi asianosaisten suostumusten lisäksi vaikuttaa muun ohella peruste, jolla etäyhteyden käyttämistä pyydetään, jutun laatu ja laajuus, kuultavien henkilöiden lukumäärä ja rooli, käytettävän tekniikan laatu ja luotettavuus sekä se, kyetäänkö salassa pidettävän aineiston luottamuksellisuus varmistamaan etäolosuhteissa (kohta 23).

Puhelinkuulemisen edellytyksiä koskevassa oikeuskäytännössä uskottavuusarviointi ja soveliaisuusharkinta on yhdessä ratkaisussa erotettu selkeästi toisistaan (KKO 2007:82) ja kahdessa muussa arviointi on yhdistetty tavalla, jonka perusteella ei ole aivan selvää, mikä osa arvioinnista koskee uskottavuusedellytystä ja mikä soveliaisuusharkintaa (KKO 2013:68 ja 2014:78).

5.3.3 Arviointia

Videoyhteydellä vastaanotettavan suullisen todistelun osalta tilannetta on lain esitöissä ja oikeuskäytännössä pidetty pitkälti samankaltaisena kuin henkilöä välittömästi tuomioistuimen pääkäsittelyssä kuultaessa. Vaikka videoyhteyttä käytettäessä havainnointimahdollisuudet eivät ole aivan samalla tasolla kuin henkilöä välittömästi läsnä olevana kuultaessa, vallitseva oikeuspsykologinen käsitys viittaa siihen, että henkilötodistelun luotettavuuden arvioinnin kannalta keskeisiä ovat sellaiset seikat, joita on pääsääntöisesti mahdollista havainnoida riittävällä tavalla hyvälaatuisen videoyhteyden välityksin.

Lainuudistuksessa, jonka myötä suullinen todistelu tullaan lähtökohtaisesti ottamaan vastaisuudessa vastaan muutoksenhaussa käräjäoikeudessa laaditulta videotallenteelta, katsottiin, että edellä mainittujen näkökohtien perusteella suullisen todistelun arviointiin ei pitäisi vaikuttaa se, vastaanotetaanko suullinen todistelu kuva- ja äänitallenteelta vai niin, että kuulusteltava esittää kertomuksensa henkilökohtaisesti tuomioistuimen jäsenten edessä, kunhan kuva- ja äänitallenne on riittävän laadukas (HE 133/2021 vp, s. 21).

Ihmisoikeustuomioistuin on suhtautunut myönteisesti suullisen todistelun vastaanottamiseen esitutkinnassa laaditulta videotallenteelta esimerkiksi seksuaalirikosasioissa, kunhan puolustuksen vastakuulustelu oikeudesta on huolehdittu. Ihmisoikeustuomioistuin on todennut videotallenteen mahdollistavan havaintojen tekemisen todistajasta ja käsityksen muodostamisen tämän luotettavuudesta (ks. koostusti HE 133/2021 vp, s. 94).

Vastaavasti voitaneen katsoa, että suullinen todistelu on arvioitavissa pääsääntöisesti yhtä luotettavasti riippumatta siitä, otetaanko se vastaan videoyhteydellä vai istuntosalissa. Jos videoyhteys on riittävän laadukas, mahdolliset erot kuultavan kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa liittyvät lähinnä siihen tapauskohtaiseen arviointiin, seuraako esimerkiksi jutun laadusta, kuultavan henkilön olinpaikasta tai muista kuulemistilanteen olosuhteista aihetta epäillä kertomuksen luotettavuutta. Tällöin kysymys ei ole siitä, etteikö henkilöä sinänsä kyettäisi havainnoimaan riittävän selkeästi videoyhteyden välityksellä, vaan esimerkiksi siitä, että asiassa voi olla aihetta olettaa kuultavan henkilön olevan jonkinlaisen painostuksen alaisena.

Säädettäessä mahdollisuutta suullisen todistelun vastaanottamiselle videoyhteydellä vuonna 2003 on lähdetty perustellusti siitä, että kysymys on ollut erityistilanteesta, ja sellaisena menettelyn soveltamisalaa on rajoitettu. Videoneuvotteluteknologian ja oikeuspsykologisten käsitysten kehittymisen myötä voitaneen kuitenkin arvioida, että laissa asetettu uskottavuusedellytys lähtökohtaisesti täyttyy nykyisin videokuulemismenetelmin. Ne seikat, joiden vuoksi videoyhteyden käyttäminen ei tapauskohtaisten seikkojen vuoksi sovellu suullisen todistelun vastaanottamiseen, olisi mahdollista ottaa huomioon myös yleisessä soveliaisuusarvioinnissa. Mahdollista olisi myös säätää laissa soveliaisuusarvioinnissa huomioon otettavista seikoista asettamatta ehdottomia soveltamisedellytyksiä, kuten Ruotsissa on tehty.

Vastaavasti muut laissa asetetut lisäedellytykset ovat luonteeltaan sellaisia, että ne olisi mahdollista ottaa huomioon soveliaisuusarvioinnissa niiden edellyttämällä painoarvolla. Hieman epäselvältä vaikuttaa myös se, miten muut edellytykset käytännössä suhtautuvat uskottavuusedellytykseen ja soveliaisuusarvioinnin kriteereihin. Säännös nimittäin periaatteessa mahdollistaa esimerkiksi sen, että suullinen todistelu etäyhteydellä sallittaisiin, vaikka uskottavuusedellytys ei täyty, jos kuultavalle aiheutuisi todisteen merkitykseen nähden huomattavia kustannuksia. Voitaneen ajatella, että esimerkiksi ulkomailla asuvan todistajan osalta tilanne voisi useinkin olla se, että taloudelliset syyt puoltavat vahvasti painoarvoltaan merkittävänkin todistajan kuulemistä videoyhteydellä. Lienee kuitenkin väistämättä niin, että tuomioistuin joutuu tällaisessa tapauksessa arvioimaan soveliaisuusarvioinnin osana sellaisia seikkoja, jotka säännöksen systematiikassa kuuluvat osaksi uskottavuusedellytyksen arviointia.

Edellä todetulla tavalla uskottavuusedellytyksen ja muiden lisäedellytysten arvioinnin sekä soveliaisuusharkinnan erottaminen toisistaan voi olla käytännössä hankalaa, mitä ilmentänee osaltaan myös edellä kuvattu vaihtelu ennakkoratkaisujen perusteluissa. Lisäksi tyypillistä on, että asianosainen, joka osallistuu oikeudenkäyntiin etäyhteydellä, kuuluu myös todistelutarkoituksessa etäyhteydellä. Käytännössä tuomioistuimien joutuu tällöin jo asianosaisen etäosallistumista harkitessaan arvioimaan myös sitä, onko asianosaisen aiheellista osallistua käsittelyyn henkilökohtaisesti suullisen todistelun vastaanottamista varten. Mahdollinen etäosallistumisen kieltäminen tapahtunee tässä tapauksessa kuitenkin muodollisesti etäosallistumisäännöksen soveliaisuusharkinnan perusteella.

Kokonaisuutena arvioiden vaikuttaisi siltä, että suullisen todistelun vastaanottamiselle videoyhteydellä asetettuja edellytyksiä olisi mahdollista säännösten avulla keventää nykyisestä. Tällöin videoyhteyden soveltuvuus todistelun vastaanottamiseen voitaisiin jättää arvioitavaksi yleisen soveliaisuusharkinnan kautta muun etäyhteyssääntelyn tavoin. Käytännössä ero nykyiseen soveltamiskäytäntöön ei olisi merkittävä, vaan muutoksella ennen kaikkea selkeytettäisiin ja yhdenmukaistettaisiin sääntelyä sekä päivitetäisiin sitä vastaamaan oikeuskäytännön ja oikeuspsykologisen tiedon kehittymistä.

5.4 Pakkokeinojen ja poissaolon seuraamusten soveltamisalan laajentaminen

5.4.1 Nykytila ja mahdollinen kehitystarve

Nykyisessä sääntelyssä on vaihtelua sen suhteen, voidaanko henkilöön kohdistaa seuraamuksia siinä tapauksessa, että hän jää pois tuomioistuimen istunnosta, johon hänet on kutsuttu osallistumaan etäyhteydellä. Nykyisten säännösten perusteella normaaleja asianosaisen poissaoloon liittyviä seuraamuksia ei voida käyttää etäyhteydellä toimitettavassa valmisteluistunnossa. Lisäksi pakkokeinoista ja poissaolon seuraamuksista on mahdollista määrätä pääkäsittelyn tai muun suullisen käsittelyn osalta vain silloin, jos etäosallistumisen on määrä tapahtua toisesta tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta.

Käytännössä asianosainen voi tietyissä tilanteissa ilman seuraamuksia jättää noudattamatta tuomioistuimen kutsua osallistua etäyhteydellä istuntoon. Tämä poikkeaa laissa ja oikeuskäytännössä omaksutusta lähtökohdasta, jonka mukaan asianosainen pääsääntöisesti veloitetaan saapumaan istuntoon sakon tai asian ratkaisemisen uhalla. Sanotun mahdollisuuden puuttuminen voi joissain tapauksissa viivästyttää tarpeettomasti oikeudenkäynnin toimittamista. Näistä syistä on aiheellista harkita, tulisiko etäyhteyksien käyttöön liittyvien poissaolon seuraamusten soveltamisalaa joltain osin laajentaa nykyisestä.

5.4.2 Nykyisen sääntelyn soveltamisesta

Valmisteluistunnot

Yleinen valmisteluistuntoja koskeva lähtökohta laissa on se, että asianosainen määrätään saapumaan istuntoon henkilökohtaisesti sakon uhalla, jos hänen henkilökohtaisen läsnäolonsa katsotaan edistävän asian valmistelua (OK 12:6.2 ja ROL 8:1.2). Riita-asia voidaan ratkaista istuntoon saapuneen vaatimuksesta yksipuolisella tuomiolla tai tuomiolla, jos vastapuoli on jäänyt pois istunnosta (OK 12:10 ja 12:11).

Etäyhteydellä tapahtuvaa riita-asian valmistelua koskeva oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 15 § d § kuuluu seuraavasti:

Valmisteluistunto voidaan pitää myös puhelimitse taikka käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puheysteys keskenään, jos tuomioistuimien katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi. Tällöin 12 luvun säännöksiä asian ratkaisemisesta asianosaisen poissaolon perusteella ei sovelleta.

Rikosoikeudenkäyntilain suullista valmisteluistuntoa koskeva 5 luvun 10 a § vastaa oikeudenkäymiskaaren säännöstä lukuun ottamatta sitä, että säännöksessä ei ole mainintaa siitä, sovelletaanko säännöksen tarkoittamissa tilanteissa asianosaisen poissaoloa koskevia säännöksiä. Asianosaisen läsnäoloa koskevien säännösten (ROL 8:1, 8:4, 8:5 ja 8:6) sanamuodon perusteella pakkokeinot ja poissaolon seuraamukset koskevat kuitenkin rikosasioissakin vain tilanteita, joissa asianosainen määrätään saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, eikä etäyhteyksin toimitettavan valmisteluistunnon osalta ole tehty vastaavaa rinnastusta henkilökohtaiseen läsnäoloon kuin suulliseen käsittelyyn osallistumista koskevassa säännöksessä on.

Tuomioistuimien ei edellä sanotun vuoksi voi velvoittaa asianosaista osallistumaan etäyhteydellä valmisteluistuntoon sakon tai asian ratkaisemisen uhalla, ja jos asianosainen ei noudata tuomioistuimen kutsua osallistua valmisteluistuntoon etäyhteydellä, tuomioistuimella ei ole muuta vaihtoehtoa kuin peruuttaa käsittely ja kutsua asianosainen saapumaan seuraavalla kerralla istuntoon henkilökohtaisesti ja asettaa tällöin asianmukainen uhka poissaolon varalta.

Nykyinen oikeudenkäymiskaaren valmisteluistuntoja koskeva etäosallistumissäännös ei ole aivan selvä sen suhteen, voidaanko poissaolon uhka asettaa valmisteluistuntoon henkilökohtaisesti kutsutulle silloin, jos toinen osapuoli osallistuu valmisteluistuntoon etäyhteydellä. Kysymys voi olla esimerkiksi tilanteesta, jossa summaarisen velkomuskanteen riitauttanut vastaaja kutsutaan valmisteluistuntoon henkilökohtaisesti, ja toisesta kaupungista osallistuva velkojayhtiön asiamies osallistuu istuntoon toimistostaan tai paikallisesta käräjäoikeudesta etäyhteydellä.

Tyypillisesti, jos riita-asian vastaaja jää henkilökohtaisesti kutsuttuna saapumatta istuntoon, asiassa annetaan kantajan hyväksi yksipuolinen tuomio. Valmistelua koskevan etäyhteyssäännöksen sanamuoto mahdollistaa kuitenkin tulkinnan, jonka mukaan jos yksikin henkilö osallistuu valmisteluistuntoon etäyhteydellä, istuntoa pidetään säännöksessä tarkoitettuna etäyhteysvalmisteluna, eikä säännöksiä asian ratkaisemisesta asianosaisen poissaolon perusteella voitaisi tällöin soveltaa. Tulkinta olisi kuitenkin ristiriidassa sen kanssa, että tuomioistuimeen henkilökohtaisesti saapumaan määrätyle asianosaiselle voitaneen kuitenkin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 6 §:n 2 momentin perusteella asettaa sakon uhka ja hänen kannaltaan tilanne vastaa muutoinkin tavanomaista tuomioistuimessa toimitettavaa valmisteluistuntoa.

Puheena olevien säännösten kirjoitusasu selittynee sillä, että säännökset on laadittu aikanaan erityisesti suppeita puhelinvalmisteluja varten, jolloin ajatuksena on ollut, että tuomari voi esimerkiksi täydentää valmistelua lyhyellä puhelinneuvottelulla asianosaisten kanssa. Lain esitöissä (HE 32/2001 vp, s. 46) on tuolloin katsottu, että yleensä vain osaa asianosaisista ei tulisi kytkeä puhelin- tai muun kysymykseen tulevan yhteyden kautta tuomioistuimessa tapahtuvaan valmisteluistuntoon, johon muut asianosaiset osallistuisivat henkilökohtaisesti. Näkemystä on perusteltu sillä, että asianosaisten tasapuolinen kohtelu oikeudenkäynnissä edellyttää sitä, että istuntoon osallistumisen ulkoiset puitteet ovat kaikkien asianosaisten osalta mahdollisimman samankaltaiset. Nykyisin, kun etäyhteyksin toimitettavissa valmisteluistunnoissakin käytetään vakiintuneesti videoneuvotteluyhteyttä, tilanne on toinen. Täysin säännönmukaista ja sallittua on nykyisin myös se, että asianosaisista vain toinen osallistuu pääkäsittelyyn videoyhteydellä muiden asianosaisten ollessa henkilökohtaisesti tuomioistuimessa läsnä. Tällöin tavanomaiset poissaolon seuraamukset ovat käytettävissä.

Osallistuminen tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta

Silloin kun kysymys on asianosaisen osallistumisesta pääkäsittelyyn tai suulliseen käsittelyyn taikka henkilön kuulemisesta todistelutarkoituksessa etäyhteyden välityksin, ja osallistuminen tapahtuu toisesta tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta, sovelletaan henkilöön tavanomaisia säännöksiä poissaolon seuraamuksista ja häneen kohdistettavista pakkokeinoista (OK 12:8.4 ja 17:41.4 sekä ROL 8:13.4). Henkilö voidaan siten kutsua osallistumaan istuntoon toisen viranomaisen toimipisteestä sakon uhalla ja määrätä hänet tarvittaessa tuotavaksi samaan tai myöhempään istuntoon. Riita-asia voidaan tällaisessa tapauksessa myös ratkaista, jos asianosainen jää kutsuttuna pois istunnosta. Vastaavasti muutoksenhakuasteissa voidaan näissä tilanteissa soveltaa tavanomaisia uhkia.

Sen sijaan pakkokeinoista tai poissaolon seuraamuksista ei voida määrätä, jos asianosaisen etäosallistuminen tapahtuu muualta kuin tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta.

5.4.3 Arviointia

Valmisteluistunnot

Valmisteluistuntoja koskeva sääntely poikkeaa muusta etäyhteyksien käyttöä koskevasta sääntelystä siten, että poissaolon seuraamuksia koskevia säännöksiä ei voida etäyhteyksin toimitettavassa valmisteluistunnossa soveltaa. Ero selittyy kahdella syyllä. Ensinnäkin valmistelua koskevat säännökset on laadittu aikanaan ennen kaikkea puhelinvalmistelua silmällä pitäen, kun taas asianosaisen etäosallistumista koskevat uudemmat säännökset edellyttävät videoyhteyden käyttöä. Toiseksi valmisteluistuntojen osalta on katsottu, että vaikka asianosaisten suostumusta ei ole asetettu nimenomaisesti soveltamisedellytykseksi, menettelyn on katsottu perustuvan vapaaehtoisuuteen (HE 32/2001 vp, s. 46–47). Vapaaehtoisuus on sääntelyssä toteutettu siten, ettei laiminlyönnillä tässä tapauksessa ole seurauksia. Pääkäsittelyä ja muuta suullista käsittelyä koskeva etäosallistumissäännös puolestaan nimenomaisesti edellyttää asianosaisen suostumusta etäyhteyden käyttämiselle.

Edellä jaksossa 5.2 on katsottu, että asianosaisen suostumusedellytyksestä olisi mahdollista luopua asianosaisen etäosallistumista koskevan sääntelyn yhteydessä. Valmisteluistuntojen osalta asianosaisen oikeus henkilökohtaiseen läsnäoloon tuomioistuimessa on heikompi kuin pääkäsittelyn osalta. Siten estettä ei vaikuttaisi olevan sille, että asianosainen voitaisiin velvoittaa osallistumaan etäyhteydellä myös riita- tai rikosasian valmisteluistuntoon sakon uhalla tai riita-asiassa asian ratkaisemisen uhalla.

Valmisteluistuntoja koskevia etäyhteyssäännöksiä olisi mahdollista kehittää siten, että tuomioistuin voisi asettaa vastaavia poissaoloon liittyviä uhkia kuin muita etäosallistumissäännöksiä soveltaessaan. Muutos voisi edistää oikeudenkäyntien joutuisuutta yksittäistapauksissa sekä vähentää asianosaisille aiheutuvia kustannuksia.

Osallistuminen tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta

Nykyisen sääntelyn perusteella poissaolon seuraamuksia koskevia säännöksiä ei voida soveltaa silloin, jos asianosainen tai todistaja kutsutaan osallistumaan oikeudenkäyntiin etäyhteydellä muualta kuin toisesta tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta.

Valittua ratkaisua on perusteltu lainvalmisteluasiakirjoissa varsin vähän, mikä selittyy sen sijaan, että ratkaisu on toistunut samanlaisena usean eri aikaan säädetyin pykälän kohdalla. Laajimmat perustelut on esitetty hovioikeutta koskevan oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 24 a §:n säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 83/2001 vp, s. 35), jonka mukaan henkilö on mahdollista määrätä saapumaan henkilökohtaisesti saapumaan tiettyyn viranomaiseen ja periaatteessa myös tuotavaksi tällaiseen paikkaan kuulusteltavaksi. Sen sijaan kuulustelun toimittaminen muualla kuin viranomaisen luona, esimerkiksi todistajan omassa puhelimessa, edellyttäisi käytännössä todistajan suostumusta tulla kuulluksi tällä tavoin.

Vastaavat perusteet puoltavat valittua sääntelyratkaisua nykyisinkin. Vaikka etäyhteydet toteutetaan käytännössä aina videoyhteyksin ja asianosaiset voivat osallistua istuntoihin esimerkiksi asianajotoimiston tiloista avustajansa kanssa, periaatteelliset ja käytännölliset ongelmat poissaolon seuraamusten osalta ovat yhä samat kuin aikaisemmin. Kun henkilö määrätään saapumaan toiseen tuomioistuimeen etäosallistumista varten, tuomarin on helppo valvoa, onko henkilö täyttänyt tälle asetetun velvoitteen saapua paikalle. Jos esimerkiksi etäyhteys ei tällaisessa tilanteessa toimi, selvää on, että kysymys ei ole asianosaisen laiminlyönnistä. Jos taas kotoaan osallistuva henkilö ilmoittaa, että hän ei pysty teknisistä syistä omilla laitteillaan ottamaan etäyhteyttä, tuomarin on käytännössä mahdotonta varmistua siitä, onko este todellinen. Käytännössä istunto jouduttaisiin tällöinkin peruuttamaan ja henkilölle tulisi varata tilaisuus osallistua henkilökohtaisesti tuomioistuimessa.

Edellä mainituista syistä vaikuttaisi siltä, että mahdollisuus poissaolon seuraamusten määräämiselle olisi jatkossakin aihetta rajata vain niihin tilanteisiin, joissa henkilö veloitetaan saapumaan toiseen tuomioistuimeen tai muuhun viranomaiseen etäyhteyden muodostamiseksi.

5.5 Sääntelyn yhdenmukaistaminen ja kokoaminen yhteen

Nykyiset, vaiheittain lakiin lisätyt asianosaisia ja todistajia koskevat etäosallistumis- ja etäkuulemissäännökset on sijoitettu oikeudenkäymiskaaren ja rikosoikeudenkäyntilain valmistelua, asianosaisia ja todistelua koskeviin lukuihin hajautetusti useiksi henkilökohtaisen läsnäolon eri tilanteissa korvaaviksi poikkeussäännöksiksi. Lisäksi etäosallistumissäännöksiä on sijoitettu muutamiin erityislakeihin.

Säännökset eroavat osittain toisistaan sen osalta, edellyttääkö etäyhteyden käyttäminen etäyhteydellä osallistuvan henkilön suostumusta, asetetaanko etäosallistumiselle menettelyn soveliaisuuden lisäksi nimenomaisia muita lisäedellytyksiä, ja mitä poissaolon seuraamuksia tai pakkokeinoja etäyhteyksien käyttötilanteissa voidaan soveltaa.

Näistä syistä oikeudenkäyntejä koskeva etäyhteyssääntely muodostaa nykyisellään jokseenkin vaikeasti hallittavan kokonaisuuden. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että eri säännöksissä asetettuja lisäedellytyksiä etäyhteyksien käytöllä olisi mahdollista keventää, jolloin sääntelyä olisi myös käytännössä mahdollista yhdenmukaistaa ja koota yhteen. Tämä voisi edistää sääntelyn selkeyttä, yhdenmukaista ja ennakoitavaa soveltamista ja yleistä toimivuutta.

Oikeudenhoidon selonteossa (s. 58) on pidetty tärkeänä, että oikeudenhoidon kannalta keskeisten säädösten vaikutusten ja toimivuuden seurannasta huolehditaan, jotta lainsäädäntö pysyy ajantasaisena, tarkoituksenmukaisena ja helposti

sovellettavana. Yhtenä ehdotuksena selonteossa esitetään, että rikos- ja riita-asioiden käsittelyyn liittyvät menettelysäännökset ajantasaistetaan nykyistä virtaviivaisemmiksi.

Keinot sääntelyn yhdenmukaistamiseen

Etäyhteyssääntelyn kirjoitusasu olisi ensinnäkin mahdollista yhdenmukaistaa. Säännökset suulliseen käsittelyyn etäosallistumisesta sekä suullisen todistelun vastaanottamisesta koskevat niiden sanamuodon mukaan yksittäisen asianosaisen osallistumisen tai henkilön kuulemisen edellytyksiä teknistä tiedonvälistystapaa käyttäen (OK 12:8, 17:52 ja 17:56 sekä ROL 8:13), kun taas valmisteluistunnon sekä erityislaeissa tarkoitettujen käsittelyjen osalta lain sanamuoto viittaa yleisesti käsittelyn toimittamiseen etäyhteyksin (OK 5:15d, ROL 5:10a ja 7:14a, PKL 3:6 sekä L sakon täytäntöönpanosta 30 §). Oikeuskäytännössä on tietyvästi esiintynyt erilaisia näkemyksiä siitä, onko säännösten välillä eroa esimerkiksi siinä, missä istunto on toimitettava ja millä tavoin tuomari voi osallistua käsittelyyn. Pykälän perustelujen mukaan vaikuttaisi kuitenkin siltä, että asiallista eroa ei ole tavoiteltu (ks. edellä alaviite 4 sekä HE 271/2004, s. 67–68 ja HE 222/2010 vp, s. 254).

Etäyhteyksien käyttäminen edellyttää myös kaikkien säännösten perusteella tapauskohtaista kokonaisharkintaa menettelyn soveltuvuudesta. Pääosassa säännöksiä etäyhteyden käyttäminen edellyttää muiden asetettujen edellytysten lisäksi sitä, että menettelyä pidetään soveliaana. Valmisteluun osallistamista koskevista säännöksissä edellytetään kuitenkin menettelyn olevan tarkoituksenmukaista (OK 5:15d sekä ROL 5:10a ja 7:14a). Tältäkin osin lain esitöiden ja oikeuskäytännön mukaan arvioinnissa huomioon otettavat seikat vaikuttaisivat pitkälti vastaavan toisiaan (ks. edellä jakso 4.2 sekä HE 32/2001 vp, s. 45–46, HE 190/2002 vp, s. 30 ja KKO 2021:5, kohdat 23–28).

Toiseksi asianosaisen osallistuminen riita- tai rikosasian suulliseen istuntoon etäyhteydellä edellyttää häneltä suostumusta tähän menettelyyn (OK 12:8 ja ROL 8:13). Sen sijaan valmisteluistunnon toimittaminen etäyhteyksin tai asianosaisen, todistajan tai asiantuntijan kuuleminen etäyhteydellä ei edellytä etäyhteydellä osallistuvan tai kuultavan suostumusta. Asianosaisen suostumuksen edellyttämisestä vaikuttaisi mahdollista luopua edellä jaksossa 5.2 esitetyillä perusteilla.

Kolmanneksi henkilön kuuleminen todistelutarkoituksessa edellyttää menettelyn soveliaisuuden lisäksi, että tilanteeseen soveltuu jokin kuudesta laissa säädetystä nimenomaisesta lisäedellytyksestä (OK 17:52). Vastaavia lisäedellytyksiä ei ole asetettu muissa etäyhteyksiä koskevista säännöksissä. Jaksossa 5.3 on katsottu, että suullisen todistelun vastaanottamiselle videoyhteydellä asetettuja edellytyksiä olisi mahdollista keventää nykyisestä ja jättää arviointi yksin soveliaisuusharkinnan varaan.

Viimeiseksi etäyhteyden käyttämistä koskevat säännökset poikkeavat toisistaan siltä osin, voidaanko tavanomaisia säännöksiä poissaolon seuraamuksista ja pakkokeinoista soveltaa. Tältäkin osin edellä on katsottu, että sääntelyä olisi mahdollista yhdenmukaistaa siten, että henkilö voitaisiin aina velvoittaa osallistumaan oikeudenkäyntiin toisesta tuomioistuintesta tai muusta viranomaisesta tavanomaisia poissaolon uhkia soveltaen (ks. jakso 5.4).

Sääntelyn kokoaminen yhteen

Nykyiset toisistaan erilleen sijoitetut etäyhteyden käyttämistä koskevat säännökset olisi mahdollista koota yhteen esimerkiksi omaan lukuunsa oikeudenkäymiskaassa, johon voitaisiin soveltuvilta osin viitata muissa laeissa. Samalla säännöksiä olisi mahdollista edellä todetulla tavoin myös yhdenmukaistaa ja jaotella niitä uudella tavalla esimerkiksi siten, että puhelinkuulemisen ja videoyhteyden käytön edellytykset ja niihin sovellettavat seuraamussäännökset voitaisiin selvästi erottaa toisistaan.

Esimerkiksi Ruotsissa videoyhteyden käytöstä säädetään vain yhdellä yleissäännöksellä, jota sovelletaan yleisesti kaikkiin oikeudenkäyntiin osallistuviin henkilöihin ja istuntoihin kaikissa oikeusasteissa, ja se koskee sekä oikeudenkäyntiin osallistumista että henkilöiden kuulemista todistelutarkoituksessa (ks. edellä jakso 3.2).

Sääntelyn kokoamisen etuna olisi se, että etäyhteyksien käyttöä koskeva sääntely muodostaisi jatkossa yhtenäisen ja johdonmukaisen kokonaisuuden. Tällöin esimerkiksi keskeisistä soveliaisuusharkinnassa huomioon otettavista seikoista olisi tarvittaessa mahdollista säätää kootusti suoraan laissa, mikä olisi omiaan edistämään sääntelyn yhdenmukaista ja ennakoitavaa soveltamista.

6 Johtopäätökset

Nykyinen sääntely etäyhteyksien käytöstä oikeudenkäynneissä tarjoaa monipuoliset edellytykset etäyhteyksien hyödyntämiselle tuomioistuinten istunnoissa. Etäyhteyksien käytön määrä onkin kasvanut huomattavasti viime vuosina, ja suullisten käsittelyjen toimitaminen on ollut mahdollista videoneuvottelua hyödyntäen niin normaalitilanteissa kuin poikkeusoloissa. Sääntely vaikuttaisi toimivan pääsääntöisesti tavoitellulla tavalla ja se on myös muiden maiden lainsäädäntöön nähden ajantasaista.

Oikeudenkäyntimenettelyä koskeva etäyhteys­sääntely on kehittynyt vaiheittain siten, että etäyhteyksien käytön soveltamisalaa on useita kertoja laajennettu eri puolille oikeudenkäyntilakeja sijoitetuilla uusilla säännöksillä. Säännösten kirjoitusasu ei kaikilta osin ole yhdenmukainen, minkä lisäksi säännösten soveltamiselle on asetettu toisistaan poikkeavia edellytyksiä. Näistä syistä sääntelystä on ajan myötä muodostunut jokseenkin vaikeasti hallittava kokonaisuus.

Samaan aikaan tuomioistuinten ja asianosaisten käytössä oleva videoneuvotteluteknologia on jatkuvasti kehittynyt ja tuomioistuimia on viime vuosina varusteltu kattavasti laitteilla, jotka mahdollistavat laadukkaan videoyhteyksien käytön sekä oikeudenkäynnin toimitamisen sähköisellä asiakirja-aineistolla. Tekninen kehitys, etäyhteyksien käytön voimakas kasvu ja niiden vakiintuminen tuomioistuinten työkaluvalikoimaan vaikuttaisi lisänneen tuomioistuinten ja asianosaisten halua soveltaa etäyhteys­sääntelyä. Etäyhteyksiä voidaan kuitenkin käyttää oikeudenkäynneissä vain laissa säädetyissä tilanteissa, eikä näistä edellytyksistä ole sallittua poiketa esimerkiksi koronaviruspandemian kaltaisissa poikkeusoloissa. Siten kehittämistarpeisiin tulisi vastata kehittämällä lainsäädäntöä tavalla, joka edistää oikeudenkäyntien tarkoituksenmukaista toimittamista.

Tässä arviomuistiossa on arvioitu sitä, millä tavalla oikeudenkäyntejä koskevaa etäyhteys­sääntelyä olisi mahdollista kehittää. Oikeudelliset reunaehdot etäyhteyksien käytölle tulevat keskeisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin suullisuutta ja julkisuutta koskevista vaatimuksista. Vaikuttaa siltä, että sääntelyä olisi näissä puitteissa mahdollista yhdenmukaistaa ja kehittää useilla eri tavoilla. Harkinnassa tulisi tällöin antaa painoarvoa lainkäytön sujuvuuden, oikeudenkäyntien turvallisuuden ja taloudellisten vaikutusten lisäksi myös sille, että oikeudenkäyntimenettely koetaan jatkossakin oikeudenmukaiseksi ja tuomioistuimen arvovalta säilyy.

Etäyhteyssääntelyä olisi mahdolliselta kehittää esimerkiksi seuraavin keinoin:

- asian ratkaisukokoonpanoon kuuluvalle tuomarille annettaisiin oikeus osallistua suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä laissa määritellyissä tilanteissa;
- tuomioistuimelle annettaisiin nykyistä enemmän harkintavaltaa päättää asianosaisten osallistumisesta oikeudenkäyntiin sekä suullisen todistelun vastaanottamisesta etäyhteyksin;
- tuomioistuin voisi asettaa uhkasakon tai ratkaista riita-asian asianosaisten poissaolon perusteella myös silloin, kun valmisteluistunto toimitetaan etäyhteyksin;
- etäyhteyksien käyttöä koskevat säännökset koottaisiin yhteen siten, että sääntely muodostaisi yhtenäisen ja johdonmukaisen kokonaisuuden.

Edellä mainituilla muutoksilla olisi oikeudenkäyntimenettelyä joustavoittava vaikutus, mikä voisi edistää suullisten käsittelyjen suunniteltua toteutumista ja siten vähentää oikeudenkäyntien kestoa. Erityisesti poikkeusoloissa etäyhteyksien käyttömahdollisuuksien laajentaminen voisi edistää lainkäytön toimivuutta ja sillä voitaisiin varmistaa nykyistä parempi oikeusturvan saatavuus tilanteissa, joissa suullisia käsittelyjä jouduttaisiin muutoin laajamittaisesti peruuttamaan. Sääntelyllä voitaisiin myös saavuttaa jonkin verran virkamatkustamisen vähenemisestä seuraavia säästöjä sekä kustannussäästöjä asianosaisille.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-518-0 (PDF)